

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

56. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2009/1

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Új év, új évfolyam**

Cikkek

CZEGLÉDI László: Hatékony oktatástámogatás könyvtári portál által menedzselten környezetben: Az EKLEKTIKA projekt tervezésének háttere az egri Eszterházy Károly Főiskolán	3
KÓRÓDY Judit: Gyakorlati marketing vállalati könyvtárakban	18
DRÓTOS László – KÖRÖS Kata – TERNAI Zita: Adattármustra. Kalendáriumok	26

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

BAUER, Bruno: Az osztrák egyetemi könyvtárak 2004–2006-ban (Ref.: Papp István).....	43
DAVIES, Ron: Könyvtári portál – intézményi portál (Ref.: Dancs Szabolcs)	46
LEWANDOWSKI, Dirk – MAYR, Philipp: A láthatatlan web tudományos részének feltárása (Ref.: Somogyi Tamás)	48
CHILLINGWORTH, Mark: Citizendium – szakszerű online enciklopédia meggyőző tartalom nélkül (Ref.: Dancs Szabolcs).....	51
HOLMAN RECTOR, Lucy: A Wikipedia összehasonlítása más lexikonokkal történelmi témákban (Ref.: Sonnevend Péter).....	52
BEALL, Jeffrey: Hibás adatok és metaadatok a digitális könyvtárakban (Ref.: Somogyi Tamás).....	(e)
POMERANTZ, Jeffrey: Az online referenzszolgáltatások értékelése (Ref.: Wéber Katalin).....	(e)
MacGLASHAN, Maureen: The Indexer: egy szakfolyóirat múltja, jelene és jövője (Ref.: Papp István)	(e)
ALDER, Nancy Lichten: A könyvtárközi kölcsönzés új feladata: közvetlen vásárlás. Vegyük vagy kölcsönözzük a könyveket? (Ref.: Viszocsekné Péteri Éva)	(e)

(e) = A TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 56 • 2009/1

Summaries

CZEGLÉDI L.: Effective support to education through the library portal. The conceptual background of the project EKLEKTIKA at the Eszterházy Károly College, Eger..... 3

Developing a library portal into a digital knowledge store requires the application of methods both from the library and information science field and from the information and communication technologies. However, the educational approach is also fundamental in the designing phase of the effective virtual learning environment. The digital knowledge store called EKLEKTIKA aims to fulfill three core functions: it will support the access to and use of library and information services; it will be a long-term solution for the preservation of library documents as well as digital materials which are not yet catalogued; and, via its special interface, it will be a technical tool supporting the e-learning training management systems. The primary aim of the knowledge portal is to enable users to create their own individual learning environment where they can customise and efficiently use information services and research tools. Users will be encouraged to step out of their "passive" role and to contribute actively to the building of the new digital collection. This study presents the conceptual background of the knowledge portal project through the practical issues that have come up during the designing phase.

KÓRÓDY, J.: Practical marketing at corporate libraries8

The functioning of corporate libraries is closely connected to the business activities of their respective company. In order to satisfy their users and ensure constant development and expansion of their services, corporate libraries have recognised the need for effective marketing activities targeting their own „market”, the staff of the company. Corporate libraries can only fulfill their mission if their services provide customised, relevant, accurate, reliable, quality information that can be accessed by their users in the most adequate form and in the shortest time. Corporate libraries can only prove the value and importance of their services to their company if they meet the above mentioned requirements. Carrying out effective marketing activities will help libraries get to know their users better and shape their services according to the needs of their customers.

DRÓTOS, L. – KÖRÖS, K. – TERNAI, Z.: Scrutiny of Hungarian databases. Calendars ...7

In the series "Scrutiny of Hungarian databases" independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries. In the master-level instruction, the scope of knowledge and subjects pertaining to the permitted subject directions as well as the topical items of information related to the master-level training.

Czeglédi László

Hatékony oktatástámogatás könyvtári portál által menedzselte környezetben: Az EKLEKTIKA projekt tervezésének háttere az egri Eszterházy Károly Főiskolán

Hatékony oktatás, tartalomszolgáltatás és -felhasználás; ezek a célok hívták életre intézményünk közép- és hosszú távú fejlesztési terveiben a tudásportál megtervezésének és létrehozásának gondolatát. A különböző digitális tartalmak egyre növekvő mennyisége és típusainak széles spektruma igényli, hogy a felhasználók felé közvetítés a legkorszerűbb eszközökkel és módszerekkel történjen, figyelembe véve legújabb igényeiket is. A technika, a technológia azonban nem mindig követi naprakészen ezeket az igényeket, emellett pedig a megoldások sokfélesége is arra készítetett bennünket, hogy a projekt tervezése során tekintsük át és rendszerezzük a legfontosabb célokat, tartalmi koncepciókat, elméleti elgondolásokat és gyakorlati tapasztalatokat. Az EKLEKTIKA tudásportál-projekt tervezése és megvalósítása fontos vagy fontosnak vélt régi és új kérdések megértésére, lehetséges megoldására keresi a válaszokat.

Bevezetés

A digitális háttérrel támogatott oktatás kutatása és fejlesztése számos aktuális problémát vet fel, amelyek közül az egyik legpreferáltabb terület a különböző tartalmak és rendszerek integrálásának kidolgozása és megoldása. Időszerű újra számba venni a témát érintő legfontosabb kérdéseket, figyelembe véve a nemzetközi és az országos törekvéseket, ugyanakkor nem felejtve a speciális, egyedi megoldások lehetőségeit sem. Nem szeretném feltalálni a spanyolviaszt, de a meglévő tudásunk egy részének összefoglalása kívánatosnak tűnik egy országos folyamat megindulása előtt (közben). Főként ha arra gondolunk, hogy véleményem szerint nem túl sok gyakorlati eredményt tudunk felmutatni az elmúlt évekre visszatekintve az egységesített tevékenységek területén. Tanulmányomban megkísérlem rendszerezni – elsősorban a szakirodalom alapján – a jelenlegi lehetőségeket, bemutatok általam követésre méltónak ítélt elgondolásokat, és mindezt némiképp kiegészítem a saját kutatásaim során megfogalmazódott gondolatokkal. A célom, hogy megvilágítsam az EKLEKTIKA projekt elméleti hátterét, valamint ezen keresztül bemutassam a jövőre vonatkozó elképzeléseinket. Valószínűleg számos vitatható kérdést is felvet ez a projekt, valamint a kapcsolódó elméleti és gyakorlati háttér. Úgy vélem azonban, hogy tökéletes projekt és tökéletes megoldás nem léte-

zik, csak megoldások léteznek, amelyekről nem a szakma, hanem a felhasználók fognak valóságos ítéletet alkotni, és eldönteni, hogy adott esetben jó, kevésbé jó vagy akár számukra alkalmatlan megoldásokkal álltunk ki eléjük. Az ennek kapcsán felmerülő esetleges vita és együttgondolkodás pedig remélhetően csak pozitív irányba terelheti a tervek megvalósulását.

Mindazonáltal a megoldási lehetőségek széles köre, és némely esetben parttalansága egyfajta óvatosságra is int. Minden elágazásnál, sőt még a fő célkitűzéseknél is megfogalmazódik a kérdés, hogy a tudás ilyen mértékű és ilyen metodológiai, metodikai terjesztési lehetőségei vajon miféle nehézségeket vagy akár veszélyeket hordoznak magukban a távoli jövőt tekintve? Mint ahogyan a korszerű és fejlett technológiák kapcsán már megfogalmazódtak kétségek a jövőt illetően (ilyenek a genetika, a nanotechnológia és a robotika – amelyek az európai pályázatok középpontjában vannak a digitalizálás mellett). Sőt *Bill Joy*, a *Sun Microsystems* vezető kutatója ezek kapcsán előre vetített jövőképében egyenesen a tudásalapú tömegpusztításról (knowledge-enabled mass destruction) ír, mondván, hogy ezeknek a technológiáknak a használata nem igényel nagyszabású berendezéseket vagy ritka nyersanyagokat, hanem a tudás, a pusztán ismeret elegendő a használatukhoz [1]. Mindazonáltal bízunk abban, hogy megfe-

lelő odafigyeléssel és az etikai, erkölcsi normák betartásával elérhető, hogy a digitalizálás, a webalapú tudásterjesztés egyik ága sem hajlik el ilyen szélsőségek irányába.

Szerencsére azonban a digitalizálás jelenlegi közeli és távlati céljai korántsem ilyen mélyen filozofikus tartalmúak, legalábbis a felszínen. Az európai kulturális örökség online hozzáférhetősége és felhasználhatósága központi kérdés az *Európai Digitális Könyvtár* koncepciójának megvalósításában (<http://www.europeana.eu>). Az *Európai Közösségek Bizottsága* által megfogalmazott szempontok, alapelvek szem előtt tartják azt a célt, hogy Európa információs forrásainak használatát könynyebbé, hatékonyabbá és érdekessé tegyék.

A különböző tartalmak egymáshoz való közelítése, integrálása, valamint a közöttük lévő kapcsolatok feltérképezése lokális központok kialakítása révén valósulhat meg, és közös tudástérkép felületen, portálrendszerben válik hatékonyan felhasználhatóvá. A rendszer lényege, hogy többirányú, interaktív kapcsolatokat hoz létre az egyes elemei között, objektumai pedig a képzésmenedzsment-rendszerekbe integrálhatók. Egyfajta kapcsolattérkép alakul ki, amely tükröződik a feltárás metaadat-struktúrájában, és beépül az újgenerációs, valamint a hagyományos oktatástámogatási együttműködés eszközszerébe.

A tudományos tartalmak digitális formában történő létrehozása, az innovatív pedagógiai szemlélet és a kompetenciaalapú képzés hatékonyabb oktatást és tanulást tesz lehetővé. Ennek érdekében kiemelt feladat az Európai Digitális Könyvtár rendszeréhez történő csatlakozás lehetőségének megteremtése, a tanulási háttér-technológia korszerűsítése egy újgenerációs oktatástámogatási tartalom–eszköz–módszer csomag létrehozásával.

A fizikai adathordozók szolgáltatásán alapuló hagyományos könyvtári modell azonban nem helyezhető át könnyedén és problémamentesen a digitális környezetbe. Számos akadályt támasztanak a szerzői jogi kérdések, valamint a technológiai megoldások lehetőségei. Ráadásul az online hozzáférhetőséggel kapcsolatos felvetések nem korlátozódnak csupán a jogokra és a technológiára. A dokumentumok interneten való közzététele nem feltétlenül jelenti azt, hogy azokat könnyen megtalálja a felhasználó, sőt, hogy azok megkereshetők, vagy felhasználhatók. A felhasználónak szüksége van a tartalom felkutatására és a vele való munkát megkönnyítő szolgáltatásokra is.

Elsődleges cél a felhasználói befogadás és hozzáférhetőség vizsgálata. Ezeknek a kutatásoknak a képzésmenedzsment-rendszerekkel való kapcsolat lehetőségeire, valamint oktatástechnológiai vonatkozásokra is szükséges összpontosítani. Kitzúzott cél a multifunkcionális, integrált tanulói–kutatói interfész kialakítása a digitális könyvtárak és a képzésmenedzsment-rendszerek között.

A kutatási és az oktatási intézmények közeledése és összefogása széles körű együttműködést hoz létre, amely a szolgáltatások megosztását eredményezi. Ezek mellett megnövekedett az igény az információhoz való önálló hozzáférésre, és ez erősíti például az e-learning jelenlétét a felsőoktatásban. Az természetes, hogy az e-egyetemeknek is szükségük van könyvtárakra, de jelenleg még problémát okoz, hogy ezek az e-könyvtárak lemaradnak a hagyományos felsőoktatási könyvtáraktól. A közeli jövőben egyelőre valószínűtlennek látszik a nagy tudományos könyvtárak virtuális megjelenítése minőségben és mélységükben egyaránt, tehát egy kizárólag digitális információforrás-alapú oktatás még nem tűnik hitelesen megvalósíthatónak [2]. A multifunkcionális könyvtári portálok tervezése során azonban egyre inkább figyelembe kell venni a virtuális tanulási környezetek (VLE = Virtual Learning Environments), valamint az e-learning képzésmenedzsment-rendszerek beépítésének és kapcsolódásának lehetőségeit. [3]

Könyvtári portál + digitális tárház + e-learning = tudásportál

A könyvtári portál a digitális könyvtári integráció csúcspontja. Hogy sikeres legyen, együttműködésre van szükség a könyvtáron belüli információs szolgáltatások, a tartalomszolgáltatók és a fenntartók között. Ennek az integrációs erőfeszítésnek a végső eredménye találkozik majd a felhasználók szükségleteivel egy integrált, hálózatba szervezett környezetben.

Elsőként választ kell adnunk a kérdésre: mi is az a könyvtári portál? A választ kissé nehéz megfogalmazni, ugyanis bizonyos mértékig könyvtárként eltérhet a meghatározás. Színes a paletta a statikus könyvtári honlapoktól kezdve a nagyobb könyvtárak bonyolultabb portálképeinek megjelenéséig. A portál lehet egy egyszerű honlap nagyrészt csatolókkal a könyvtári tartalomhoz és szolgáltatásokhoz, de lehet egy összetett honlap, amely sokféle gondosan integrált szolgáltatásból

áll, és lehet egy integrált szolgáltatáselérési csomag, amely számos különböző pontról hozzáférhető a hálózaton keresztül. A könyvtári portáloknak ezt a három típusát nevezi a szakirodalom egyszerű, jól integrált és teljes portálnak [4]. Nézzük meg, hogy milyen tartalmat tulajdonítanak ezeknek a kifejezéseknek?

Az egyszerű portál

A legelemibb szinten a könyvtári portál egy jól kialakított honlap, amely kapcsolódási felületet nyújt a könyvtári forrásokhoz. Ezek között szerepelhet a könyvtár online katalógusa, más könyvtárak katalógusai, közös katalógusok, hálózati adatbázisok és teljes szövegű források. Integráció valósul meg – elsősorban linkeken keresztül – az említettekhez és más szolgáltatásokhoz is. A könyvtári katalógus, a könyvtárközi kölcsönzés rendszere és az elektronikus szolgáltatások függetlenek, és a felhasználók által külön elérhetők, mindazonáltal részben integráltak is lehetnek, például azonos weblapon, grafikus felületen stb.

A jól integrált portál

A jó webdizájn, a dinamikusan működő weblapok, a szerzői eszközök és a tartalomkezelő rendszerek, vagy bármilyen kereskedelmi és helyi fejlesztések segítségével jól megvalósíthatók a portálkörnyezet legfontosabb jellemzői, funkciói. A haladó portálfejlesztés ugyanakkor magasabb szintű integrációt és erőteljesebb eszközöket is kínál az információkeresés számára.

A jól integrált könyvtári portál egy olyan átfogó felhasználói interfész, amely sok szétszórta alkalmazást integrál egyetlen, személyre szabott felhasználói szolgáltatásba, egyesítve ezzel a digitális tárházak széttöredezt szolgáltatásait. Ilyenek az integrált keresőeszközök, az egyponos bejelentkezés (Single Sign-On = SSO), az integráció intézményi szintű rendszerekkel stb.

A teljes portál

A teljes portál egy általánosabb stratégia része, amely a felhasználói szükségletekkel való találkozást célozza meg hálózati környezetben.

A teljes portál elengedhetetlen jellemzője a modularitás. Ennek lehetővé kell tennie a könyvtári szolgáltatások egymástól való leválasztását, to-

vábbá a mögöttes tartalom elkülönítését a megjelenítésétől. A teljes portál fejlesztése nem kizárólagosan könyvtári tevékenység. A szélesebb környezetbe való integráció gyakran igényel együttműködést és közös tervezést más intézményekkel.

A felsőoktatásban a könyvtári portál elválaszthatatlan a tudásmenedzsment-portáloktól, és rendelkezik a portál fogalmának minden alapvető jellemzőjével, azaz „olyan technológia, amely egy belépési pontról perszonalizálható információk keresését biztosítja heterogén, saját és távoli forrásokban, weboldalakon és indexekben” [5]. A jó könyvtári portál jellemzője az eddigiek alapján, hogy egyetlen bejelentkezéssel elérhetővé teszi a könyvtár forrásait és a könyvtáron keresztül elérhető forrásokat, valamint lehetővé teszi ezek használatát egyetlen testre szabható felhasználói interfészen keresztül. A felhasználói interfész tervezésekor ki kell dolgozni a képzésmenedzsment-rendszerek integrálását a portál szolgáltatásainak rendszerébe, és lehetővé kell tenni a szükséges szolgáltatások elérését a képzésmenedzsment-rendszerek felületéről is. Ezek a feladatok számos e-learning eszköz és technológia alkalmazását teszik szükségessé a könyvtári portálok felületén is. Három nagy csoportba sorolhatjuk ezeket az eszközöket, technológiákat: virtuális kommunikációs eszközök (e-mail, levelezőlisták, hírcsoportok, hirdetőtáblák stb.), integrált tanulási környezetek (tudásportálok, virtuális tanulási környezetek stb.) és webalapú tananyagok [6].

A tudásportálok rendszerint tartalmazzák a tanulói menedzsmentrendszereket, illetve a webalapú tananyagokat. Az elektronikus kurzusgyűjtemények azonban nem mindig helyettesítik a tankönyveket, sokszor csak digitális anyagokkal egészítik ki őket. [7] A modern technológiai megoldásoknak tehát arra kell irányulniuk, hogy a tanulás és a kutatás támogatásának szempontjait figyelembe véve, megtalálják a könyvtári portálok és az e-learning képzésmenedzsment-rendszerek közös pontjait, fejlesztésük előremutató irányát.

Ennek a feladatnak egyik fő pillére a digitális tárházon alapuló e-learning könyvtári rendszerek és könyvtári portálok kidolgozása, megteremtve ezzel az oktatás és a kutatás technológiai támogatásának legerősebb alapjait. A kutatásokat ennek a háttérnek a kidolgozására kell irányítani, amelynek keretein belül szükség van az oktatástámogató tudásportálok teljes körű kifejlesztésére.

Stratégiai tervezés

A könyvtári portál építésének és a digitális könyvtárakhoz kapcsolódó tevékenységeknek be kell illeszkednie a könyvtár és a fenntartó stratégiai terveibe. Ezeknek a stratégiai terveknek a többségét főként egyedi sajátosságok jellemzik. Néhány általános érvényű gondolat azonban megfogalmazható, amelyek kitűzik a tervezés főbb irányait, meghatározzák az alapvető feladatokat.

Elsőként szükséges leszögezni azt a tényt, hogy ma már a könyvtár szervezeti céljainak szinte kötelezően tartalmaznia kell, és a fejlesztések között az elsők között kell megjelölnie a digitális könyvtári integrációs munkát. A digitális technológia által megvalósításra váró lehetőségek némely esetben jelentősen módosíthatják az intézmény célkitűzéseit. A másik oldalról pedig a digitális környezet folytonosan fejlődő természete miatt a könyvtáraknak nem feltétlenül szükséges sok évre előremutató, részletes technológiai terveket készíteni.

A tervezéskor fontos feladat, hogy a könyvtárak készüljenek fel a várható változásokra és a változások menedzselésére. A legjobb módja annak, hogy hatással legyünk a digitális könyvtárak jövőbeli folyamataira a részvétel regionális, országos vagy akár nemzetközi szintű projektekben. Ez lehetőséget ad arra, hogy könyvtári együttműködés keretében fejlesszünk szabványokat, erőforrásokat és szolgáltatásokat.

A könyvtári portál és a digitális könyvtárak szolgáltatásainak tervezése során az egyenrangú referenciahelyek elemzésével és megfigyelésével számos probléma, akadály kiküszöbölhető. Ezek mellett azonban a tervezéskor folyamatosan figyelembe kell venni a társadalomban lezajló fejlődési tendenciákat, az információs társadalom legfontosabb trendjeit, információszükségeit.

A digitális könyvtári kérdések megoldása érdekében a könyvtáraknak tájékozódni kell a könyvtári világon kívül is. Egyre szélesebb körben gyűrűznek be a könyvtári munkába más területek fejlesztései. Azok az új technológiák, amelyek a digitális könyvtári fejlesztésekre hatással vannak, gyakran bukkannak fel a kereskedelem világában – lásd például rádiófrekvenciás azonosítás (RFID = Radio Frequency Identification). A könyvtári menedzsmentnek szemmel kell tartania az elektronikus kereskedelem irányzatait, az internet-keresőmotorok fejlődését, az online médiaszolgáltatás és a fogyasztói elektronika változásait. A tudományos

információs technológiák különösen fontosak a tudományos digitális könyvtárak szempontjából, mivel ezeknél gyakran van lehetőség integrációra és szinergiára az oktatástechnológiák és a digitális könyvtárak között. [8]

A projekt célrendszerének és elveinek meghatározása

A könyvtári portálokkal és digitális tárházakkal kapcsolatos fejlesztéseknek a könyvtár forrásközpont-szerepét kell kiindulási alapnak tekinteni, és arra kell törekedni, hogy ennek funkcióiból, szolgáltatásaiból minél többet próbáljunk meg átültetni a virtuális világba. A virtuális könyvtár elválaszthatatlan az internettől, a hálózattól. A virtuális könyvtár létrehozásának egyik célja, hogy megkönnyítse a különböző könyvtárak kapcsolódását, lehetőséget teremtsen a könyvtári portálok létrehozására, felhasználva a web nyújtotta lehetőségek széles skáláját [9]. A tervezés előtt azonban számos kérdés tisztázására van szükség. Elsőként azt kell megválaszolni saját magunknak, hogy miért van szükségünk a digitalizálásra, digitális szolgáltatásokra? Majd el kell dönteni, hogy ezekkel ki akarjuk-e váltani a hagyományos szolgáltatások egy részét, vagy azt szeretnénk, hogy egymással párhuzamosan, esetleg feladatmegosztással működjenek.

Tószegi Zsuzsanna hivatkozott cikkében megfogalmazza azt a négy kérdést, amelyek köré a digitalizálás célrendszere felépíthető [10]: Kinek? Miért? Mit? Hogyan? Ezeket a kérdéseket azonban csak egymással összhangban érdemes vizsgálni, megválaszolásuk alapos átgondolást igényel, hiszen a pontos tervezéssel érhető el a költséghatékonyság. Emellett pedig elmondhatjuk, hogy a digitalizálás céljai az előzőekben már említett két nagy csoportba sorolhatók, nevezetesen a szolgáltatás (nyilvános szolgáltatás, jövedelemszerzés, reprodukálás, on-demand szolgáltatás) és a megőrzés (értékmentés, állományvédelem, állagmegóvás, archiválás) szempontjai szerint csoportosíthatjuk ezeket. [11]

Az eddigiekben említett célokat elsősorban a digitalizálás általános célkitűzéseiként fogalmazhatjuk meg. Az előzőekben tárgyalt könyvtári portál, illetve a tanulmányom címében is megfogalmazott oktatástámogatás azonban speciális célkitűzések kidolgozását teszi szükségessé a digitális tárházak és az általuk támogatott portálok hatékony működése és fejlesztése szempontjából.

A kulturális modernizáció irányában megfogalmazott „Portál Program” egyik eleme az „Információs portálok kialakítása projekt”. Ez a projekt országos szinten tűzte ki célul a könyvtári digitalizálás felgyorsítását, amelynek megvalósításához a következő részcélokat jelölte meg [12]:

- a nyilvános könyvtárakban felhasználóbarát internetes portál kialakítása: témák szerinti csoportosításban az információk könnyen megtalálhatók az információkeresésben nem jártas emberek számára is;
- a könyvtári katalógusok és gyűjtemények digitalizálása és közzététele a nemzeti könyvtár koordinatív szerepével;
- a Nemzeti Digitális Könyvtár kialakítása a nemzeti könyvtár gyűjteményére alapozva, illetve az Európai Digitális Könyvtár projekthez kapcsolódva.

Ezekhez a célkitűzésekhez kapcsolódva az EKLEKTIKA projektben kiegészítő célokat határoztunk meg, amelyek figyelembe veszik az oktatástámogatás által felvetett speciális feladatok megvalósításának lehetőségeit:

- alapvető cél az intézmény valamennyi forrását egyetlen szabványos felületen, egyetlen bejelentkezéssel elérhetővé tenni;
- a hagyományos és az e-learning alapú képzés, valamint a tudományos kutatás önálló tudásbázissal való támogatása;
 - a helyi jellegű szellemi és tárgyi objektumok digitális formában történő archiválása, hosszú távon való megőrzése, valamint hozzáférhetőségének lehetővé tétele;
 - az ehhez szükséges digitális tárház (repozitórium) létrehozása a digitális technológia legkorszerűbb, költséghatékony eszközeinek és módszereinek felhasználásával;
- más tudásbázisok szervezett és rendszerezett módon történő elérésének megoldása;
- az információkhoz való hozzáférés elősegítése kreatív, interaktív és személyre szabott szolgáltatásokkal;
- a többnyelvűség és a virtuális tér akadálymentesítésének érvényesítése.

A speciális célok megvalósításával elérhetővé válik, hogy a felhasználók saját, testre szabott információs-tanulási-oktatási-kutatási környezetet hozzanak létre, kihasználva így a könyvtári portál és a portált támogató digitális tárház nyújtotta lehetőségeket.

Miért éppen az oktatástámogatás?

A célkitűzések átgondolásakor felvetődött a kérdés, miszerint hogyan lehet egy ilyen projektet, elképzelést hosszú távon életben tartani? Mi lehet az a célkitűzés, amely önmagát erősítve, mintegy öngeneráló módon szinten tartja, sőt fejleszti a létrehozott tartalmakat és szolgáltatásokat? Melyik az a szolgáltatási terület, ahol a könyvtáraknak nemcsak múltjuk, hanem erős jövőképük is van? Figyelembe véve a nagyvilágban zajló folyamatokat is, úgy vélem, hogy ez a terület vitathatatlanul az oktatás és a kutatás intenzív támogatása, mégpedig olyan formában, ahol a virtuális könyvtár ezen tevékenységek egyik elsőrendű színterévé válik.

A hazai könyvtárak szolgáltatásai elsősorban az oktató-kutató tevékenység passzív támogatását teszik lehetővé, legtöbbször csak közvetett módon érintkezve az oktatás és a kutatás gyakorlatával. A könyvtári szolgáltatások jövőbeni fejlődése szempontjából azonban nagy lehetőségeket hordoz magában ennek a két területnek az aktív és kreatív támogatása. Olyan környezetet kell teremteni a hagyományos és a virtuális könyvtári térben egyaránt, hogy mindkét terület résztvevői szükségét érezzék annak, hogy a munkájukhoz kapcsolódó tevékenységek, interakciók egy része könyvtári környezetben játszódjon le. Ehhez már rég nem elegendő a hagyományos tartalmak előállítása és szolgáltatása, de egyre inkább kevésnek bizonyul digitális szolgáltatásuk is. Ezek mellett egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a tudásmenedzsmentnek arra a spektrumára, amelyet kreatív online tartalomnak nevezünk.

Az Európai Közösségek Bizottsága közleménye szerint „az »online terjesztésű kreatív tartalom« fogalma egyebek mellett az online terjesztésű audiovizuális médiaszolgáltatásokat (filmet, televíziózást, zenét, rádiót), az online játékokat, az online műkiadást, az oktatási célú tartalmat és a felhasználók által létrehozott tartalmat foglalja magában”. [13]

Az eddig említettek, valamint más nemzetközi ajánlások figyelembe vételével az EKLEKTIKA projekt egy olyan e-könyvtári kompetenciaközpont kialakítására törekszik, amely magába foglalja a digitalizálási projekt infrastruktúráját és technológiai hátterét, valamint a könyvtár elektronikus szol-

gáltatásainak és a könyvtári munka korszerűsítésének eszközeit. Számba veszi a fizikai környezet szükséges elemeit, és tartalmazza az eszközök alkalmazásához kidolgozott módszertant. Kezeli a szabványosításhoz kapcsolódó feladatokat, és megtervezi, fejleszti a működéshez szükséges technológiai hátteret.

Alapszolgáltatásai körében egyrészt összegyűjti, rendszerezi és szolgáltatja a képzéshez és a kutatáshoz szükséges információkat, másrészt szervezett formában elérhetővé teszi az intézmény oktatási és tudományos tevékenységének eredményeit a sajátcélú felhasználás és adott esetben a szélesebb körű közönség számára. Koordinálja és integrálja a könyvtár szolgáltatásait – beleértve a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat is –, megoldva ezzel az információforrásokhoz, illetve az információkhoz való gyors és pontos hozzáférést.

A tartalom meghatározása és a tartalom közvetítésének egyféle koncepciója

A projekt és egyben a tudásportál elnevezése némiképp előrevetíti a tartalmat is. Az EKLETIKA elnevezéssel egyfelől utalni szerettem volna a tartalom, a dokumentumtípusok és -formátumok, valamint a szolgáltatási lehetőségek széles spektrumára. Másfelől pedig ez a fantázianév hivatott jelezni azt is, hogy nem kívánunk szigorú határokat szabni a tartalmat és a formátumot illetően, tehát minden, ami hatékonyan szolgálja az oktatás és a tanulás támogatását, helyet kaphat a portálon, illetve a tárházban. A legfontosabb válogatási szempont a minőség.

A digitális tárház tartalmát elsősorban a főiskola tevékenységei, az oktatói és a hallgatói igények alapján határoztuk meg. Emellett igazodunk a partnerintézmények igényeihez, a tervezett szolgáltatások igényeihez, valamint az Országos Könyvtári Digitalizálási Tervhez [14]. A tartalom ismeretében lettek kidolgozva a hosszú távra tervezett digitalizálási elvek, amelyek összhangban vannak az országos és az európai elképzelésekkel.

A tartalom meghatározása két szempont figyelembe vételén alapszik. Meg kell határozni a szellemi tartalmat, valamint a tárházba bekerülő objektumok típusait: nyomtatott dokumentumok, elektronikus dokumentumok, képek, videók, animációk stb.

A tudásportál által nyújtott oktatástámogatási lehetőségek felméréséhez többirányú vizsgálódásra volt szükség. Sorra vettük a pedagógiai elveket, az oktatástechnológia módszertanát, a korszerű IKT eszközök alkalmazásának jelenlegi gyakorlatát, valamint e területek fejlődésének tendenciáit, közeli és távolra mutató stratégiai célkitűzéseit, a folyamatban lévő kutatások várható eredményeit.

A feldolgozásra kerülő tartalom minden területén prioritást élveznek a következő témakörök:

- oktatást támogató anyagok,
- Eger barokk emlékei,
- az egri borkultúra emlékeinek és eredményeinek digitális archiválása, feltárása,
- az egri nyomdászat és könyvkiadás termékei,
- a helyi, tárgyi gyűjtemények digitalizálása.

A fentiekben felvázolt elvek alapján kialakított tartalom közvetítése a felhasználók felé a hagyományostól eltérő megoldásokat igényel. A jelenleg futó és működő projektekre elsősorban a statikus kapcsolatokra épülő tartalomfeltárás és metaadat-struktúra jellemző. A tartalom bővülésével a kapcsolatok szerkezete és az egyes objektumok egymáshoz viszonyított helyzete általában nem változik.

A korszerű tartalmi struktúra felépítése ennél nagyobb mobilitást és flexibilitást igényel, valamint igazodnia kell a szemantikus web és az ontológiák által felvetett időszerű kérdésekhez. A digitalizált objektumok egészének és elemeinek kapcsolatrendszerét relevancia-térkép segítségével szeretnénk feltárni. A relevancia-térképen a különböző tartalmak egymáshoz viszonyított távolsága flexibilis módon változik, ha új tartalmak ékelődnek a rendszerbe. A kialakított rendszer alkalmassá tehető majd a relevancia-térkép megrajzolására, amely egyfajta grafikus böngészésre adhat lehetőséget.

A tartalmat tekintve a tervezett portál lelke a *Központi Digitális Tárház (KÖD)*. A KÖD elnevezés (bár nem teljes akronima) nem véletlenül született. Érzékeltetni szeretném vele a digitális tárház határok nélküli, minden tudományterületet összefogó és megalapozó funkcióját, amint idővel észrevétlenül beszüremlik minden egyes elektronikus és hagyományos szolgáltatás automatizmusába, tartalmába.*

* A bonyolult szerzői jogi kérdések és megoldási lehetőségeik taglalására nem kívánok kitérni sem itt, sem a tanulmány egészében. A hozzáférési szintek széles skálája kerül meghatározásra.

A jelenlegi koncepció alapján a tárház a következő elemekből épül fel:

- DITT (Digitális Tananyagtár): Egyaránt tartalmazza a hagyományos és az e-learning alapú oktatást támogató tananyagokat és ehhez kapcsolódó egyéb didaktikailag kidolgozott elemeket (képek, animációk, videók stb.) a képzésmentrendszerek számára felhasználható formában. (Jelentős mennyiségű, jelenleg is digitális formában tárolt kész anyagok várnak feltöltésre.)
- MÉDIATÁR: Tartalmaz minden audio- és vizuális dokumentumot. Ide töltik fel a Líceum TV (a főiskola saját televíziója) teljes anyagát is.
- REKTO (Régi Könyvek Tára): Tartalmát tekintve előnyben részesülnek a helytörténeti kiadványok, helyi kiadások, helyi szerzők munkái és egyéb okokból nevezetes kiadványok. (A dokumentumok digitalizálása megkezdődött.)
- IDŐTÁR (Heves Megyei Időszaki Kiadványok Digitális Tára): A tartalom kiválasztása: történeti szempontból jelentős időszak kiadványok archiválása, valamint aktuális tartalmú, kurrens kiadványok digitális megjelenítése, vagy a digitális változat elérhetőségének megoldása.
- INPUT (Intézményi Publikációtár): Kapcsolódik hozzá az *Intézményi Bibliográfia* adatbázisa, amely jelenleg SAP alapon készülő bibliográfiai adatbázis. Az oktatók teljes publikációs tevékenységének teljes szövegű digitalizálását célozza meg.
- SZAKTÁR (Szakdolgozatok Digitális Tára): Lehetővé teszi a szakdolgozatok teljes szövegű keresését. (A szakdolgozatok retrospektív digitális feldolgozása elkezdődött.)
- TINTA (Természettudományi Információtár): A természettudományi területhez tartozó egységek témaspecifikus tudásportálja. (A digitalizálási módszerek kidolgozása folyamatban van.)
- VITRIN (Virtuális terek, virtuális múzeumok): Történeti, kulturális illetve tudományos szempontból fontos helyszínek, terek virtuális megjelenítése. A csillagászati torony virtuális bejárása, a város alatti érseki pincerendszer feltérképezése, séta a barokk Egerben.

Digitális könyvtár vagy repozitórium?

Az előbbiekben leírt tartalomra vonatkozó elképzelések kialakítása előtt azonban fontosnak tartottam néhány fogalmi, elméleti kérdés tisztázását. A digitális tárházak létrehozását sokféle szempontú vizsgálódásnak kell megelőznie. Önmagában már az sem mindig egyértelmű, hogy teszünk-e kü-

lönbséget a *digitális könyvtár* és a *digitális tárház* fogalmak között.

Olvashatunk olyan meghatározást a szakirodalomban, amely a digitális könyvtár fogalmát kezeli tágabb értelemben. Eszerint: „A digitális könyvtár legtöbbek által osztott víziója olyan osztott repozitóriumok hálózata, amely kereshető indexelt gyűjteményekben és azok között.” [15] Érdemes azonban megvizsgálni a két fogalom természetéből és használatából adódó eltéréseket.

A meghatározások többnyire megegyeznek abban, hogy a digitális könyvtár a digitális dokumentumoknak olyan gyűjteménye, ahol a digitális kifejezés a számítógép számára értelmezhető módon, bináris jelek formájában tárolt adatokra utal. A digitális dokumentumok körébe pedig beleértjük a szöveges, a képi, az audiovizuális, a webalapú, a multimédia, a mozgókép, az animációs és a 3D típusú dokumentumokat egyaránt.

Lehet vitatkozni azon is, hogy a digitális tárház egyszerűen azonos a digitális könyvtár fogalmával, és ezek a kifejezések felcserélhetők. Sőt, adott időszakban egyik vagy másik terminus dominánsá is válhat, de a jelentésükben mindenképpen érzékelhetünk egy finom megkülönböztetést. A könyvtár az a hely, ahol a különböző forrásokat tárolják, de többnyire könyvtárosok irányítják és szabályozzák azt, hogy mit kell a könyvtárban elhelyezni. A tárházak vagy repozitóriumok kicsit nagyobb hangsúlyt fektetnek arra a lehetőségre, hogy bizonyos formában a használók is hozzáadhassanak forrásokat a tárházhoz, vagy esetleg közreműködjenek a források létrehozásában. A tárház kifejezést ebben az esetben annak hangsúlyozására használjuk, hogy hozzáadhatunk objektumokat a tárházhoz, tárolhatunk benne tanulási forrásokat azért, hogy megosszuk őket a közösség tagjaival. Kétségtelen, hogy a tárházak metaadatolása sokszor felületesebb a digitális könyvtárak alapos bibliográfiai leírásánál. Mindazonáltal a könyvtári fogalomrendszer hasonló, és kiválóan alkalmazható a digitális tárházak esetében is. [16]

A digitális tárházak típusai

A terminológiai kérdések átgondolása során kiderült, hogy a tipológiát tekintve is adós a szakma egy minden területre kiterjedő, részletező felosztással. A rendezett és szabatos kommunikáció támogatására hasznos lenne kidolgozni a digitális tárházak típusrendszerét. *Heery* és *Anderson* javasolata alapján felállították a digitális tárházak

(elsősorban intézményi tárházak) egyféle tipológiáját, amely az általam is preferált két nagy területre – az oktatásra és a kutatásra – helyezi a hangsúlyt, bár tartalom szerinti felosztásában csak a szöveges dokumentumokra tér ki. Ez az egyszerű tipológia a következő szempontok alapján rendszerezi a digitális intézményi tárházakat [17]:

Tartalom szerint:

- nyers kutatási adatok,
- származtatott kutatási adatok,
- teljes szövegű preprint tudományos tanulmányok,
- teljes szövegű szakmailag lektorált folyóiratcikkek és konferencia-előadások végső tervezetei,
- e-disszertációk,
- teljes szövegű eredeti publikációk (intézményi vagy tanszéki szakmai jelentések),
- LO (learning objects),
- testületi beszámolók, jelentések (személyzeti és tanulói beszámolók, licencek stb.).

Közvetítési terület szerint:

- személyi (a szerző személyes archívuma),
- folyóirat (egyetlen folyóirat vagy folyóiratcsoport kiadása),
- tanszéki,
- intézményi,
- intézményközi (regionális),
- nemzeti.

A tárház elsődleges funkcionalitása szerint:

- kiterjesztett hozzáférés a forrásokhoz (forrásfeltárás és lelőhely),
- téma szerinti hozzáférés a forrásokhoz (forrásfeltárás és lelőhely),
- digitális források megőrzése,
- a terjesztés új módjai (a publikálás új módjai),
- intézményi eszközezelés,
- források megosztása és újrafelhasználása.

Felhasználói célcsoportok szerint:

- tanulói,
- oktatói,
- kutatói.

A digitális tárházak funkciója

A projekt szempontjából a terminológia és a tipológia mellett harmadikként tisztázni kellett a digitális tárház funkcióját. A digitális tárház alapvető feladatai közé tartozik, hogy tartalmazza az összes releváns tanulási forrást, osztályozza őket logikus és folyamatosan finomított kategóriákba, rendelkez-

zen tárgyszórendszerrel, tezaurusszal, indexekkel és keresőszerkezetekkel [18].

A digitális tárház tartalmazhatja az analóg gyűjtemények elemeinek digitalizált másolatait és az eleve digitális formában készített objektumokat. A digitális tárháznak kettős funkciója van, hasonlóan a hagyományos könyvtárakhoz, amelyet a szolgáltatás és a megőrzés kettőssége jellemez. A célok között már megfogalmazódott kettősség ebben az értelemben feladatokká alakul.

A szolgáltatási funkció alapfeladata az online hozzáférhetőség sokoldalú, kreatív és interaktív kidolgozása. Az online hozzáférhetőség a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos kérdések rendezése mellett a digitális tartalmak kereshetőségét, felhasználhatóságát, valamint a velük végzett munka támogatását célzó szolgáltatások összességét jelenti.

Az EKLEKTIKA projektben a KÖD tervezett szolgáltatásainak funkciója három részfeladatra bontható. Elsődleges funkció: hatékonyabbá tenni az oktatói, a tanulói és a kutatási tevékenységet a digitális tárház és más portálemek összevonásával. A következő az oktatás-tanulás támogatása a hagyományos könyvtári szolgáltatások egy részének elektronikus környezetbe integrálásával. A harmadik funkció pedig a nyilvános könyvtári feladatok elektronikus támogatása, az információhoz való hozzáférés megkönnyítése széles körben a nagyközönség számára.

A szolgáltatások tervezésekor fontos szempont a testre szabott, akár témakörönként szerveződő, egyfajta egyéni tanulóhelyek lehetőségeinek kialakítása virtuális és hagyományos környezetben egyaránt. A hagyományos könyvtári háttér az integrált könyvtári rendszeren keresztül kapcsolódik a könyvtári portálhoz, valamint az e-learning képzésmentésment-rendszerekhez. A valóságos egyéni tanulóhelyek körébe olyan munkaállomások is tartoznak, amelyek vizsgamunkák, multimédiás produktumok készítésére, valamint a tanuláshoz és a feladatok teljesítéséhez szükséges anyagok fejlesztésére is alkalmasak.

A megőrző funkció alatt a hosszú távú megőrzés és tárolás feladatait értjük. A megőrzés szempontjából kézenfekvő és teljes megoldásnak tűnik az egyszerű tárolás. Hosszú távon azonban a fizikai anyagok is elszennvednek bizonyos fokú leromlást. A digitális anyagoknál ezt a leromlást jellemzően a formátumelavulás okozza, amelyre megoldásként

szolgál a folyamatos formátummigráció. [19] Hasonló a jelenség a hardver esetében is, és a hardvermigráció fogalma sem ismeretlen a hosszú távú megőrzés technológiáiban.

A nemzetközi szakirodalomból kitűnik, hogy a hosszú távú megőrzés kutatásánál a fejlesztések egyre inkább a hasznos megőrzés irányába terelődnek. Nehéz belátni, hogy amit digitalizáltunk – de nem használhatjuk, vagy nem tudjuk használni –, azt a jogszabályok, a technika stb. változásával hosszabb idő múlva majd újra elővesszük, és használni fogjuk. Az esetek többségében ezek valószínűleg feledésbe merülnek, elavulnak.

A hasznos megőrzés kutatásának egyik feladata, hogy keresse a lehetőséget a dinamikus, flexibilis és relevanciastruktúrában történő hosszú távú megőrzésre, a kereshetőség, a releváns keresés és a szolgáltatások támogatására.

A mesterfájlok és a metaadatok két különböző adathordozón (pl. mágnesszalag és DVD) történő biztonsági tárolásának megoldása elsődleges szempont. Az egyik komoly problémát azonban jelenleg az okozza, hogy úgy tűnik, a DVD a hosszú távú megőrzésben nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Két-három évenként új lemezre való adatmentést igényel, ami a várható jelentős és egyre növekvő adatmennyiséget tekintve komoly többletmunkát ró ezekben az időszakokban a szolgáltató intézményekre, ráadásul éppen ezért az adatmegőrzés szempontjából sem biztonságos megoldás. Mindenesetre ezen a területen némi bizonytalanság érződik a szakmában. Sokféle megoldás létezik és működik, de nem látszik olyan általános módszer, amely a technológia és a költséghatékonyság tekintetében is egyaránt megbízhatóan illeszkedne a nagyszabású digitalizálási elképzelésekhez.

A digitális tárház minőségi mutatója: a metaadat

A tudásportál tervezése során feltérképezett elméleti és gyakorlati háttér egyik kulcsfontosságú eleme a metaadatok problémaköre. Fontos, hogy az információ – amelyet egy metaadatelem tartalmaz –, alkalmas legyen arra, hogy segítségével a felhasználó dönteni tudjon: a megtalált forrás releváns-e az aktuális információszükségleteivel vagy sem. A digitális tárház használhatóságát és hatékonyságát meghatározza a digitális objektumok rendszerének struktúrája, valamint a metaadatok

feltártsága, szervezettsége és kereshetősége. A digitális objektumok menedzseléséhez elengedhetetlenül szükséges a metaadatok használata. Egyes metaadatok sok esetben a dokumentumokból is előállíthatók [20], jó néhány olyan metaadat van azonban, amely a dokumentumból közvetlenül nem nyerhető ki, vagy az objektum maga nem alkalmas arra, hogy közvetlenül vagy esetleg automatikusan kinyerjük belőle a szükséges adatokat (pl. képek, videók, 3D objektumok).

A metaadat strukturált információ, tulajdonképpen egyszerűen adat az adatról. A metaadatok legismertebb formája a katalógusrekord [21]. Rendszerezésüket tekintve beszélhetünk metaadat-adatkészletekről vagy -szabványokról és a metaadatok típusairól.

A legismertebb metaadatszabványok (nem fontossági sorrendben, hanem betűrendben, és ezeken kívül még jó néhány létezik):

- Computer Interchange of Museum Information (CIMI)
<http://www.cni.org/pub/CIMI/framework.html>
- Dublin Core (DC)
<http://dublincore.org/>
- Encoded Archival Description (EAD)
<http://www.loc.gov/ead/ead.html>
- Government Information Locator Service (GILS)
<http://www.gpoaccess.gov/gils>
- Machine-Readable Cataloguing (MARC)
<http://www.loc.gov/marc/>
- Metadata Encoding and Transmission Standard (METS)
<http://www.loc.gov/standards/mets/>
- Metadata Object Description Schema (MODS)
<http://www.loc.gov/standards/mods/>
- Preservation Metadata Implementation Strategies (PREMIS)
<http://www.oclc.org/research/projects/pmwg/>
- Text Encoding and Interchange (TEI)
<http://www.tei-c.org/Guidelines>

A metaadatok típusai

A megfelelő metaadatszabvány kiválasztásához ismerni kell a különböző metaadat-kategóriákat. A metaadatok tipizálása az adatok rendszeren belül betöltött szerepe, funkciója alapján történik. Ezt figyelembe véve négy metaadattípus különböztethető meg: a leíró metaadat, az adminisztrációs metaadat, a szerkezeti metaadat és a megőrzési metaadat. *M. Jordan* alaposan körüljárja a metaadatok tipizálását, és véleményem szerint a négy osztályt karakterisztikusan jellemzi [22]:

A leíró metaadat

A leíró metaadat közli egy forrás alapvető sajátosságait, amelyeket arra használunk, hogy megtaláljuk a forrást – például a címét, a szerzőjét, a megjelenés dátumát, a kiadót, más forrásokkal való kapcsolatait stb. Ezek a sajátosságok tulajdonképpen azok a bibliográfiai információk, amelyeket az *International Standard Bibliographic Descriptions (ISBD)* szabványok meghatároznak. Az ilyen sajátosságcsoportok – amelyek egyetlen dokumentumot azonosítanak – tulajdonképpen a leíró vagy bibliográfiai rekordok. A leíró rekordok funkciója nem merül ki pusztán a megtalálhatóság elősegítésében. A leíró metaadatok igazíthatók a speciális használói csoportok dokumentumkeresési igényeihez. Például egy általános iskolai tanító igényeihez igazított metaadatcsoport jelentősen különbözhet a felnőttképzésben oktató tanár igényei alapján kialakított metaadatcsoportoktól.

A leíró adatok sokféle forrásból gyűjthetők össze, és ezek felhasználhatók a virtuális gyűjtemények létrehozásához. Azonban bármilyen digitális gyűjtemény létrehozását tervezzük, a leíró adatokat érintő alapvető kérdésben a gyűjtemény létrehozása előtt dönteni kell. Az egyik véglet, amikor egyszerűen feltöltjük a tartalmakat egy webszerverre, és a keresőmotorokra bízunk a gyűjteményünk egyes részeinek megtalálhatóságát. Ilyenkor – elvben – kiküszöböljük a leíró metaadatok létrehozásának szükségességét. Problémát jelent viszont a keresőmotorok tehetetlensége, aminek legjobb példája, hogy nem igazán birkóznak meg a szinonimákkal és a mellérendelő szerkezetekkel. Ugyanígy gondot jelent a nem szöveges objektumok kereshetősége, hiszen náluk a leíró adatok nélkül csak a fájlnevekben, elérési címekben előforduló kifejezések szolgáltatnak alapot a kereséshez. A másik véglet, hogy létrehozunk mindegyik tétel részletes, összetett és drága leírását a gyűjteményünkben. A legfontosabb kérdés, ami itt felmerülhet, hogy a leíró metaadatok előállításának költségei és az ezzel járó igen komoly munka arányban áll-e ezek használatával, hatékonyságával. A leíró adatok előállítása nagyon időigényes, ezért drága.

Az ideális megoldás a két megközelítés közötti kompromisszumban kereshető, amelyben meg kell határozni azt a megfelelő mennyiségű leíró metaadatot, amellyel még hatékonyan és gazdaságosan lehet építeni a digitális tárház gyűjteményét.

A leíró metaadatok problémáját tovább bonyolítja az a kérdés, hogy mit írjon le a metaadat: az eredeti objektumot, a digitalizált objektumot vagy mindkettőt? A digitalizált verzió gyakran több vagy kevesebb, mint az eredeti, ezért rossz gyakorlat egyszerűen az eredeti dokumentum bibliográfiai leírását hozzátenni a digitális változathoz. (Előfordul például, hogy képeslapoknál csak a képes oldalt digitalizáljuk, a szöveges oldalt nem, vagy a napilapok digitalizálásánál kihagyjuk a reklámdalakat stb. Máskor pedig a digitális verziót módosítjuk, szerkesztjük.) Meghonosodni látszik az a gyakorlat, hogy mindenféle jelzés nélkül beillesztik a digitális változat leírásába a kizárólag az eredeti objektumot jellemző információkat is. Ezeknek a nem megfelelő menedzselése azonban könnyen káoszhoz vezethet a leíró metaadatok struktúrájában.

Az adminisztrációs metaadat

Az adminisztrációs metaadat olyan részleteket ír le egy forrásról, amelyek nélkülözhetetlenek a forrás adminisztrációjához és a menedzsment számára is. Emellett pedig megkönnyítik az objektumok kezelését a digitális tárházban. Az adminisztrációs metaadatok meghatározó szabványok korántsem olyan kidolgozottak még, mint a leíró adatok szabványai. Az adminisztrációs metaadatok egyik lehetséges felosztását nyújtja a *Library of Congress* által fejlesztett METS:

- Technikai metaadat: információ a fájlok létrehozásáról, a formátumokról, a használati jellemzőikről.
- Szellemi tulajdonjogok metaadatai: információ a szerzői jogokról és a digitális források licenceiről.
- Forrásmetaadat: információ a nyomtatott vagy analóg eredetiről, amelyen a digitális forrás alapul.
- Digitális származás-metaadat: olyan információ, amely leírja a fájlok közötti mester-származék kapcsolatokat, a fájl migrációs történetet, és egyéb más információkat szolgáltat, amelyek fontosak a hosszú távú megőrzés szempontjából.

Sajnos a leíró metaadatokra vonatkozó szabványoktól eltérően, amelyeket már széles körben elfogadtak, az adminisztrációs metaadatok szabályozásai még nem terjedtek el, így a könyvtárak dönthetnek úgy, hogy nem használják őket. Meglehetősen megnehezítik ezzel a digitális gyűjtemények menedzselését, ezért M. Jordan úgy véli, hogy a könyvtáraknak kötelezően fel kellene ven-

niük az adminisztrációs metaadatokat, még akkor is, ha nekik kell létrehozniuk saját elemkészletüket.

A szerkezeti metaadat

A szerkezeti metaadat leírja egy forrás alkotórészeinek a kapcsolatait, ami szükséges a tájékozódáshoz és a megjelenítéshez. Alapvetően két funkciója van: leírja a forrás alkotófájlaiból a helyreállításához szükséges információkat, valamint a hozzáférés megkönnyítésére leírja a forrás szerkezetét.

Az első funkció azért fontos, mert a digitalizálás során általában sok fájlt kell létrehozni – még egy szöveges dokumentum is állhat több fájlból, ha például a beágyazott fájlokat tekintjük –, ezért fontos, hogy az alkotóelemek szerkezete, egymáshoz való viszonya rögzítve, tárolva legyen.

A szerkezeti metaadatok leghétköznapibb feladata a fájlok sorrendjének megőrzése, amelyet általában a fájlok azonosítói segítségével oldanak meg. A szerkezeti kapcsolatok kifejezése azonban nem könnyű feladat, ha azok összetettebbek, mint egy egyszerű sorozat. Ennek ellenére a megfelelően megalkotott fájlnevek hasznos szerkezeti metaadatok lehetnek, amelyek megőrzik a digitális objektum belső szerkezetét.

A szerkezeti metaadat második funkciója elsősorban a hipertext hivatkozások beépítésére vonatkozik. A szerkezeti metaadatnak ez a funkciója nem jellemző minden típusú objektumra vagy minden digitális gyűjteményre, de sokszor javíthatja a hozzáférést. A METS sokkal gazdagabb szerkezetet ajánl az előbb említett funkciókhoz (egyfajta szerkezeti térképet), ahol több részlet is megfelel tulajdonképpen az adminisztrációs metaadatnak.

A megőrzési metaadat

A megőrzési metaadatok a források és a forrásokot alkotó digitális fájlok történetére vonatkozó adatokat írnak le, és a digitális objektumok hosszú távú megőrzéséhez és menedzseléséhez szolgáltatnak információt. A megőrzési metaadatok leírásának fontossága a hagyományos és a digitális objektumok közötti számos különbségből adódik. Ezek közül a leglényegesebbek a következők a *British Library* szakemberei szerint [23]:

- **Technológia:** A nyomtatott anyagoktól eltérően a digitális objektumok nem használhatók számítógépes technológia nélkül. A technológia azonban nagyon gyorsan fejlődik, ezért szükséges doku-

mentálni a digitális objektumok műszaki követelményeit, amelyeknek követni kell ezt a gyorsütemű változást.

- **Átalakulás:** Az állományformátumok állandó fejlődése periodikus migrációt követel egyik formátumból egy másikba. Ezeknek a migrációknak a dokumentálása segítheti a digitális objektumok jövőbeli használatát.
- **Jogkezelés:** A digitális források hétköznapi használata és menedzselése szükségessé teszi ezek másolását. A felhasználó másolási jogaival kapcsolatos elegendő információ leírása szükséges ahhoz, hogy megfelelően tudja használni a forrásokat.
- **Újrafelhasználás:** A digitális objektumok újrafelhasználása nem lesz lehetséges, ha nem rögzítünk elegendő információt a feldolgozott anyagokkal kapcsolatban. Bizonyos paraméterek például a későbbiekben elégtelennek bizonyulhatnak (felbontás stb.).

A különféle metaadattípusok megkülönböztetése néha elmosódnak. Mi a különbség például az adminisztrációs és a megőrzési metaadat között? A szabványok némelyike (pl. PREMIS) szerint az adminisztrációs metaadat a megőrzési metaadat része, míg más szabványok (pl. METS) szerint a megőrzési metaadat az adminisztrációs metaadat részét képezi. Általában azonban elmondható, hogy ugyanaz a metaadatelem típusonként is előfordulhat, ha többszörös funkciókat tölt be.

A tudásportál: az oktatás virtuális környezete

Az eddig tárgyalt témák érintették az oktatás és a kutatás virtuális könyvtári támogatásának legfontosabb feltételeit, valamint a digitális tárházak tervezésekor felmerülő kérdések egy jelentős csoportját. Az előrelépés kulcsa a virtuális tanulási környezet (VLE) fejlesztésében rejlik, melynek részét alkotják az elektronikus tanulást támogató e-learning könyvtárak és könyvtári portálok is. Ennek megvalósításához el kell helyeznünk ezeket az elemeket az oktatási és a könyvtári rendszerben egyaránt, valamint pedagógiai szempontok alapján ki kell értékelnünk, hogy mit is akarunk megvalósítani a VLE alkalmazásán keresztül.

A felsőoktatásban kétségtelenül nagy igény mutatkozik aziránt, hogy online információforrásokat oktatási eszközként használjunk, de úgy tűnik, sokszor hiányzik a tudatosság, hogy miként lehet a legjobb módon integrálni ezeket az erőforrásokat

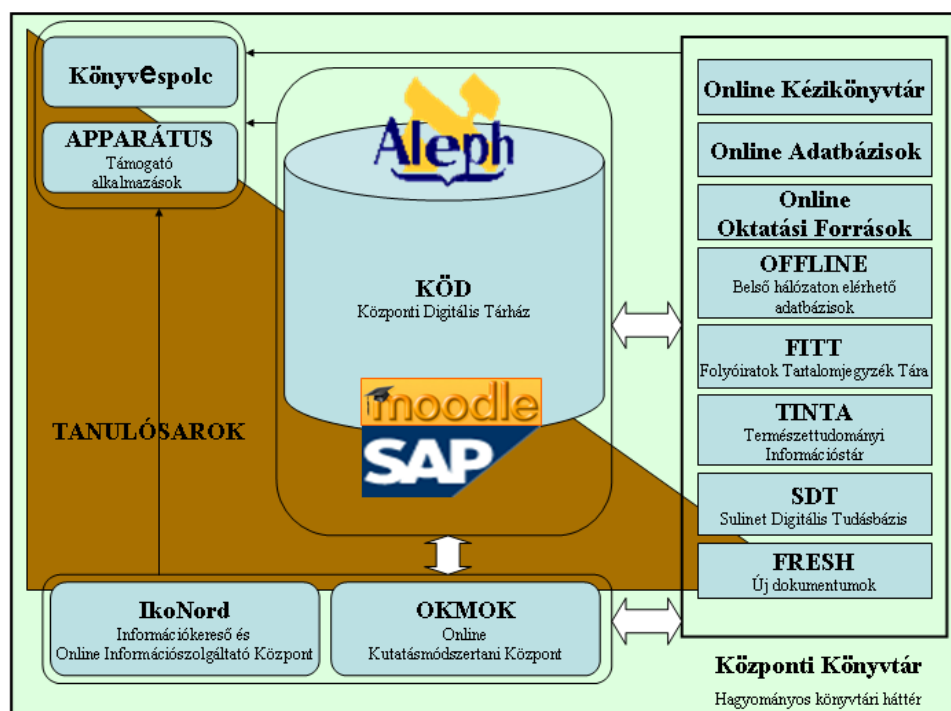
az online oktatási környezetbe. A technológia – mindazonáltal, hogy kényelmes és hatékony – csak annyi ismeretet tud közvetíteni és átadni, amennyire az oktatás résztvevői (a hallgatók, az oktatók és a könyvtári személyzet) képesek ennek a tanulási környezetnek a részévé válni, valamint a szükséges információmenedzsment-készségeket elsajátítani. Például a tanulási környezeteken belüli kapcsolatok és együttműködés fejlesztése jelentős és kritikus sikertényező az e-learning folyamatában, a technológiai fejlődés pedig egyszerűen az eszköze a megvalósításnak. [24]

Összességében sok jó példát találhatunk a külföldi felsőoktatási intézmények között, azonban a hazai felsőoktatási könyvtárak ezen a téren leginkább még csak a kísérletezés fázisában tartanak.

Ezek az igények és az előzőekben már említett szükséges infrastrukturális változások kihatnak a felsőoktatási könyvtárak jövőjére is. Ezt a gondolatkört körüljárva, 2002-ben a *New Jersey ACRL* és a *Fairleigh Dickinson University Libraries* kezdeményezésére egy esszévíta indult „Visions: the

academic library in 2012” címmel. A vita egy érdekes, a technológiai változásokat érintő esszégyűjteményt eredményezett. A nyertes esszé a könyvtárosokat olyan szakemberekként mutatja be, akik kezelik a mesterséges intelligenciát felhasználó eszközöket, valamint segítik az egyének és a tanulócsoporthoz számára a testre szabott információs interfészek kialakítását. Az elképzelések szerint a jövőbeni változásoknak a következő területeket kellene érinteni: integrált könyvtári rendszerek, rendelkezésre álló információk, az információhoz való hozzáférés, a tanulásra szolgáló terek, információhasználati oktatás, az információ kinyomtatása, szervezeti forma, tájékozódás, számítógépes hozzáférés, anyagi források, konzorciumok (különösképpen az elektronikus dokumentumok esetében). [25]

Az EKLETIKA projekt feladata ennek a virtuális környezetnek a megteremtése az IKT, a könyvtár, az informatika és az oktatás eszközeivel. Terveink szerint ez a portálkörnyezet a következő elemeket tartalmazza (1. ábra):

1. ábra Az EKLETIKA tudásportál tervezett felépítése

- **Online tárházak:** Online elérhető, webes források gyűjteménye. Elsősorban a nyílt hozzáférésű adatbázisok, dokumentumok elérését fogja lehetővé tenni, felhasználási terület és témacsoportok szerinti elrendezésben. A források metaadatai felvehetők bibliográfiai rekordként az integrált könyvtári rendszer adatbázisába is, lehetőséget teremtve így ezek kereshetőségére.
- **Integrált könyvtári rendszer (Aleph):** A könyvtári információs rendszer alapvető, központi eleme a bibliográfiai tétel. Kevés kivétellel minden szolgáltatás ezen alapszik, és ezen bukik meg, ha nem megfelelő a tétel szerkezete, adatrendszere. Minden könyvtári egység az integrált könyvtári rendszerben jelenik meg – hordozótól függetlenül –, legyen az hagyományos vagy elektronikus, vagy akár online elérésű dokumentum. Meghatározó kérdés, hogy a digitális tárház elemei megjelenjenek-e valamilyen formában az integrált könyvtári rendszerben, illetve milyen kapcsolódási lehetőségeket, interfészt lehet kidolgozni a két rendszer együttműködésére.
- **e-Learning képzésmenedzsment-rendszerek (MOODLE, SAP – Coospace):** A képzésmenedzsment-rendszerek a tudásportál szerves részei. A portálon keresztül elérhetőek lesznek kurzusai, használhatják a portál szolgáltatásait, tehát kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. A portál a lokális indexelésben segíti a képzésmenedzsment-rendszereket. A legfontosabb cél megteremteni a digitális tárház, a portál szolgáltatásai és a képzésmenedzsment-rendszerek közötti átjárhatóságot. Ki kell dolgozni a tárház-tartalmak egyszerű beépítésének lehetőségeit az e-learning kurzusok anyagába. Ezen kívül az is kérdés, hogy az egyes kurzusok tananyagainak meg kell-e jelenni a digitális tárházban a megfelelő hozzáférési szintekkel ellátva? Néhány célirányosan erre a területre koncentrálnó projekt tapasztalatai alapján szerintem a válasz: igen. (CALIBRATE projekt [26], Calderoni-program [27] stb.)
- **Szolgáltatások:** A szolgáltatásokkal kapcsolatos elvi elképzeléseket már kifejtettem az előbbiekben. A portálon megjelenő legfontosabb szolgáltatások a következők:
 - információkeresés,
 - online információszolgáltatás,
 - online kutatómódszertani központ,
 - tanulószobák (virtuális – kiegészítve a hagyományost),
 - könyvespolc (virtuális),
 - alkalmazásgyűjtemény (irodalomjegyzék-szerkesztő alkalmazás, magyar nyelvű offline tartalomkivonatoló alkalmazás),

- folyóiratok tartalomjegyzék-szolgáltatása,
- új dokumentumok.

A digitális dokumentumszolgáltatás jövője

Az eddigiekből következik, hogy tovább kell kutatni a digitális tudásmenedzsment egyik legfontosabb tevékenységét és technikáját, a digitális dokumentumszolgáltatást (amely napjainkra digitális objektum- és információszolgáltatássá szélesedett). Bár csak az alapkövek egyike, de e nélkül nem létezik elektronikus tanulás és tanítás. A digitális technológia átalakítja a kutatási forrásokhoz és a tananyaghoz való hozzáférés módját. A jövő egyik legígéretesebb útja pedig a személyre szabott szolgáltatások fejlesztése. Ezt indokolja a könyvtári és az elektronikus technológia folyamatos változása és korszerűsödése, egyre precízebb és karakteresebb személyi szolgáltatások nyújtásának igényével, ahol a felhasználó a saját céljainak megfelelően kapja meg a különböző digitális tartalmakat. [28]

A szakemberek szerint napjainkban számos tényező befolyásolja a digitális dokumentumszolgáltatás alakulását, többek között a célok különbözősége, az intézményi összefogás (kutatási és tanulmányi), a regionalizáció, a szélesebb körű részvétel, a rugalmasabb tanulás (az e-learning és a „one-stop-shop” megközelítés erősödése a felsőoktatásban), a vállalati szféra bevonása, a nemzetköziség erősödése [29], valamint a jogdíjfizetés szabályainak alakulása. Ez utóbbinál kérdés, hogy a könyvtárak megkapják-e egyáltalán a jogosultságot a digitális dokumentumok küldésére. [30] A jövő változásai várhatóan ezek mentén történnek, valószínűleg visszavonhatatlanul átalakítva a hagyományos könyvtári szolgáltatások szemléletét és technológiáját.

Összegzés

A digitális tárház és a könyvtári portál tervezése, kifejlesztése sokszorosan összetett feladat. Technikai, információs és kommunikációs technológiai, könyvtártudományi, könyvtár-informatikai módszerek alkalmazását egyaránt megköveteli. Fontos, hogy ezeket a tevékenységeket végigkísérje az átgondolt, alapos pedagógiai megfontolás, messzemenően figyelembe véve a különböző pedagógiai elméletek alkalmazhatóságának előnyeit és korlátait az oktatás virtuális környezetére kivetítve.

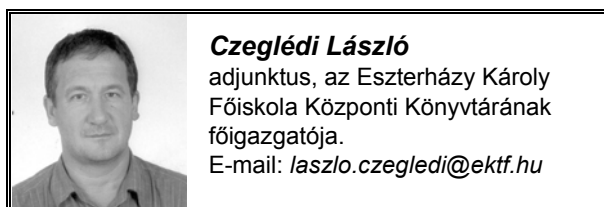
A könyvtári portál egyik legfontosabb tulajdonsága a perszonalizáció. Ez adja a technológiailag támogatott tanulás helyszínét, felhasználóbarát környezetét. Mindazonáltal hatékonyan működő könyvtári portál nem jöhet létre megfelelő tartalommal feltöltött, folyamatosan bővített, és a visszakereshetőség szempontjából jól strukturált digitális tárház nélkül. Az EKLEKTIKA projektben a digitális tárháznak három alapvető funkciót kell betöltenie: a könyvtári szolgáltatások, valamint általában az információhoz való hozzáférés korszerű támogatása; a hosszú távú megőrzés, amely az új produktumok létrehozásához szükséges, feldolgozatlan nyersanyagok megőrzését is megoldja; a két funkció közös feladata pedig az e-learning képzésmenedzsment-rendszerek kiszolgálása a megfelelő interfészen keresztül. [31] A tudásportál szolgáltatásainak alapfilozófiája, hogy a speciális célok megvalósításával, valamint a web 2.0 technológia alkalmazásával lehetőséget teremtsünk arra, hogy a felhasználók saját információs és kutatási környezetet tudjanak kialakítani. Ezáltal kiléphetnek a passzív használói szerepkörből, és közreműködhetnek az elektronikus gyűjtemény alakításában, a szolgáltatásokat pedig egyéni igényeikre is átszabhatják. Emellett így megvalósíthatóvá válik például az aktív és a passzív virtuális szakreferenci szolgáltatás is. Mindezeknek azonban feltétele a megfelelő mennyiségű és minőségű, digitális formában tárolt objektumoknak a legkevesébe korlátozott online elérhetősége, és hatékony felhasználásának lehetősége.

Irodalom

- [1] JOY, Bill: Why the future doesn't need us. = *Wired*, 8. köt. 4. sz. 2000.
<http://www.wired.com/wired/archive/8.04/joy.html> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [2] JOHNSTON, Pete: After the Big Bang: the forces of change and e-learning. = *Ariadne*, 27. sz. 2001.
<http://www.ariadne.ac.uk/issue27/johnston/> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [3] L. még: THOMAS, Amber – ROTHERY, Andrew: Tananyagok online tárhelyei felhasználói szemmel. = *TMT*, 54. köt. 1. sz. 2007.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4618&issue_id=478 (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [4] DAHL, Mark – BANERJEE-SPALTI, Michael: *Digital libraries: integrating content and systems*. Oxford, Chandos Publishing, 2006. p. 153–162. ISBN 1 84334 155 7
- [5] HORVÁTH Zoltánné: Könyvtári portálok – a webhasználok visszahódítása. = *TMT*, 52. köt. 9. sz. 2005. p. 399.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4046&issue_id=465 (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [6] ALLAN, Barbara: *E-learning and teaching in library and information services*. London, Facet Publishing, 2002. p. 19–100. ISBN 1 85604 439 4
- [7] DRISCOLL, Lori: *Electronic reserve: a manual and guide for library staff members*. = *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply*, 14. köt. 1. sz. 2003. p. 45.
- [8] DAHL–BANERJEE-SPALTI, p. 176–178.
- [9] SEBESTYÉN György: *A Gutenberg-galaxis és a digitális kultúra szintézise: az elektronikus-virtuális könyvtár*. = *Írás tegnap és holnap*, 1. köt. 1. sz. 1997.
http://www.oszk.hu/kiadvany/iras/iras_1/11sgy.html (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [10] TÓSZEGI Zsuzsanna: *A szövegdigitalizálás döntési folyamata*. = *Könyvtári Figyelő*, 52. köt. 2. sz. 2006. p. 247.
- [11] Uo.
- [12] A kulturális modernizáció irányai. [Közread.] Hiller István. 2006.
http://www.okm.gov.hu/letolt/kultura/kulturalis_modernizacio_iranyai_061213.pdf (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [13] *A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a kreatív online tartalom belső piaci helyzetéről*. Brüsszel, Európai Közösségek Bizottsága, 2007.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0836:FIN:HU:PDF> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [14] *Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013)*. NOKI Plusz Bizottság, 2005.
http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/nokipluszvegleges.rtf (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [15] KOLTAY Tibor – HORVÁTH Péter: *Digitális könyvtárak a világban*. = *TMT*, 45. köt. 7. sz. 1998. p. 256.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2011&issue_id=1 (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [16] DUNCAN, Charles: *Digital repositories: e-learning for everyone*. Presented at eLearnInternational, Edinburgh, 9–12 February 2003.
http://www.intralelect.com/index.php/intralelect/content/download/412/1733/file/Digital_Repositories_E-Learning_for_Everyone.pdf (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [17] HEERY, Rachel – ANDERSON, Sheila: *Digital Repositories Review*. UKOLN–AHDS, 19 February 2005.
http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/digital-repositories-review-2005.pdf (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [18] WANG, Mei-Yu: *The strategic role of digital libraries: issues in e-learning environments*. = *Library Review*, 52. köt. 3. sz. 2003. p. 112–113.
- [19] HITCHCOCK, Steve – BRODY, Tim – HEY, Jessie M.N. – CARR, Leslie: *Digital preservation service*

- provider models for institutional repositories. = D-Lib Magazine, 13. köt. 5–6. sz. 2007.
<http://www.dlib.org/dlib/may07/hitchcock/05hitchcock.html> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [20] KOLTAY–HORVÁTH, p. 256.
- [21] Uo.
- [22] JORDAN, Mark: Putting content online: a practical guide for libraries. Oxford, Chandos Publishing, 2006. p. 53–64. ISBN 184334176X
- [23] JONES, Maggie – BEAGRIE, Neil: Preservation management of digital materials: a handbook. London, The British Library, 2001. p. 115–116. ISBN 0 7123 0886 5
- [24] MARKLAND, Margaret: Embedding online information resources in Virtual Learning Environments: some implications for lecturers and librarians of the move towards delivering teaching in the online environment. = Information Research, 8. köt. 8. sz. 2003.
<http://informationr.net/ir/8-4/paper158.html> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [25] MARCUM, James W.: Visions: the academic library in 2012. = D-Lib Magazine, 9. köt. 5. sz. 2003.
<http://www.dlib.org/dlib/may03/marcum/05marcum.html> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [26] http://calibrate.eun.org/ww/en/pub/calibrate_project/home_page.htm (Letöltés: 2008. 09. 12.)
<http://calibrate.apertus.hu/> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [27] <http://www.ofi.hu/index.php?group=1&page=16> (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [28] BAKER, David: Document delivery: a new paradigm? = Interlending & Document Supply, 31. köt. 2. sz. 2003. p. 106.
- [29] Uo., p. 108–110.
- [30] Vö. BURMEISTER Erzsébet: Cikkmásolatküldés felsőfokon.
http://tmt.omikk.bme.hu/issue.html?issue_id=495 (Letöltés: 2008. 09. 12.)
- [31] A projektről I. még: CZEGLÉDI László: EKLEKTIKA projekt: tartalomszolgáltatás és tudásmenedzsment.
<https://nws.niif.hu/ncd2008/docs/0nj/nj48.htm>
Videó:
<http://vod.niif.hu/index.php?lg=hu&mn=archive&eid=78&sm=listevent&secid=9>

Beérkezett: 2008. X. 13-án.

Életműdíj az eFestivalon

Drótos László és Moldován István megosztott életműdíjat kaptak a 2008-as eFestivalon a Magyar Elektronikus Könyvtár létrehozásáért, tartalomfejlesztésével kapcsolatos munkásságáért.

Drótos László

Felsőfokú tanulmányai: Miskolci Egyetem (1982), bányamérnök.

Jelenlegi munkahely: Országos Széchényi Könyvtár – MEK Osztály, könyvtári munkatárs.

Szakmai és tudományos munkásság:

- 1990–2001 között a Miskolci Egyetem Könyvtárának tájékoztató könyvtárosa és rendszergazdája;
- A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja;
- 2001 júniusától az Országos Széchényi Könyvtárban a MEK Osztály munkatársa;
- Az internet hazai megjelenése óta különböző úttörő jellegű fejlesztések indítása: Magyar Elektronikus Könyvtár, MIT-HOL internetes tájékoztató szolgálat, Online Híradó elektronikus hírlevél, NIIF Információs Füzetek;
- A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* című szaklap szerkesztői bizottságának tagja;
- Web-fejlesztések több intézmény számára: Miskolci Egyetem, Miskolc város, Borsod megye stb.

Moldován István

Felsőfokú tanulmányai: Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (1983) közgazdász, Eötvös Lóránd Tudományegyetem (2003) könyvtár-informatikus.

Jelenlegi munkahely: Országos Széchényi Könyvtár, osztályvezető

Szakmai és tudományos munkásság:

- A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület alapító tagja és ügyvezető elnöke 2000-től;
- A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* című szaklap szerkesztői bizottságának tagja;
- Az NIIF Networkshop konferencia rendezőbizottságának tagja évek óta;
- Részvétel Európai Unió projektjeiben (MinervaPlus, Ebook on Demand, TELPlus, CACAO).

Korábbi eFestival életműdíjasok:

2007 – Dr. Tószegi Zsuzsanna

2006 – Nyírő András

2005 – Borsódi Donát

2004 – Biszak Sándor

(www.efestival.hu)

Kóródy Judit

Gyakorlati marketing vállalati könyvtárakban

Mivel a vállalati könyvtárak működése szorosan összefonódik a fenntartó üzleti folyamataival, számukra adott kényszer, hogy szolgáltatásaik hatékony fejlesztése és terjesztése érdekében mielőbb felismerjék a hatékony marketingtevékenység szükségességét. Kérdés azonban, hogy a gyakorlati megvalósításhoz milyen eszközök állnak a rendelkezésükre, és azokat milyen eredményesen tudják alkalmazni.

Bár ma már minden vállalkozás úgy tartja, hogy sikerességének elsődleges záloga a hatékony marketingtevékenység, nehéz pontosan megfogalmazni, hogy mit is értünk tulajdonképpen a marketing kifejezés alatt. A szakirodalomban számtalan definíciója létezik, és mindegyik más-más elemet hangsúlyoz, attól függően, hogy mely gazdasági korszakban született a meghatározás, vagy mely környezetben kívánják alkalmazni módszereit. Egy elemében azonban mindegyik definíció megegyezik: nem lehet sikeres az értékek cseréje akkor, ha a termékeket–szolgáltatásokat kínáló fél nem veszi eléggé figyelembe ügyfelei, vevői szükségleteit és igényeit. A vállalati könyvtárak számára adott kényszer, hogy hamar felismerjék ezt, mivel működésük szorosan összefonódik a fenntartó üzleti folyamataival. Kérdés azonban, hogy a gyakorlati megvalósításhoz milyen eszközök állnak a rendelkezésükre és azokat milyen hatékonyan tudják alkalmazni.

A marketing jelentősége

Egy tömör és egyszerű definíció: A marketing az a koncepció, amely a piac igényeiből kiindulva fogalmazza meg a vállalat, vállalkozás tervszerű, hatékony gazdálkodásának feladatait.

Philip Kotler, akit a marketing pápájának neveznek, egy kicsit bonyolultabban fogalmaz: A marketing a szervezeteknek az a funkciója, amelynek révén állandó kapcsolatot tartanak fenn a „fogasztókkal”, tudomást szereznek azok szükségleteiről, olyan „termékeket” fejlesztenek ki, amelyek találkozhatnak ezekkel a szükségletekkel, s olyan kommunikációs programokat építenek ki, amelyek segítségével a szervezet elérheti céljait. [1]

Jól látható, hogy a marketingszemlélet rendszeres és elmélyült folyamat, amely átszövi a piaci kap-

csolatok minden területét. Mégis igen sokan szűken értelmezik a marketinget; nekik csak annyit jelent, hogy hogyan találjanak ötletes módszereket arra, hogy termékeiket ráerőltessék az emberekre. Pedig a marketing a vevők, a felhasználók szükségletei felismerésének és megértésének, illetve azoknak a megoldásoknak az összessége, amelyek a felhasználók igényeit kielégítik, és egyben az eladónak is nyereséget hoznak.

Egyesek a felhasználók körének kitérésével próbálkoznak, de a legtöbben azért küzdenek, hogy a már meglévő piacon növeljék részesedésüket. Azok a győztesek, akik körültekintően mérik fel az igényeket, felismerik lehetőségeiket, és olyan értékes ajánlatokkal lépnek felhasználói célcsoportjaik elé, amelyekkel versenytársaik végképp nem tudnak harcba szállni. És azok a vesztesek, akik képtelenek arra, hogy valami különleges termékkel vagy szolgáltatással jelenjenek meg a piacon.

Fontos azonban különbséget tenni szükséglet, igény és kereslet között. Az igények a szükségletek kielégítésére irányuló vágyat jelentik, a kereslet pedig az olyan különleges termékek iránti igény, amely mögött vásárlási képesség és akarat áll. Amikor tehát a szolgáltatók a felhasználók meglévő és potenciális igényeit akarják meghatározni, akkor érnek el igazi eredményt, ha az olyan meglévő szükségleteiket ismerik fel, amelyek annyira fontosak számukra, hogy fizetni is képesek és hajlandóak érte.

A lényegi szempontokat, amelyeket egy vállalat a marketingstratégiája során alapvetően figyelembe vesz, az ún. *marketing-mix* négy eleme fejezi ki: a *Product* (termék), a *Price* (ár), a *Place* (hely, eladási csatorna) és a *Promotion* (reklám) – a *4P* modell.

Könyvtári marketing

Mindannyian tisztában vagyunk már azzal, hogy a marketing nemcsak a vállalatok tevékenységében, hanem a gazdaság, a társadalom, a tudomány egyéb területein is nélkülözhetetlenné vált az utóbbi évtizedekben. Ahogyan a vállalatoknak a bevételért, úgy a nonprofit szektorban a működési és fejlesztési forrásokért kell bevetni módszereit, amelyek nélkül sokszor kétségessé válhat a szolgáltató intézmény fennmaradása. Ahogyan az oktatás, az egészségügy, a művészeti intézmények, a civil szervezetek, úgy a könyvtárak is „fogyasztóknak” – felhasználóknak – ajánlják fel „termékeiket” – szolgáltatásaikat –, és az a céljuk, hogy a felhasználók elégedettek legyenek ezekkel, és szükségük legyen rájuk.

A legegyszerűbb megfogalmazásban: „megkérdezzük olvasóinkat, hogy mit szeretnének, és ők megmondják, mi pedig átalakítjuk tevékenységünket, hogy megfelelhessünk az ő igényeiknek”. [2] A megfogalmazás egyszerű, a megvalósítás azonban sokszor nagyon nehéz, főleg, mivel az „átalakítás” rendszerint nem (csak) pénz kérdése – sokkal nehezebb a szemléletváltás a döntéshozók, de a végrehajtó munkatársak fejében is! Egy ilyen átalakulásnak a finanszírozási kérdéseken túl általában érintenie kell a szervezeti struktúrát, a munkatársak összetételét, képzettségi, nyelvismereti, terhelhetőségi stb. szempontból egészen akár a szervezetben meghonosodott munkahelyi, szolgáltatási kultúra, protokoll változtatásáig, s ez bizony sokszor fájdalmas és nemszeretem tevékenység.

Mivel a 4P modell igencsak a vállalati marketing-stratégiákhoz tartozó, eladási központú megközelítés, tudjuk, hogy Kotler már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazta a marketing-mix alapelveit olyan megközelítésben is, amely nem az eladó, hanem a vevő fejével gondolkodik – a szolgáltatóorientált 4C modellt, amelynek elemei:

- a *Product* helyett a *Customer value* –, azaz mi az értéke a terméknek a vásárló számára;
- a *Price* helyett a *Cost* – a vásárlónak az ár helyett inkább a költség a fontos, tehát a termék árán kívül a megszerzésére fordított idő és energia is;
- a *Place*, az eladási csatorna helyett a *Convenience* –, hogy hogyan jut el a legkényelmesebben az igényelt termékhez, szolgáltatáshoz;
- a *Promotion* helyett a *Communication* –, ami a vevőt meggyőzi a vásárlás helyességéről.

Marketing vállalati könyvtárakban

A vállalati könyvtárak sajátos helyzetben vannak – nem önállóan terveznek, gazdálkodnak, hanem a vállalat részei, tehát minden tekintetben a fenntartótól függenek (még a könyvtári törvények sem vonatkoznak közvetlenül rájuk), és alapvető elvárás felőlük, hogy szolgáltatásaik közvetlenül felhasználók legyenek a vállalat piaci sikereit befolyásoló szakmai és üzleti döntések során. Rendkívüli fontossága van annak, hogy a szolgáltatott információk testre szabottan relevánsak, szűrtek, értékeltek, pontosak legyenek, s a lehető leggyorsabban és a legkényelmesebben felhasználható formában jussanak el az igénylőkhöz.

A vállalatoknál, ahogyan a piacgazdaságban is, a változások rendkívül felgyorsultak. Ahhoz, hogy a vállalati könyvtár szolgáltatásaival időben alkalmazkodni tudjon a megváltozott igényekhez, folyamatosan figyelnie kell a piac változásait és azt, hogy fenntartója várhatóan hogyan reagál majd ezekre – csak így tud felkészülni arra, hogy pontosan a szükséges szolgáltatással álljon elő akkor, amikor a szükséglet igényné változik. Ha azonban ezeket a megfelelő időben és minőségben tudja nyújtani, eléri, hogy szolgáltatásai fontossá és keresetté váljanak felhasználói, és így fenntartója számára.

Saját „piaca” figyelésének, elemzésének, szolgáltatási struktúrája naprakészen tartásának során a vállalati könyvtár sokkal hatékonyabb eredményt érhet el, ha tudatosan alkalmazza a marketing módszertanát. A 4P/4C modell elemeinek ilyen szempontú vizsgálatok jól áttekinthetővé válnak a leglényegesebb sajátosságok:

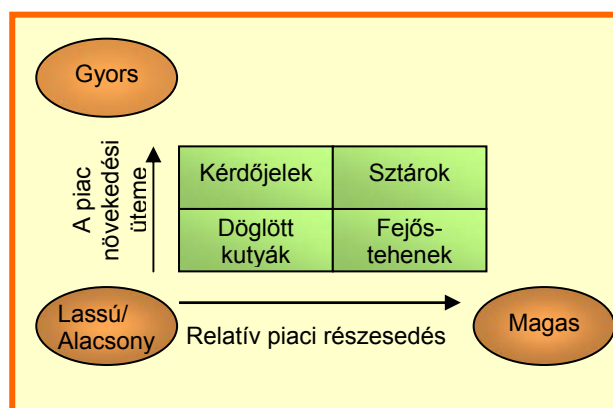
A személyre szabott szolgáltatás

A vállalati könyvtárak környezetében a hangsúly a könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok gyűjtéséről, megőrzéséről, szolgáltatásáról egyre inkább áthelyeződik a naprakész információk szolgáltatására – a termék a sajtófigyelés, a versenytársfigyelő hírlevél, az adatbázisokból összegyűjtendő trendek, prognózisok, elemzések, vizsgálati adatok, vagy mindez együtt, egy tematikus csomagban. Termék lehet a szükséges adatokból épített jól kereshető, rugalmasan kezelhető adatbázis, vagy akár a források közötti eligazodás, a korszerű keresési technikák oktatása is.

A 4C modell szerinti gondolkodás annyira alkalmazkodik a felhasználó igényeihez, hogy a szolgáltatás kidolgozásakor a klasszikus hármas szempontot – gyorsaság, minőség, ár – is elsősorban ahhoz igazítja. Ez azt jelenti, hogy például, ha a felhasználó sok információt akar nagyon gyorsan, megkaphatja, bár esetleg nem túl jó minőségben, vagy esetleg alacsony áron szeretne hozzá jutni, de akkor sajnos nem juthat hozzá hamar. Kétségtelen persze, hogy a *jó – olcsó – gyors* hármas kritériumból csak kettő teljesíthető egyszerre.

A változó igényekhez igazodva a termékek életciklusa is gyorsan haladhat előre – ami ma új volt, holnapra már elavulttá válhat. „Hathavonta vezess be egy új szolgáltatást, és töröld egy másikat” – sokkolta könyvtáros hallgatóságát *Mary Ellen Bates* az *Internet Library* konferencián [3]. Az ötletgazda ugyan nem könyvtáros, hanem információbróker, de az ajánlott módszer nagyon is alkalmas annak átgondolására, hogy meddig érdemes munkát, erőforrást fektetni egy valamikor ugyan jól bevált szolgáltatásba, ami azonban ma már kevésbé vagy kevesek által igényelt, ugyanakkor mennyi haszonnal jár az erőforrások átcsoportosítása újonnan fellépő információs igények kielégítését célzó, testre szabottan kifejlesztett szolgáltatásokra.

Különleges erenye lehet az új terméknek a proaktív kidolgozása, mert így az igény fellépésekor azonnal kiaknázzhatóvá válik. Érdemes a termékek/szolgáltatások elemzésére elkészíteni az ún. BCG-mátrixot (1. ábra), amely a termékek piaci részesedésük és piaci növekedésük alapján vizsgálja.

1. ábra BCG-mátrix

A *kérdőjelek* azok a viszonylag új termékek/szolgáltatások, amelyeket még kevesen vesznek igénybe ugyan, de a jövőben várhatóan egyre fokozódik irántuk az érdeklődés. Ezek befektetést igényelnek, amelynek megtérülésében van kockázat, de ha a szolgáltatás „sztárrá” válik, ez busásan megtérülhet. Ilyen lehet például a vállalati könyvtár szolgáltatásai között egy könyvajánló az intraneten – ha felkelti a felhasználók érdeklődését, növelni fogja a kölcsönzési forgalmat; ha nem, akkor kárba veszett az abba fektetett munka.

A *sztárok* azok a szolgáltatások, amelyek éppen a legkeresettebbek, amelyekre jelentős erőforrásokat fordítunk, de amelyek kedveltek és hasznosak a felhasználók körében, s ez várhatóan még jó ideig így is marad. Leginkább ezek a szolgáltatások azok, amelyek meghatározzák a könyvtárról alkotott képet, pozicionálják a tevékenységet a szervezetben belül. Ezért érdemes a fejlesztésüket erőteljesen támogatni, hiszen ezek válhatnak „fejlesztéssé”. Ilyen lehet például egy új tematikus sajtófigyelés, amely a belső intraneten jelenik meg.

A *fejlesztés* kategóriába tartozó szolgáltatásoknak ugyan magas piaci részesedésük van, de az irántuk való érdeklődés tovább már nem növelhető, így már nem indokolt nagyobb beruházás a fejlesztésükre, csak a szinten tartásukat kell biztosítani. Az általuk elért presztízst, elégedettséget viszont célszerű felhasználni az új szolgáltatások bevezetésénél. Ilyen például egy olyan szolgáltatás, amely sikeresen beépült a vállalat szakmai folyamataiba, annak valamilyen adatkörét, például belső utasításait naprakészen kereshetően feldolgozza és szolgáltatja. Ez várhatóan nem fog „döglött kutyává” válni, hiszen a belső folyamatok szabályozása a vállalat működésének egyik alapja.

Döglött kutyának olyan szolgáltatásokat nevezünk, amelyeknek sem a piaci részesedésük, sem a növekedési lehetőségük nem kielégítő. Ezek már nem járulnak hozzá a könyvtár fejlődéséhez, az ide sorolt szolgáltatásoktól könyörtelenül meg kell szabadulni. Példa lehet erre egy címfordítás-szolgáltatás, amelyre egyre kisebb az igény, hiszen egy vállalatnál ma már általánosnak mondható az idegen nyelvek ismerete.

A BCG-mátrix elkészítése hozzásegíti a könyvtárat ahhoz, hogy a leginkább megtérülő termékek/szolgáltatások tervezésére, működtetésére és fejlesztésére fordíthassa erőforrásait, és ezzel elnyerje felhasználói és fenntartója elégedettségét.

Költség

Ez az az elem, amelyet a vállalati könyvtárakban a legnehezebb meghatározni, pedig a fenntartó szervezet „elpiacosodott” környezetében egyre nagyobb a nyomás a könyvtáron is a belső elszámolási rendszerbe való bekapcsolódásra. A tudatos költséggazdálkodás elvárása mindenképpen elkerülhetetlenné teszi az információszolgáltató területen is a ráfordítás és a haszon arányának optimalizálását.

Sokszor a fenntartó szerint ugyan egyértelmű a terület fenntartásának költsége – például személyi költségek, infrastruktúra, szakmai költségkeret (dokumentumok, adatbázisok stb.), fejlesztési költségek –, de mégis szeretné azokat szolgáltatásokra lebontva látni. Nagyon nehéz ilyenkor a sokféle típusú költségnemet egy nevezőre hozni, és leosztani a szolgáltatásokra úgy, hogy bizonyos tényezők miatt – például a szervezet, a folyamatok és a felhasználók alapos ismeretének meghatározhatatlan értéke, vagy, hogy bizonyos központi költségek nem jelennek meg a vállalati könyvtárnál mint szervezeti egységnél – nem igazán hasonlíthatók a költségek a piaci árakhoz, amelyeket sokszor egyáltalán nem a ráfordítások határoznak meg, hanem a fizetési „hajlandóság”.

A problémák csak fokozódnak, ha „kifelé” is szeretnénk értékesíteni szolgáltatásainkat. Elvárás lehet a költségalapú árképzés, a keresletalapú ár, illetve a versenytársalapú ár meghatározása is. Ilyenkor többféle árképzési stratégiát is érdemes alkalmazni: magas, ún. prémiumáron kínálni egy költségesen előállítható, innovatív szolgáltatást, kompetitív (vetélkedő, egymás hatását korlátozó) árat alkalmazni olyan szolgáltatásnál, amelyet sokan kínálnak a piacon, de előfordulhat a többiekéhez képest alacsony, diszkontár is, ha a felhasználók megnyerése a cél. Mindenképpen érdemes elindulni ezen az úton, mert a fenntartót mint vevőt semmi nem győzi meg jobban a nyújtott szolgáltatások szükségességéről mint az, ha úgy érzi, hogy a ráfordítása megtérül.

Az olyan nehezen „számosítható” kreatív szolgáltatásoknál, mint amilyen például az információszolgáltatás, általában a ráfordított időre vonatkozó szakértői óradíj (ami már tartalmazza az előbb említett fenntartási költségeket) és a szükséges információforrások esetleges költsége képezheti az árképzés alapját. Erre példa az 1. táblázat modellje.

1. táblázat

Árképzés példa 1.

	Tevékenységlejta	Tervezett munkaóra-ráfordítás			Munkadíj (Ft)	Kapcsolódó költségek (Ft)	Összesen (Ft)	Vállalási határidő
		ügyvezető	senior	junior				
	Óradíjak (Ft):	11 000	9 000	6 000				
1	Napi rendszeres iparági sajtófigyelés							
1.1	Vizsgálni kívánt médiumok listájának összeállítása és karbantartása		1		9 000		9 000	
1.2	Sajtófigyelés kulcsszavainak összeállítása és karbantartása		1		9 000		9 000	
1.3	Címzettek listájának összeállítása és karbantartása		1		9 000		9 000	
1.4	Megjelenések legyűjtésének menedzselése			1	6 000	64 000	70 000	
1.5	Cikkgyűjtemény ellenőrzése, konvertálása a kívánt formátumra, megküldése adott címekre			10	60 000		60 000	10 óra (munkanapokon)
	Havi költség összesen:				93 000	64 000	157 000	

2. táblázat

Árképzés példa 2.

		I. kat. óradíj (Ft)	II. kat. óradíj (Ft)	III. kat. óradíj (Ft)	sürgős %	azonnali %	össz. díj	össz. óra
	Sürgősség	2400	4000	4600	1,2	1,5		
I. kategória órák	normál	64					153600	64
II. kategória órák	normál		16				64000	
	sürgős				12		57600	
	azonnali					8	48000	36
III. kategória órák	normál			10			46000	
	sürgős				10		55200	
	azonnali					5	34500	25
Összesen:					22	13	458900	125

Egy másik, de szintén időráfordítás-alapú megoldás lehet, amikor a szolgáltatásokat közös megállapodás alapján kategorizáljuk, és az árat a szolgáltatás típusa és sürgőssége alapján képezzük, a normál, a sürgős vagy azonnali munkáknál a megfelelő szorzót használva. Ilyenkor kiemelt fontosságú, hogy az egyes szolgáltatások megrendelése és végrehajtása megfelelően dokumentálva történjen, hiszen ez az elszámolás alapja (2. táblázat).

Kényelem

A felhasználó számára a nyújtott szolgáltatás egyik értéke az információtartalom, de legalább olyan fontos neki, hogy a lehető legjobbkor, és „emészthető” formában jusson ahhoz, amire szüksége van – ne kelljen megküzdnie irreleváns információk halmazával, minél kevesebbet kelljen várnia rá, férjen hozzá „házhoz szállítva” a saját PC-jén, és lehetőleg tovább szerkeszthető formában. A legjobb információs csomagokat is el fogja utasítani, ha nem a számára legkényelmesebb formában kapja meg, ezért erre figyelemmel kell lenni a szolgáltatások kialakításánál, az infrastruktúra kiépítésénél.

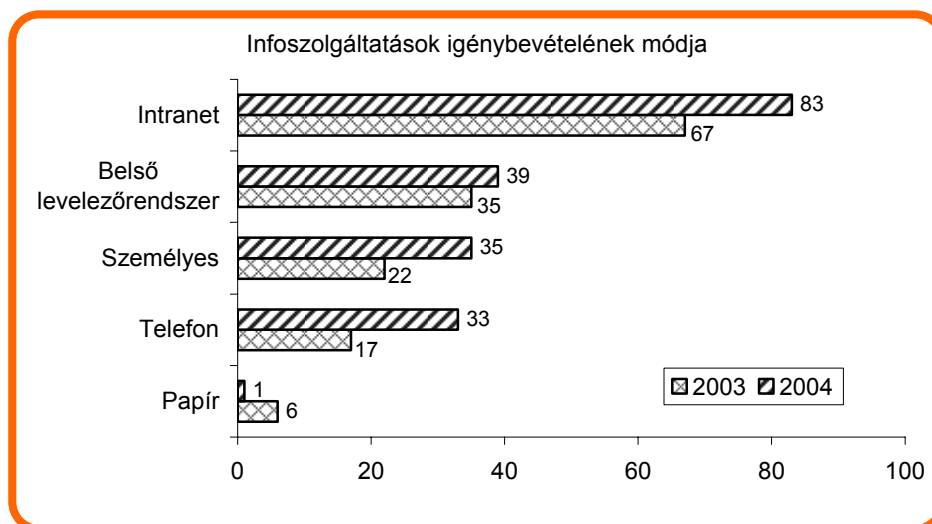
Példa erre egy vállalati könyvtár ügyfél-elégedettségi felméréseinek egyik grafikonja (2. ábra), ami a legkedveltebb igénybevételi módok gyakorisági százalékát hasonlítja össze két egymás utáni évben.

Egy hasonló felmérés eredményeit jól lehet alkalmazni a szolgáltatások fejlesztésénél, bevezetésénél, karbantartásánál, célszerűen mindig azt a kommunikációs módot választva, amely aktuálisan a legnépszerűbb.

Frissebb felmérési adat nem áll ugyan rendelkezésünkre, de a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy napjainkban a legkedveltebb hozzáférési mód egyre inkább a személyes postafiókba érkező elektronikus levél, ami az intranetes oldalon való kattintgatást is megtakarítja a felhasználónak, és lehetővé teszi a lehető leginkább testre szabott megoldások alkalmazását. Így van ez még akkor is, ha a postaládába kapott levél nem más, mint az információkat tartalmazó intranetoldal linkjét tartalmazza, mert így ad neki személyes figyelmeztetést az oldal frissüléséről, és nyújt kényelmet az egyetlen kattintással.

Kommunikáció

Ez a tevékenység a marketing legtöbb kreativitást feltételező területe, az a része, amelynek során a szolgáltató meggyőzi meglévő és potenciális piacát arról, hogy vegyék igénybe, vásárolják meg szolgáltatását. A legprofibban kidolgozott, legjobban testre szabott szolgáltatások is hiábavalóak, ha a célközönség nem tud rólok.

2. ábra Ügyfél-elégedettségi felmérés

A termékek reklámozására legalább olyan sokféle kommunikációs csatornát célszerű használni, mint amilyen sokfélék a felhasználók igényei. A felhasználói szokások felmérésének elemzése jól alkalmazható a szolgáltatásokat kínáló csatornák megválasztásánál is, és arra is, hogy az alkalmazott promóciós technikák, módszerek eredményességét ellenőrizni lehessen. Természetesen a PR (public relation) tevékenység, a kommunikáció tudatos szervezése, a közönségkapcsolatok építése ki kell, hogy terjedjen a vállalati könyvtár egészének elfogadtatására, presztízsének megszerzésére, öregbítésére is.

A PR kétirányú kommunikációt jelent, amely a közös megértést szolgálja, célja a kölcsönösen előnyös kapcsolatok kiépítése. A jó és folyamatosan szinten tartott PR állandó figyelmet és ráfordítást kíván, és nem olcsó. A tevékenység kiterjed a külső megjelenéstől (fizikai környezet, weblap, logó stb.) kezdve a hatékony tájékoztató anyagokon és alkalmakon (prospektus, évkönyv, bemutatók, rendezvények, blog stb.) keresztül egészen a megfelelő szakértelmet és szolgáltatói magatartást sugalló és megerősítő viselkedési formáig, amely már a könyvtári protokoll tárgykörébe tartozik.

Az a viselkedéskultúra, amelyet a könyvtár tudatosan alkalmaz, nagyon fontos üzeneteket képes eljuttatni a fenntartónak és a felhasználónak. Gyakori panasz vállalati könyvtárosok részéről, hogy a fenntartó szervezet nem becsüli értékén a munkájukat, nem figyel oda rá, sokszor nem is ismeri. Az elmúlt két évtizedben nagyon sokszor a könyvtár megszüntetésével kezdték a költségcsökkentést, ami ugyan szűklátókörűsége vall a fenntartó részéről, de fel kell tenni a kérdést, hogy a könyvtár mindent megtett-e azért, hogy hasznosnak bizonyuljon, s hogy értékei közismertek legyenek a szervezetnél! A fenntartónak sok oldalról célszerű pozitív információt kapnia a könyvtár értékéről, tehát a pozitív megítélésnek általánosnak kell lennie a szervezetben.

A könyvtárnak hangulatával, a könyvtárosoknak viselkedésükkel azt az üzenetet kell közvetíteniük, hogy egyenrangú szakmai partnerként vesznek részt a fenntartó üzleti sikereinek elérésében, a vevők megszerzésében, a pénzügyi eredmény megteremtésében. Egy vállalati könyvtárnak el kell szakadnia attól, hogy a könyvtár a „nyugalom szigete”, a „jó kis otthonos hely”, ahol el lehet bújni, régi dolgok között búvárkodni, ahol mindenre bőven van idő. Ezzel már nem lehet megbecsülésre szert tenni, habár mindez pozitív lenne a felhasználók és a könyvtárosok lelki békéje szempontjából, de nem vezet afelé a cél felé, amiért a fenntartónak megéri finanszírozni ezt a területet. A könyvtár feladata a vállalati értékteremtésnek, a fenntartó szakmai és üzleti céljainak költséghatékony támogatása, minden erőforrását ennek érdekében kell bevetnie.

Itt érdemes szót ejteni a külső partnerekkel való kulturált kommunikáció szükségességéről is. Sajnos, sokszor megfigyelhető, hogy míg arra panaszkodunk, hogy fenntartóink és ügyfeleink nem kezelnek minket megfelelően, mi elkövetjük ugyanezt alvállalkozóinkkal, beszállítóinkkal. Nem egyenrangú partnerként kezeljük őket, hiszen bizonyos értelemben tőlünk függenek, „mi fizetjük őket”. Pedig gondoljuk csak el, hogy az ő szolgáltatásaikat mi úgy adjuk tovább ügyfeleinknek, mintha azok a mieink lennének – felelősséget vállalunk értük, tehát egyáltalán nem mindegy, hogy azok egy jó hangulatú, közös munka, vagy kényszeredett együttműködés eredményei. A beszállítókkal való kapcsolatban is mindig törekedjünk arra, hogy az üzleti kapcsolat mindkét fél számára előnyös legyen, hiszen ők az értéklánc nélkülözhetetlen szereplői!

Stratégiai marketingtervezés

Minden tervezésnek helyzetelemzéssel, a rendelkezésre álló és potenciálisan elérhető személyi, pénzügyi, infrastrukturális, kapcsolati erőforrások számbavételével kell kezdődnie. Ennek során a külső környezetet (gazdasági makrokörnyezet, versenytársak, fenntartói stratégia) és a vállalati könyvtár belső helyzetét (adottságait, lehetőségeit) egyaránt vizsgálni kell. A vizsgálatnak hatékony eszköze a SWOT-analízis, amelynek segítségével eldönthető, hogy a könyvtár hogyan tudja a rendelkezésére álló eszközökre (erősségeire) alapozva leküzdeni gyengeségeit, kihasználni a továbblépés lehetőségeit, és elhárítani a fennmaradását és fejlődését fenyegető veszélyeket.

Stratégiai marketingtervezés

Emellett a marketing stratégiák elsősorban a vevőről, a felhasználóról alkotott ismereteken alapulnak. Az információt szolgáltatók marketingje *Irene Wormell* szerint az alábbiakat foglalja magába:

- a megfelelő piacszegmens azonosítása,
- a szolgáltatás testreszabása a kiválasztott szegmensre, a megrendelő személyére,
- a minőség folyamatos szinten tartása,
- a szolgáltatás igénybevételének ösztönzése, igazodva a megrendelő természetéhez,

- a szolgáltatás időszerűségének és az eladásösztönzés hatékonyságának rendszeres felülvizsgálata. [4]

A megfelelő piacszegmens azonosítására a vállalati könyvtárnál is szükség van, hiszen nem jelenthető ki, hogy egy szervezet minden munkatársának egyforma mennyiségű és minőségű szakmai információra van szüksége. A legtöbb vállalatnál lehet számolni a termékfejlesztők, az IT terület, az értékesítők, a marketingesek, a HR, a jogi, a pénzügyi terület, a vezetői kör eltérő igényeivel, de számtalan egyedi sajátosság lehet. Ha a szegmentáció reálisan történik, és minden jelentősebb területet lefed, akkor az információforrások megfelelő kódolásával naprakész információk jeleníthetők meg a célcsoportok számára pl. a belső intraneten.

A szolgáltatások testreszabása a kiválasztott szegmensekre a vállalati stratégia, a szakmai és az üzleti folyamatok, a működő és a tervezett projektek és a célcsoportok eddigi és várható igényeinek figyelembe vételével történik. Komoly szerepe van ebben annak a képességnek és törekvésnek, hogy a könyvtár megértse, mire is van valójában szüksége a felhasználónak (célcsoportnak), akár segítve őt az igények megfogalmazásában is. Érdeemes nem elfeledkezni ilyenkor az igényelt szolgáltatás formai megjelenésének egyeztetéséről sem. A felhasználó jelentős időt és energiát takarít meg, ha a pontosan igényei szerint készülő, rendszeresen érkező információs csomagot beépítheti napi munkájába, és a szolgáltatás így nélkülözhetlenné válik neki. Mindebben nagy az értéke a proaktivitásnak, hiszen így az információ az igény felmerülésekor azonnal „termelő erővé” válhat.

A minőség folyamatos szinten tartása a biztosítéka annak, hogy a felhasználó elégedett lesz, és mint hiteles forráshoz fordul magától értetődően a vállalati könyvtárhoz. A minőség nem romolhat sem az átadott információs anyag szakmai tartalmában, kidolgozottságában, sem a megjelenésben, fogyaszthatóságban, sem a megbeszélte határidők betartásában, s nem utolsósorban a szolgáltatói magatartásban. A felhasználónak éreznie kell, hogy ő a legfontosabb, és mindig megbízhatóan magas szintű elbánásban részesül. Ennek eléréséhez folyamatosan rendelkezésre kell állnia a szükséges erőforrásoknak – munkaidőnek, infrastruktúrának, megfelelő színvonalú helyettesítésnek, hogy a vis maior-ok káros következményei elkerülhetők legyenek. A minőség ellenőrzésének rend-

szeresnek kell lennie egy jól strukturált és szabályozott mutatórendszer alapján, ami lehetővé teszi az azonnali beavatkozást a kívánt színvonaltól való eltérés esetén.

A szolgáltatások igénybevételének ösztönzése terén a változások figyelése, előrejelzése lehetővé teszi, hogy már akkor történjenek lépések az új szolgáltatások tervezésére, amikor a változás generálta igény még nem is jelentkezett. A célcsoportok proaktív megkeresése nagyon eredményes lehet. A piac kiterjesztésének a másik tere a meglévő szolgáltatások minél szélesebb körű felajánlása. Ha már a szolgáltatások fejlesztésekor sikerül figyelembe venni azt, hogy az összegyűjtött információs „alapanyagból” hány terület számára lehetséges kevés ráfordítással testre szabott szolgáltatást nyújtani, nagyon gazdaságosan lehet növelni a felhasználók számát. Ha egy szolgáltatás sikeresen „sztárrá” alakul, érdemes végiggondolni, hogy a frissen megszerzett ügyfél-elégedettséget kihasználva milyen egyéb szolgáltatást lehet eredményesen felajánlani, illetve hol szolgálhat a siker hasznos referenciaként.

A szolgáltatás időszerűségének és az eladásösztönzés hatékonyságának rendszeres felülvizsgálata már esett szó a termékek életciklusával kapcsolatban. Megállapítható, hogy ha a könyvtár folyamatosan figyeli a felhasználók igényeit rendszeres és eseti felmérések, ügyfél-elégedettségi mérések, a felhasználói szokások elemzésének, személyes találkozóknak a módszereivel, és igyekszik a felhasználók igényeihez igazodni, szinte folyamatosan lesznek „kifutó” és „felfutó” stádiumban lévő szolgáltatásai, és ügyfelei naprakésznek fogják tartani őt. Figyelni kell arra is, hogy az ügyfeleket ne terhelje meg a szükségesnél jobban a visszajelzések kérése, tehát például a kérdőíves felmérés ne legyen se túl részletes, se túl gyakori. A partneri viszonyt erősíti, ha a megkérdezettek is kapnak rövid tájékoztatást a felmérés eredményéről, esetleg az elemzés alapján elhatározott intézkedésekről.

A marketingmódszerek alkalmazása tehát a vállalati könyvtárban – ahogy a vállalat mindennapi életében is – elkerülhetetlen, ha a könyvtár meg akarja őrizni pozícióját. Viszont e módszerek adaptálásával és következetes használatával rendkívül hatékony eszközre tehet szert a könyvtár a hatáskörvesztés, a létszámleépítés, netalán a megszüntetés fenyegetésének elkerülése érdekében.

Hivatkozások

- [1] KOTLER, Philip: Marketing menedzsment. Budapest, KJK-Kerszöv, 2002. 875 p. ISBN 9632246616
- [2] WALTERS, Suzanne: A marketing és a könyvtárak. = Könyvtári Figyelő, 36. köt. 1–2. sz. 1990. p. 125–127.
- [3] BATES, Mary Allen: The Dotcomization of the information professional. = Internet Librarian konferencia, London, 2000. november 6. (elektronikus hírlevél)
- [4] WORMELL, Irene: Térítéses információszolgáltatás: a siker titka. Budapest, Informatikai és Könyvtári Szövetség, 1998. 134 p. ISBN 963034705

Irodalom

KISZL Péter: Üzleti információ, céginformáció és a könyvtárak. Közread. az ELTE. Budapest, Traduirex. 2005. 235 p. ISBN 9632176898

MIKULÁS Gábor: Marketing információbrókereknek. Információból üzleti érték. Budapest, MIBE, 2006. 319 p. ISBN 9630601907, p. 95–104.

BARÁT Tamás: A PR múltja, jelene, jövője. Az előadás elhangzott a PRevolúció Konferencián. 2000. november 2., Pécs.

http://www.ceomagazin.hu/pr/BaratTamas_Pecs.pdf

[Letöltés: 2008.07.01.]

Beérkezett: 2008. VIII. 4-én.

Kóródy Judit

az Infodok Kft. vezetője,
amely a Magyar Telekom Csoportot
látja el szakmai és üzleti információk-
kal.
E-mail: korody.judit@telekom.hu

A Web 3.0 élvonalát célozza meg az EU

Európa vezető szerepet tölthetne be az internet következő generációjára való átállásban. Az Európai Bizottság felvázolta azokat a lépéseket, amelyek lehetővé tennék, hogy Európa választ adjon az információs forradalom újabb kihívásaira. "A jövő internete gyökeresen megváltoztatja majd társadalmunkat" - mondta *Viviane Reding*, információs társadalomért és médiáért felelős biztos. „A Web 3.0 annyit jelent, hogy bárhol és bármikor gyors, megbízható és biztonságos hálózatokon keresztül intézhetjük üzleti ügyeinket, tölthetünk le szórakoztató tartalmat és vehetünk részt a közösségi hálózatok életében. El fog tehát tűnni a mobil és a vezeték nélküli kapcsolat közötti különbség. Ez azt vetíti előre, hogy a digitális univerzum 2015-ig várhatóan megtízszereződik. Európában pedig rendelkezésre állnak az átalakulás vezetéséhez szükséges ismeretek és hálózati kapacitás. Gondoskodnunk kell arról, hogy a Web 3.0 Európában jöjjön létre és használata is elterjedjen.”

Az európai internethasználók egyre gyorsabb és egyre jobb ár-érték arányú internetkapcsolatokhoz jutnak: 2007 végén ötven százalékuk több mint 2 MBps sebességű szélessávú hozzáféréssel rendelkezett; ez a sebesség az egy évvel korábbi kétszerese és alkalmas az internetes televíziózásra. Az EU 27 tagállamában a vidéki lakosság 70%-a számára elérhető a szélessávú hozzáférés, ami azt jelenti, hogy csökken a 93%-os teljes lefedettséghez képest meglévő hátrány. Az elmúlt évben az EU-25-ökben a vidéki területek szélessávú hozzáféréssel való lefedettsége 8 százalékponttal nőtt.

Mindez azt jelenti, hogy az új generációs internethasználat egyre elterjedtebb és egyértelmű, hogy az európai gazdaságra is hatást gyakorolhat. Az európaiak negyede használt web 2.0-ás oldalakat 2007-ben, és a közösségi hálózatokon alapuló üzleti alkalmazások is fejlődésnek indultak. Az internetalapú vállalati szoftverek is várhatóan 15%-os növekedést mutatnak fel a 2006–2011 közötti időszakban. Az új technológiai alkalmazásokhoz teljes internetes lefedettségre van szükség.

A „tárgyak internete” kifejezés azt jelenti, hogy a gépek, járművek, berendezések, szenzorok és egyéb készülékek közötti vezeték nélküli interakció az interneten keresztül valósul meg. Már lehetőség van elektronikus menetjegyek használatára, és a mobil eszközök képesek lesznek az egymás közötti információcserére, amelynek köszönhetően fizethetünk vagy információhoz juthatunk. Az előrejelzések szerint 2015-re több mint egy milliárd telefon lesz képes ilyen technológiák alkalmazására.

(Sg.hu Hírlevél, 2008. október 2.)

(Sz. P.)

Adattármustra. Kalendáriumok

A sorozat egyes számaiban független szakértők értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a jeles napok kalendáriumait. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és a karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Múlt-kor Adattár

Honlap: <http://www.mult-kor.hu/adattar.php>

E-mail: editors@mult-kor.hu

Fenntartó: Múlt-kor Kulturális Alapítvány

Értékelés dátuma: 2008. június 9.

Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A *Múlt-kor* talán a legismertebb történelmi témájú webhely az internet magyar részén. A 2001-ben indult és 2004 júniusában megújított portált a *Múlt-kor Kulturális Alapítvány* működteti, és ismertségét és elismertségét az is jelzi, hogy 2002 októbere óta az „origo” megaportál történelemtudományi rovataként funkcionál, 2007-ben pedig az *eFestivalon* az *eTudomány* kategória első helyezettje lett. Amennyire az elég körülményesen megfogalmazott bemutatkozó szövegből kideríthető, a www.mult-kor.hu egy tudományos ismeretterjesztő kiadvány a laikus érdeklődők és a szakmai közönség számára, amely a múlttól, a történelmi hagyományokról szól. Az angol nyelvű ismertető viszont sokkal inkább a tudományos és az oktatási célokat hangsúlyozza a népszerűsítő ismeretterjesztés helyett, és egy történelemtudományi tudásbázis létrehozását ígéri – feltehetően ezek voltak az elsődleges célok, csak a koncepcióváltás után nem frissítették az angol fordítást. (Viszont így az angol szövegből legalább megtudhatjuk, amit a magyar impresszum szemérmesen elhallgat: hogy a szerkesztőség alapító tagjai elismert történeszek.) A *Múlt-kor* jelenlegi formájában egy színes magazinra hasonlít: napi hírekkel és rövid, közérthető írásokkal, könyvajánlókkal és lapszemlékkel, televíziós műsorajánlattal és megnézhető videók-

kal, játékos tesztekkel és szavazásokkal, egy témák szerint rendezett és annotált webcímgyűjteménnyel, és más érdekességekkel... A portál tudományosabb részét egy, immár az 5. évfolyamba lépett, tematikus számokból álló e-folyóirat, valamint az *Adattár* menüpont alatti négyféle adatbázis alkotja. Jelen értékelés ez utóbbival foglalkozik, azon belül is elsősorban a történelmi események adattárával, amely 8839 magyar és külföldi eseményt tartalmaz. Emellett egy kb. 1300 tételes fogalomtár, egy 1049 tételes „ki-kicsoda?” és egy 163 névből álló női történelmi gyűjtemény alkotja a *Múlt-kor Adattárát*. Részletesebb keresőúrlap csak az eseményekhez van, a többinél vagy csak teljes szövegben, vagy csak személynévre lehet keresni, illetve az ábécé betűi szerint böngészni.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Az események keresője nagyon gyenge, láthatóan nem gondolták át, hogy a kézenfekvő dátum szerinti szűkítés mellett milyen keresési feltételekre – és ennek megfelelő adatmezőkre vagy címkézésre – lenne szükség egy ilyen adattárban (pl. személy- és intézménynevek, földrajzi helyek, eseménytípus, szakterület, illusztráció stb.), és még a meglévő kevés funkció sem használható ki rendesen, mert a felhasználó semmilyen tájékoztatást nem kap a kereső működéséről.
2. Sok, amúgy fontos eseményről a megnevezésén kívül semmilyen leírás nincs, még csak egy belső hivatkozás sem a *Múlt-kor* amúgy nagyon gazdag hír- és cikkgyűjteményének releváns darabjára, és az *Adattár* egyes gyűjteményei között sincs átjárás: nem kattinthatók az események ismertetőiben levő fogalmak vagy személynevek, és „természetesen” visszafelé sincsenek ugrópontok vagy keresőlinkek: az

életrajzokból kiindulva nem kereshetők ki azok az események, amelyek az adott személlyel kapcsolatosak. Egy viszonylag új és eleve webre tervezett adatbázisnál érthetetlen, hogy a hiperhivatkozások lehetőségét – néhány kivételtől eltekintve – miért nem használták ki?

3. Dátumadatot csak az eseményeknél találunk (ott nehéz lett volna megfelekedezni róla), és ez alapján úgy tűnik, hogy az *Adattár* frissítését 2004 elején abbahagyták, ami nagy kár, és még nagyobb, hogy erről elfelejtették értesíteni a gyanútlan felhasználókat, akik így hiába próbálnak meg a közelmúltunkra vonatkozó keresőkérdéseket megfogalmazni. Ha a szerkesztőknek nincs kapacitásuk a főbb hazai és nemzetközi események adattárba való rögzítésére, megpróbálhatnának a *Múlt-kor* nagyszámú és lelkes törzslátogatói közül önkénteseket toborozni erre a célra.

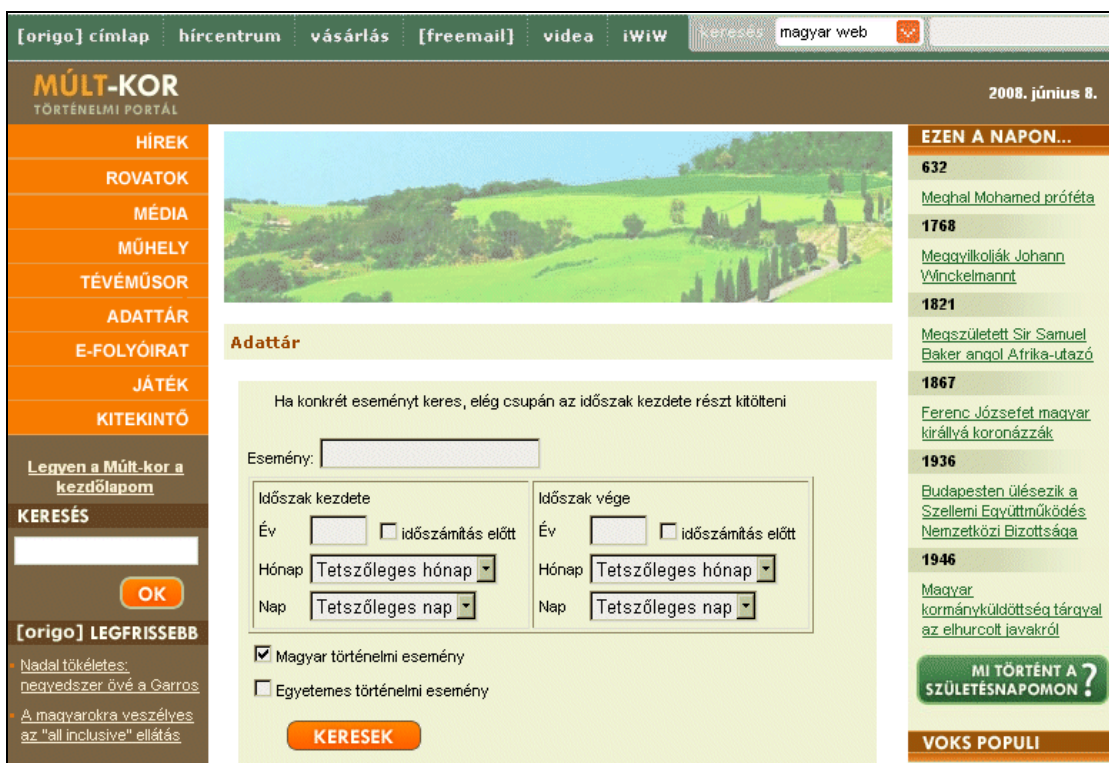
Összefoglalva: Egy tematikus portálnak nagyon hasznos része tud lenni egy esemény-, személy- és fogalomadattár, amelyben az érdeklődők utána tudnak nézni a háttér-információknak. A *Múlt-kor* készítői tettek is erre kísérletet, de külső szemmel nézve úgy tűnik, hogy nem jól tervezték meg a rendszert; minden tekintetben nagyon vegyes az

amúgy feltehetően nem kevés befektetett munka eredménye, és nem látszik nyoma annak, hogy szisztematikus adatbázis-építés folyt. Ha valóban leálltak ezzel a munkával, és a jövőben sem akarnak új alapokon professzionálisabb és egységesebb, minden irányban bejárható történelemtudományi adattárat felépíteni, akkor meg kellene fontolni a magyar Wikipédiával való együttműködést, átadva az igényesebben megírt szócikkeket és a Wikipédia rendszerébe irányítani azokat a felhasználókat, akik egy dátum, név vagy fogalom mögötti háttérre kíváncsiak.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

Az adattár a *Múlt-kor* portál felületébe integrálódik, amit az *origo* felületének egyes részei vesznek körbe (1. ábra). Ez részben jó a felhasználónak, mert így bőven van hová továbblépnie, és mivel a mai nap fontosabb évfordulóit a jobb oldali hasámban folyamatosan láthatók, ezért ezekre keresnie sem kell. Hátránya viszont ennek az elterjedt megoldásnak, hogy csak a keskeny középső hasáb marad az érdemi tartalomnak, így a portál használója ideje nagy részét olvasás helyett görgetéssel és lapozással tölti. Különösen igaz ez ennél a hon-

1. ábra Az Adattár eseménykereső űrlapja

lapnál, amelyet a ma már ritka 800x600-as méretű képernyőre terveztek (bár ezt nem tüntetik fel sehol). Nagyobb felbontásnál az oldal balra csúszik, és egy széles és nagyon üres zöld sáv tölti ki a képernyő fennmaradó részét, miközben az olvasnivaló egy kis oszlopban szorong, ráadásul Explorer alatt nem is nagyítható, apró betűkkel. Ettől az olvashatósági problémától és az idegesítően villogó reklámcsíktól eltekintve a felület kellemes összbenyomást nyújt; akadálymentesnek viszont nem nevezhető. És többnyelvűnek sem, mert bár van egy eldugott *English* felirat a kezdőlap alján, de az a fent már említett „elavult” küldetésnyilatkozat mellett csak annyit közöl, hogy „*We still have a few things that are unavailable in English*”, miközben a portál egyetlen része sincs angolra fordítva. Igaz, a magyar nyelvű írások és egyéb tartalmak a külföldiek számára amúgy is érdektelenek, de legalább az *Adattár* rész néhány feliratát és gombját lefordíthaták volna, hiszen az adatok között a nevek és a dátumok a magyarul nem tudóknak is érthetők és hasznosak lehetnek. (Még szebb lenne persze egy ilyen méretű és támogatottságú projektnél kétnyelvűre alakítani az adattárat is.)

Ami a keresőürlapot illeti: kellemetlen, de feltehetően könnyen orvosolható kompatibilitási hiba, hogy Firefox és Opera böngészőkben az évszámok beírására szolgáló mezők csak két karakter szélesek, így nem látszik rendesen a begépelte négyjegyű évszám. Még könnyebben lehetne javítani a mezők félrevezető feliratait: az *Esemény*: és a *Fogalom*: mezők ugyanis nem az események vagy a fogalmak nevében keresnek (ami pedig nagyon hasznos lenne), hanem a szócikkek teljes szövegében, ezért elég zajos találati listákat kapunk, ha gyakoribb szavakkal próbálkozunk. A kereső működése amúgy is nehezen kitapasztalható, segítségül azonban csak egyetlen mondattal szolgál a rendszer: *Ha konkrét eseményt keres, elég csupán az időszak kezdete részt kitölteni.* (Még ez sem pontos sajnos, mert *konkrét esemény* helyett *konkrét dátumot* kellett volna írni.) Ezen kívül semmilyen súgó nincs, vagy legalább valami jó tanács arra a nem ritka esetre, amikor nem ad találatot a kereső. A projekt iránt érdeklődők sem találnak sajtóanyagokat, felhasználói statisztikákat, vagy továbbfejlesztési terveket, és az adattár méretéről és utolsó frissítéséről vagy gyarapodási üteméről sincs információ, mint ahogyan arról sem, hogy valójában mi is az adattár gyűjtőköre: mit érdemes, és mit nem érdemes itt keresni?

Kapcsolattartó e-mail cím csak a *Rólunk* menüpont mögött található, jobb lett volna ezt külön is feltüntetni az oldalak alján. Ezen kívül van „hírlevél” (nem derül ki, hogy milyen gyakoriságú és mit tartalmaz) és „üzenőfal”, ahol egy webes úrlapon át is írhatunk a fenntartóknak. Furcsa módon azonban ilyenkor is meg kell adnunk az e-mail címünket, ami ráadásul felismerhető formában meg is jelenik az oldal forrásában – a spamküldéshez e-mail címeket gyűjtögető szoftverek nagy öröme. A levélcím talán azért kötelező, mert a szerkesztők inkább arra válaszolnak, és nem az üzenőfalon át, pedig a rengeteg olvasói bejegyzés között sok olyan van, ami elég közérdekű ahhoz, hogy nyilvános választ érdemelne meg, de szerkesztői reagálásra csak kevés példát láttam.

Kereső funkciók, találatok

Az eseménytárhoz csak egyféle kereső van, és mint néhány próbálkozás után kiderül, az is csak teljes szövegű, vagyis egyszerre keres az esemény megnevezésében és leírásában, és mivel az utóbbi időnként elég részletes, ezért rengeteg hamis találatot ad (pl. *Kossuth* névére keresve az összes Kossuth-díjas személy életrajza is megjelenik). A keresési eredmény javítására is mindössze csak két opció áll rendelkezésre: az egyikkel időintervallum szerint szűkíthetjük a találatokat, a másikkal pedig beállíthatjuk, hogy magyar vagy egyetemes történelmi eseményeket szeretnénk megtalálni. Az „egyetemes” jelző félrevezető, mert olyan lokális hírek is vannak köztük, mint például egy magyar áldozatokkal is járó szállodatűz Thaiföldön, aminél még az is megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán történelmi esemény-e? Az sem szerencsés, hogy alapesetben csak a magyar események van kipipálva, és ha valaki ezt nem veszi észre, akkor hiába próbál találatot elérni külföldi személyekre vagy honfoglalás előtti dátumokra keresve. A felhasználónak az a logikus és megszokott, hogy egy keresőürlapon minden opció bekapcsolt állapotban van, vagyis alapesetben nincs semmilyen szűrés.

Jó tulajdonsága az úrlapnak, hogy nem törlődik, amikor visszalépünk rá, kivéve, ha az ÚJ KERESÉS gombot használjuk erre a célra, mert akkor minden visszaáll a kiinduló helyzetbe. Nem jó viszont, hogy ha egy dátumot nem tud értelmezni (pl. 2000. év, tetszőleges hónap, 30. nap, vagy tetszőleges év, február 29.), akkor vagy csak az évszámot veszi figyelembe, vagy minden adatrekordot visszaad találatként; úgyhogy ezt a dátumválasztást ügyesebben kellett volna megoldani:

kizárva a rendszer számára értelmetlen időpontokat vagy intervallumokat, vagy pedig felkészíteni a rendszert minden eshetőségre – természetesen ez utóbbi a jobb. Így ha például arra vagyunk kíváncsiak, hogy kik születtek szökőnapokon vagy karácsonykor, azt csak a jobb oldali sávban külön gombbal kérhető Mi történt a születésnapomon? funkcióval tudjuk kikeresni, mert az adattár saját úrlapja nem tudja az évszám nélküli dátumokat értelmezni.

A kereső viselkedése nagyon furcsa, a megszokottaktól egészen eltérően működik, de sűgő hiányában nem is nagyon deríthetők ki a valódi képességei. Ha csak egyetlen szót írunk be, akkor azt látjuk, hogy alapesetben mindkét oldalról csonkolva illeszti a keresőkérdést az adatokra a rendszer (vagyis pl. a kun kérdésre a kunokkal kapcsolatos események mellett megkapjuk sok más mellett a kungfu és a Bakunyin szavakat tartalmazó szócikkeket is, és mivel a kis- és nagybetűk közt sem tesz különbséget, ezért természetesen rengeteg olyat is, amiben Kun Béla szerepel). Ha több szóval próbálkozunk, akkor is ugyanezt látjuk: a program a szavakat egyetlen kifejezésnek tekinti, és mint összefüggő karaktersorozat keresi az adatbázisban, így csak akkor sikerül a Nincs ilyen keresési feltételeknek megfelelő találat üzenettől megszabadulnunk, ha véletlenül eltaláljuk a szavak helyes sorrendjét és írásmódját. Például hiába próbálkozunk a megszületett Széchenyi vagy a Széchenyi születés dátumával, nem találjuk meg a „legnagyobb magyar” születési dátumát, merthogy az esemény Megszületett gróf Széchenyi István formában van az adatbázisban, s így bár a beírt betűcsoportok előfordulnak benne, de nem pontosan ebben a sorrendben. Hasonlóan pórul járunk, ha I. Lajosról próbálunk információkat szerezni: az I Lajos kérdésre – a pont kihagyása miatt – csak Tolnai Lajost, Tihanyi Lajost és egyéb, i-re végződő Lajosokat találunk; merthogy az I. Lajos a kérdés helyes írásmódja, de az automatikus csonkolás miatt ilyenkor is rengeteg nem releváns találatot kapunk például II. Lajosról vagy XVI. Lajosról. A kifejezésként való keresésről csak a % jel használatával tudjuk lebeszélni a rendszert (de erre az átlagember segítség hiányában sosem fog rájönni), ám a szavak előfordulási sorrendje sajnos ilyenkor is számít. A fenti példára visszatérve, ha %szület% Széchenyi formában írjuk be a keresőkérdésünket, akkor megkapjuk Széchenyi István születési dátumát, de a Széchenyi %szület% kérdésre továbbra sincs találat, mert nem találtuk el a szavak sorrendjét. A százalékjel segítségével deríthetjük ki az adattár egyes részeinek méretét is:

ha csak egy %-ot írunk be a keresőmezőkbe, valamennyi tétel megjelenik.

Adattár

ÚJ KERESÉS

Találatok száma: 37

[1] 2

800. 12. 25.	Hagy Károlyt császárrá koronázzák Nagy Kráoly frank uralkodót római tartózkodása során, III. Leó pápa császárrá koronázza. Károly, aki már 768-tól a rómaiak védelmezője (Patricius Romanorum) címet viselte, 774-től a longobárdok királya is, most már - antik hagyomány alapján - caesarnak és augustusnak nevezeti magát. Az ünnepélyes koronázási ceremóniára a Szent Péter-bazilikában került sor. A koronázási eseményen részt vevő rómaiak az új császárt teljes címével köszöntik: "Károly, a legkegyelmesebb, fenséges, istentől koronázott, nagy és békeszerző császár, aki a Római Birodalmat kormányozza, és aki isten kegyelméből a frankok és a longobárdok királya." A pápa térdre borulva hódolt a császárnak. Károly császárságának jelzava "a római világbirodalom felújítása" volt. A Császárság feladatait Károly így magyarázta: "A mi dolgunk az, hogy... Krisztus egyházát a pogányok támadásaitól és a hitetlenek pusztításaitól fegyverünkkel mindenütt megvédjük, belül viszont a katolikus hit tanításainak megismertetésével erősítsük." A bizánci Baszileiosz mellett Károly a második uralkodó volt, aki a császári címet viselte, bár a római császári méltóság elvileg oszthatatlan volt.
811. 07. 26.	Krum bolgár kán a Balkán hegységben megsemmisíti I. Liképorosz bizánci császár seregét
811. 11. 26.	I. Hagy Károly császár Avariában fekvő birtokot adományoz az altachi bencés monostornak
817. 07. 00.	A Frank Birodalomnak meg kell őriznie egységét A frank Jámbor Lajos császár kiadja az "Ordinato Imperii"-t, a birodalom berendezésének törvényét, amivel meg akarja őrizni a birodalom egységét, felfogása szerint ugyanis a császári méltóság oszthatatlan. Míg régebben a királyi uralmat az utódok között felosztották, Lajos legidősebb fiát, I. Lothárt társcsászárrá tette, két másik fia pedig alcsászár lett, akiknek a birodalom külpolitikájába nem volt beleszólásuk; belpolitikai kérdésekben is idősebb testvérük alá voltak rendelve. E törvénnyel az volt a császár célja, hogy mindig a császár legidősebb fia örökölje a római császári címet. Lajos ezzel - a papság befolyására - a birodalmi egység gondolat javára döntött, mivel az egyház egysége a birodalom egységét kívánta meg.
836. 06. 01.	Viking portyázók megsarcolják Londont
843. 08. 10.	Véglegesen felosztják a Frank Birodalmat A 840-ben elhunyt Jámbor Lajos császár fiai a verdoni szerződésben megegyeznek a Frank Birodalom nyugati, középső és keleti részekre való felosztásáról: I. Lothar - aki nem tudta érvényre juttatni a birodalmi egység gondolatát - megtartja a császári címet, Itália mellett megkapja a Rajna, Maas és Rhöne között elterülő részt, Német Lajos lesz a Keleti Frank Birodalom, Kopasz Károlyé pedig a Nyugati Frank Birodalom. I. Lothar, Német Lajos és a 836-ban elhunyt I. Pippin 833-ban fellázadtak apjuk ellen, és megfosztották trónjától, mert Jámbor Lajos császár a második házasságából származó fiát, Kopasz Károlyt is be akarta vonni az öröklésbe. Mivel az a veszély állt fenn, hogy így Lothar kezében túl nagy hatalom összpontosul, Lajos és Pippin 834-ben visszaadták a császári címet Jámbor Lajosnak. Lothar királysága 855-ben bekövetkezett halálakor tovább osztódott három fia között.
862. 05. 29.	Jütlandi Rurick megalapítja az első orosz hercegi dinasztiát Ilogorodban
870. 02. 28.	A keleti egyház elismeri Róma fennhatóságát A 869-től Konstantinápolyban ülésező zsinat egyezsége jut a nyugati egyházra kiható Phótiosz-féle szizma (egyházszakadás) tárgyában. A pápa elérte célját: a keleti egyház elismerte Róma fennhatóságát. Nem mellékesek azonban a véleménykülönbségek: Bizánc ragaszkodik ahhoz, hogy megszerezze egyházi fennhatóságát az újonnan megtérített Bulgária fölött. Phótiosz, aki 867-ben I. Miklós pápát a hit meghamisítása (a tisztítóútról való tanítás) miatt kiközösítette, most kizárják az egyházból. Az egyezés a megváltozott bizánci hatalmi viszonyok miatt vált lehetővé.
870. 08. 09.	A Frank Birodalom két részre szakad A meerseni szerződésben a lotaringiai II. Lothar halála után a Közép-Frank Birodalmat felosztották II. (Kopasz) Károly nyugati frank király (aki a nyugati részt birtokolta) és a keleti frank Német Lajos között. Ezzel véglegesen két részre szakadt a Frank Birodalom. 817-ben az "Ordinato Imperii" még a birodalom feloszthatatlanságát rögzítette, a császári címet pedig mindig a legidősebb fiú örökölte. Ezzel az egyezséggel szemben Jámbor Lajos fiai 843-ban maguk között osztották fel a birodalmat. I. Lothar, mint császár, Lotaringiát és Itáliát kapta, Német Lajos a Keleti Frank Birodalmat. Ezzel nemcsak a birodalom egysége, hanem a császárnak fivére fölötti fennhatósága is megszűnt (843. VIII. 10.). A két birodalom szemmel láthatóan egymástól elkülönülten fejlődött, nyelvi politikai és kulturális téren egyaránt.
871. 01. 06.	Anglia királya Alfréd, győzelmet arat a dánok felett Ashdown-nál
895. 00. 00.	Honfoglalás
899. 09. 24.	A magyarok legyőzik Berengár király seregeit

2. ábra Egy találati lista részlete

A találati lista elég gyorsan jön, pedig az esemény- és a fogalomtár esetében ilyenkor már a teljes szócikkek is megjelennek, a névtáraknál viszont először csak a nevek. Egy nagyobb listánál az előbbi megoldás nem szerencsés, mivel a szócikkek egy része elég hosszú – a középső hasáb meg elég keskeny –, ezért sokat kell görgetni és lapozni, nem lehet kényelmesen áttekinteni a találatokat (2. ábra). Egyszerre 20 találat jelenik meg (a fogalomtárnál csak 10), és ezen a számon nem is lehet változtatni. Hogy összesen hány találatunk van, az csak akkor íródik ki, ha több mint amennyi egy oldalon elfér – ez a következetlenség is zavaró egy kicsit. Ha az Ezen a napon... illetve a Mi történt a születésnapomon? funkciókat használjuk, akkor a találati lista bizonyos tételei előtt piros pontok vannak, ezek feltehetően a fontosabb eseményeket jelölik. Legalábbis csak ezek a piros pöttyös tételek jelennek meg automatikusan a jobb oldali hasábban, és a többi aznapi esemény csak akkor látszik, amikor az Ezen a napon... felíratra kattintunk. Ezt azért is érdemes megtennünk, mert a jobb szélén kiemelt események leírásai csak egy nem nagyítható, menüsor nélküli kisablakban nézhetők meg egyenként, ami nem túl kényelmes (3. ábra).

Kis szépséghiba, hogy azoknál az eseményeknél, amelyek nem köthetők konkrét naphoz, a dátum elég furcsán jelenik meg, például: 895. 00. 00. *Honfoglalás* (a 00-t nem kellene ilyenkor kiírni). Nagyobb baj viszont, hogy a *Múlt-kor* találati listái-

val nem sokat lehet kezdeni: nem rendezhető relevancia vagy eseménytípus szerint, nincsenek további szűrési opciók, nincs nyomtatási nézet és mentési lehetőség, és mivel a szócikkek a listában és nem külön oldalon jelennek meg, nem lehet rájuk máshonnan hivatkozni vagy könyvjelzőt tenni. Tipikusan az az eset, amikor a rendszerterv írója nem gondol rá, hogy a szolgáltatást majd használni is szeretnék különböző célokra.

Tartalom, minőség

A webkettes, közösségi tartalomfejlesztések korában is fontos, hogy szakmai szervezetek, valódi szakemberek is építsenek adattárakat, mert az előbbieknél mindig fenn áll a dilettantizmus veszélye. Igaz, hogy az utóbbiaknál pedig a hosszú távú elkötelezettség és az emberi erőforrás hiánya szokott zsákutcahoz vezetni. (Úgyhogy valószínűleg a kétféle megközelítés ötvözése lenne a legszerencsésebb.) A *Múlt-kor Adattára* esetében a portál látogatója joggal számíthat egy, ha nem is teljes, de nagyjából egyenletesen feltöltött információbázisra, miután elolvasta a szolgáltatás küldetésnyilatkozatát és látta a mögötte álló szerkesztőséget és támogatókat. Sajnos közelebbről megnézve az adatbázis tartalmát, az mindenféle szempontból nagyon egyenetlen. Találhatók benne jól megírt, akár lexikonszócikknek is beillő eseményleírások vagy életrajzok, ugyanakkor sokszor csak egy rövid félmondat van egy-egy dátum mögött, vagy éppen egy máshonnan bemásolt újságcikk, ami szintén kilóg az adattár saját leírásai közül.

The screenshot shows the 'MÚLT-KOR TÖRTÉNELMI PORTÁL' interface. On the right, the 'EZEN A NAPON...' section lists events for 2008. június 8., including '632 Meghal Mohamed próféta', '1768 Megvilágítja Johann Winckelmann', '1821 Megszületett Sir Samuel Baker angol Afrika-utazó', '1867 Ferenc József magyar királyá koronázzák', '1936 Budapesten ülésezik a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága', and '1946 Magyar kormányküldöttség tárgyal az elhurcolt javokról'. A central window displays the article '1867. június 8. Ferenc József magyar királyá koronázzák', which describes the coronation ceremony in Budapest's Matthias Church, mentioning figures like Andrassy Gyula and the presence of foreign dignitaries.

3. ábra Az *Ezen a napon...* eseménylistánál megnyíló kisablak

Nemcsak terjedelmében nagyon eltérőek az eseménytár egyes tételei, de témájukban is: sok fontos politikai vagy történelmi eseményről semmilyen adat nincs, miközben részletes szócikkek készültek repülőgép-balesetekről vagy kevésbé ismert művészekről. Nagyon hiányzik egy „gyűjtőköri” lehatárolás, amelyben a szerkesztők leírják, hogy mi kerülhet bele az eseménytárba, illetve az adattár egyéb részeibe. Mivel a részadatbázisok amúgy is elég kicsik (jelenlegi méretüket lásd az Általános értékelés fejezetben), nagyon meg kellene válogatni, hogy a fejlesztésre fordítható, láthatóan szűkös kapacitást milyen szócikkek írására fordítják. A 2002-es évből például csak öt esemény található az „egyetemes történelem” kategóriában, ezek közül az egyik valójában magyar vonatkozású, kettő pedig egy holland sörgyáros és egy amerikai muzsikusz haláláról tudósít. (Hogy ehhez képest mennyi minden történt a világban 2002-ben, azt az en.wikipedia.org/wiki/2002 oldalon tudjuk megnézni.) Az egyenetlen és hézagos információkat az is jól mutatja, ha megnézzük az első és az utolsó két eseményt: az első kettő: *i. e. 2900. Aha-Ménész egyesíti Alsó- és Felső-Egyiptomot és i. e. 776. A görög időszámítás kezdete, az első ismert olimpiai játékok*, az utolsó kettő pedig: *2004. 05. 01. Magyarország az Európai Unió tagja lesz és 2004. 06. 13. Európai parlamenti választások*. A keresésnél az is gondot okoz, hogy az egytípusú hírek nincsenek mindig egyformán megfogalmazva, így még ha van is szócikk egy eseményről, azt sem könnyű megtalálni: Széchenyi esetében például a tipikus *Meghal Széchenyi István* helyett ez a hír címe: *Gróf Széchenyi István Döblingben öngyilkosságot követ el*. Az sem szerencsés megoldás, amikor egy tétel alatt több hírt közölnek, például: *1919. 01. 27. Meghal Ady Endre. Ugyanazonnap Budapesten megalakul a Kommunisták Magyarországi Pártja katonai pártszervezete*. Jó lett volna még az adatbázis kialakításakor egy, a jelenleginél legalább valamivel strukturáltabb adatszerkezetet és szigorúbb beviteli szabályokat definiálni – és természetesen utána ragaszkodni is ezekhez.

A leírás nélküli, csak egymondatos eseményeknél legalább egy-két belső vagy külső hivatkozást meg lehetne adni, ahol az érdeklődő utána tud nézni a háttér-információknak – lehetőleg magyarul. (De persze a rendesen megírt szócikkeknél is jól jönne ilyen ugrópontok, ha már egy eleve webre tervezett adattárról van szó.) Sajnos a szerkesztők nem nagyon éltek ezzel a lehetőséggel, a *http* betűcsoportra keresve mindössze 90 találat akad a 4528 magyar és 4311 külföldi esemény adatrekordja között. A külső URL címek jó része azonban

még ezek közül is elavult, láthatóan nem ellenőrizték őket az elmúlt néhány évben, mert például a *Puskás Hírmondó* vagy az *Internet Expo* magyar honlapja már régen megszűnt.

A helyesírás-ellenőrrrel átnézve néhány szócikket, bőven lehet találni gépelési hibákat, például szó-kettőzéseket: *Tudományos Tudományos Akadémia, író író és színigazgató* vagy betűhiányokat és -cseréket: *Szekszádon, Közéiskoláját, nyodászinának, szibáriai, napcilágot* stb. Elég érthetetlen, hogy egy nyilvánosságnak szánt szöveg gépelése közben miért nem kapcsolja be valaki a szövegszerkesztő ellenőrző funkcióját, amivel legalább az ilyen egyértelmű elírások azonnal észrevehetőek.

Metaadatok, bibliográfiai információk

A *Múlt-kor történelmi portál* címen kívül nincs semmilyen metaadat a portál honlapjában és az *Adattár* saját oldalán sem, és az egyes szócikkek sem hordoznak semmiféle, géppel olvasható metaadatot, nem sok esélyt adva így a keresőrendszereknek, hogy megtalálhatók legyenek. És mivel nem nyithatók meg külön ablakban, azért hivatkozni sem lehet rájuk, mivel kideríthetetlen az URL címük.

A „szemmel látható” bibliográfiai adatok is hiányoznak: a máshonnan bemásolt újságcikkek kivételével az *Adattár* saját szócikkeinél nincs feltüntetve sem az írójuk neve, sem a készítési és utolsó módosítási dátumuk, sem a felhasznált források. Ez is jelzi, hogy a *Múlt-kor Adattára* – a benne levő értékes információk ellenére – messze van a professzionálisnak minősíthető tudásbázistól.

Jeles Napok

Honlap: <http://jelesnapok.oszk.hu>
E-mail: mail@neumann-haz.hu
Fenntartó: Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.
Értékelés dátuma: 2008. június 8–9.
Értékelő: Ternai Zita

Általános értékelés

A *Jeles Napok* egy jól definiált, tematikus összeállítás, több műveltségi területen is használható multimédiás oktatási segédanyag. Témája felöleli és meg is haladja a hagyományos, könyv alakú kalendárium jellegzetességeit. Tartalmazza az év

napjaihoz kapcsolódó eseményeket, egyházi, világi és nemzeti ünnepeket, világnapokat, napfordulókat, zodiákus jegyeket, illetve a magyar szentek és boldogok, a magyar Nobel-díjasok, híres zeneszerzőink, festőink, a magyar irodalom és történelem nagyjainak évfordulóit. Minden ünnephez többféle leírás is kapcsolódik. A szerkesztők a teljességre törekednek: a *Magyar Szabadalmi Hivatallal* kötött megállapodás következtében minden olyan ünnepet igyekeznek felvenni a listára, ami a legfontosabb szakkönyvekben, forrásmunkákban szerepel.

A szolgáltatás virtuális szöveggyűjteménnyel egészül ki. A leírásokhoz hozzárendelték a már digitalizált anyagok megfelelő szakaszait, illetve 5400-nál több link vezet a Neumann-ház klasszikus és kortárs szépirodalmi és szakirodalmi gyűjteményének különböző oldalaihoz, a MEK-hez, a WebKat.hu katalógushoz és egyéb internetes forrásokhoz. Képek (fotók, gyermekrajzok, művészi alkotások, diakockák), hanganyagok (mondókák, versek, népdalok), egyéb multimédiás elemek (interaktív játékok, animációk, videók) teszik még sokrétűbbé a tartalmat.

Fő célcsoport a fiatalok generációja, azon belül is főként a középiskolás korosztály, valamint a pedagógusok köre. Az adattár segíthet a különböző ünnepségek szervezésében, szabadidős programok létrehozásában, az egyes tananyagok részletesebb, alaposabb megismerésében. Más felhasználói csoportok számára is hasznos az általános műveltség bővítésében.

Az önálló honlap indulása a Neumann-házban kezdődött 2006-ban, majd 2007-ben az *Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályának* (OSZK MEK) egyik elektronikus szolgáltatásává vált. A *Jeles Napok* nyitólapján képek jelzik, hogy két nagy elismerésben is részesült a portál. Az *eFestival* – online és multimédia – versenyen 2006-ban 3. helyezést ért el az eLearning kategóriában. 2007-ben pedig megkapta a *Gyerekkönyvtár Tartalom* minősítést (*bigyoo.hu*).

A tesztelés során talált komolyabb hiányosságok a következők:

1. Egy fontos részre, a keresésre nem fektettek elég hangsúlyt. Az általános kereséshez csak egy egymezőes keresőt helyeztek el. A találatokat nem lehet rendezni, menteni, nehézkes a lapozás és hiányzik a nyomtatási lehetőség is.

Finomítani kellene, szükség lenne egy többmestres, részletes keresőúrlapra is.

2. Az *Aktualitások* menüpontban a legfrissebb adatok 2007 augusztusával lezárultak. A 2007. esztendő kiemelt évfordulói még össze vannak gyűjtve, az *Ismertető*ben is található a fejlődésről számadatokat, de azt is csak 2007-ig. A 2008. év már sehol nem szerepel. Ellentmond e ténynek a honlap más részén elhelyezett szövegrész, mely szerint „az ünnepoldalak tartalma folyamatosan bővül”.
3. A *Jeles Napok* honlapját csak magyarul olvashatjuk. E témában ez az egyik legkomolyabb magyar portál, ezért szükség lenne az ismertető, és legalább az ünnepek naptár szerinti felsorolásának angol fordítására.

Összefoglalva: Régi öregjeink még ismerték az ünnepek miértjeit, a gyökereit, ezek visszatérő ritmusában éltek, különböző rítusokkal színesítették hétköznapjaikat. Ezt a kötetelket megragadva kell a mai ifjúságnak fogódzót adni a múltjukhoz, tágitani szemléletmódjukat és fejleszteni a nemzeti identitástudatukat. A *Jeles Napok* fejlesztői mindezt magas színvonalon próbálják megvalósítani. A témában rendelkezésre álló, eltérő formájú anyagokat szakszerűen válogatva egy helyre integrálták. A különböző szemléltetések mind a vizuális, mind az auditív típusú érzékeket megmozgatják a felhasználókban – minél komplexebb hatást elérve. Az összeállításokat több témában lehetne még bővíteni, az egyes részeket (pl. zeneszerzők, képzőművészek) pedig ki lehetne egészíteni más hírességeinkkel.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

A weblap ismertetőjében olvashatunk a megfelelő használathoz szükséges technikai háttérrel. Az oldalakat 1024x768-as és 800x600-as képernyőfelbontásra optimalizálták. Nem jelölték meg, hogy melyik böngészőt ajánlják: mind Internet Explorerben, mind Mozilla Firefoxban egyformán jól működik a rendszer. A szövegek XML formátumban tárolódnak. Az animációk és videók lejátszásához a Macromedia Flash Player 7-es verziójának telepítése szükséges.

A honlap külső megjelenése rendkívül ízléses, illik a tartalom szelleméhez. A felépítése két részből áll, a címlapon szereplő *intro*-ból és a belépést követő nyitó oldalból. A bevezető animáció számomra nagyon figyelemfelhívó, egy középkori templombelsőbe vezet. A benne lévő rózsablak

alakul át a 12 állatövi szimbólumot megformázó kővé. Mindeközben szerzeteseket idéző, korhű zene csendül fel. A nyitó oldal is a múltba kalauzolja a látogatókat (4. ábra). *Sudár Annamária* főszerkesztő szavait idézve „a nyitó oldalra érkezve az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött XIX. századi földgömb talapzatának ritkaságszámba menő magyar feliratú zodiákus rajzát láthatjuk, míg a hagyományos paraszti kultúrára való utalásként, végigkíséri a felhasználót a parasztházak gerendáira emlékeztető faerezet-motívum. A honlap grafikáját a Neumann-ház felkérésére a *ColorPlus Kft.* készítette el, a művészeti vezető *Jankovics Marcell* volt.” Az egérrel a földgömb talpazatára állva egy rövid ismertető jelenik meg az ábráról. Explorerben végig olvasható a szöveg, de Mozillában az első sor után ki van pontozva a szöveg, így nem látható a felirat fele.

Ha belépünk valamelyik menübe, a képernyő felosztása megváltozik. Ettől kezdve három részre osztott panelben jelennek meg az információk. Balról és jobbról a tartalomra vonatkozó, állandóan látható menük vannak elhelyezve, a középső részen pedig a menükhöz tartozó leírások olvashatók. A lap alján és tetején található, szintén folyamatosan látható menük a honlaphoz kapcsolódó általános tájékozódásra vonatkoznak, és a kere-

sést/böngészést indíthatjuk még innen. Az *Ismeret*ben olvashatunk az elérhető tartalmak köréről, a kereső működéséről, és statisztikai adatokat a gyűjteményről. Elégtelen, hogy a legfrissebb információk 2007. júniusi dátummal szerepelnek vagy egyáltalán nincs is feltüntetve dátumjelzés (pl. a hangzó anyagok, illusztrációk mennyiségének megjelölésénél). Nincs feltüntetve a látogatók száma sem; egy számláló kihelyezésére szükség lenne, hogy lássák a felhasználók, milyen népszerű a honlap. (*Bánkeszi Katalin* egy, a *Jeles Napok*ról szóló ismertetőjében találtam az adatot, hogy 2006 decemberére – azaz fél év leforgása alatt – majd’ 30 000 látogatója volt az oldalnak!)

A projekt történetéről kevés információt kapunk. A jelen helyzetről az *Aktualitások* menüpont alatt lehet(ne) olvasni, de ott is rendkívül kevés konkrétumot osztanak meg velünk. A régi elérési útvonal a Neumann-ház főoldalán volt ([/www.neumann-haz.hu](http://www.neumann-haz.hu)). Itt a mai napig szerepel a Jeles Napok ikonja, de az oldal nem tölthető be. Az új cím megjelölése alapvető lenne. Közvetlenül is elérhető volt a jelesnapok.neumann-haz.hu URL címről. Ide szintén illő lenne elhelyezni egy utalást, amely szerint belső átalakítások következtében az OSZK-hoz került át a portál üzemeltetése.

4. ábra A Jeles Napok nyitó oldala

Az oldalakon elhelyezett ugrópontok zöld színnel vannak kiemelve. Mivel 5400-nál több hivatkozás található, nem állt módomban valamennyit végigtesztelni, de próbálkozásaim sikeresek voltak, minden link jó helyre mutatott. A navigáció megfelelő, több helyről is el lehet érni ugyanazt az oldalt. A középső panelben – a szövegek olvasása közben – a lefelé haladás nehézkes, mert csak a jobb oldalon elhelyezett fura megjelenésű görgetővel mozoghatunk. Ez kényelmetlen és lassítja az előrejutást.

A fenntartó szervezet teljes neve [Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht. (Digitális Könyvtár Igazgatóság)] az *Impresszumban* van feltüntetve: címmel, levelezési címmel, telefon- és fax-számmal, és egy általános e-mail címmel. Alatta a munkatársakat sorolták fel, sajnos külön elérhetőségek nélkül. Ugyanitt kapott helyet a *Jeles Napok* honlap sajtóbemutatójáról szóló leírás. Ezt inkább az aktualitásokhoz, hírekhez sorolnám. A szerzői jogokról a *Copyright* menüben tájékozódhatunk.

Kereső funkciók, találatok

Az információk megtalálására kereső és böngésző funkciók állnak a felhasználók rendelkezésére. A Keresés egymező, nem lenyitható lista, és sajnos nincs összetett keresési opció. Címre, szerzőre, közreműködő nevére, illetve dokumentumtípusokból képzett kulcsszavakra lehet keresőkérdést megfogalmazni. A leírás szerint alapértelmezésként egész szavakra keres a rendszer, de a teszteléskor nem csak ezt tapasztaltam. Például a *kő* szóra keresve a találatok között szerepelt a *kötetből* és a *közelebb* szó is. Tehát automatikusan is csonkol a rendszer? A technikai információk szerint csonkolni a szavak közepén és végén a * jel használatával lehet. A *kő** keresőkérdésre sokkal több találat érkezett, de az előzőekben említettek itt is szerepeltek a listában. A hosszú és a rövid ékezeteket nem különbözteti meg a keresőprogram. Az ékezetes és ékezet nélküli szavak között különbséget tesz, például a *ko* betűket beírva nem adott találatot a *kő*-re. Boole logikai operátorokat, szükség esetén zárójelezést is alkalmazhatunk. Ha több szóból álló keresőkérdésünk közé nem teszünk műveleti jelet, az automatikusan a szavak együttes előfordulását (azaz a logikai AND kapcsolatot) jelenti. Ha több szóból álló kifejezés pontos előfordulását keressük, a szavakat idézőjelek közé kell tenni. Mivel kalendáriumról van szó, előfordul, hogy dátumra szeretnénk keresni. A honlap nem nyújt semmilyen segítséget arra vonatkozóan, hogy milyen sablon szerint kell beírni a dátum for-

mátumát. Próbálgattam több módon is, de sajnos csak a szövegben pontosan előforduló alakot hozza találatnak, egyébként a „Találatszám: 0”.

A keresés eredményének megjelenítési sebessége megfelelően gyors. A találatok egysoros lista formátumban jelennek meg. A kereső-kifejezés fel van tüntetve, alatta a találatszám. Bibliográfiai adatok szerinti listát kapunk a következő adatokkal: szerző, cím, dokumentumtípus, ünnep. Először nehezen értelmeztem, milyen elvek alapján vannak rendezve a találatok. Mivel első helyen szerepel a szerző mező, feltételeztem a szerző neve szerinti ábécé sorrendet. De az logikátlanul volt összeállítva. Alaposabban megnézve láttam, hogy cím szerinti betűrendbe rendezi a listát a program. A tájékoztatóban ezt az információt fel kellene tüntetni, de sokkal inkább lehetőséget kellene adni, hogy a felhasználó válassza ki, mi alapján szeretné a rendezést, mert jelenleg ezt módosítani nem tudtam. Oldalanként mindössze 10 tételt tartalmaz a lista. Mivel szinte mindig görgetni kell lefelé – a már említett nehézkes módon –, hogy a 10. tételt is látni lehessen, praktikus lenne több tétel megjelenítése egy oldalon. Amint lejjebb görgetjük a listát, eltűnik a szerző, cím, stb. felirat. Célszerű volna egy állandóan látható fejléccet létrehozni a rendezés elvének. Lapozni csakis akkor tudunk – kizárólag az előző vagy a következő oldalra –, ha a találatok alján vagyunk, ami azért nem szerencsés, mert például amikor a *kő** keresőkérdésre adott találatokat ellenőrizzük, hogy benne vannak-e a *kő*-nél adott találatokban is, a 71 oldalból a 21.-en találjuk meg – mindezt egyenként lapozva nagyon türelmesnek kell lenni. És ekkor még szerencsénk volt, mert a keresett cím eleje *Az*-zal kezdődött, tehát viszonylag az elején volt (5. ábra).

A találati listát nem lehet elmenteni, nem ajánl fel nyomtatási lehetőséget sem. Nincs mód a kereső-kifejezések mentésére sem. Ha a honlapon belül mást kezdünk el nézni, törlődnek a legutóbb beírt adatok. Szerencsés megoldás lenne, ha a kereső új ablakban nyílna meg, vagy legalább a találatok jelennének meg új ablakban, hogy később is tudjunk velük dolgozni. Az egyes találatokat választva a megfelelő oldalra, azon belül a megfelelő helyre ugrik a rendszer.

A keresés mellett böngészési funkciót is beépítettek, ami sokkal kidolgozottabb, mint a kereső. Egyes témákat, dokumentumtípusokat (*ünnepek, szöveg, hanganyag, kép, animáció, videó*) különböző szempontok szerint külön listában is lekér-

Szerző	Cím	Dokumentumtípus	Ünnep
	Az élet értelme, közösségtudatunk, nyelvünk és a lelki egészség	link	Nemzetközi anyanyelvi nap
	Az első acetilénizzal működő közvilágítás üzembehelyezése - 1847	ünnepek	Az első acetilénizzal működő közvilágítás üzembehelyezése - 1847
	Az első hazai meteorológiai és földmágnességi központ épülete a Várban	kép	Schenzl Guidó születésnapja - 1823
	Az első hazai meteorológiai és földmágnességi központ épülete a Várban	kép	Schenzl Guidó születésnapja - 1823
Nemes Nagy Ágnes	Az első költő	szöveg	Áprily Lajos születésnapja - 1887
Nemes Nagy Ágnes	Az első költő	szöveg	Nemes Nagy Ágnes születésnapja - 1922
	Az első tapasztalatok - Köszöntjük a 100 éves Tabák Lajost	link	A magyar fotográfia napja
	Az ember és költészete. Radnóti Miklós	link	Radnóti Miklós születésnapja - 1909
	Az emigráns - A törött szobor című kötetből	link	Az emigránsok nemzetközi napja
	Az épülő Ferenc József híd Buda felől, 1895 körül (fotó)	link	A Ferenc József híd átadása - 1896

5. ábra A találatok megjelenítése a keresőben

dezhetünk. Áttekintésnek kiváló, hogy külön listában láthatjuk például az összes ünnepet dátum, név vagy ünnepcsoportok szerint. (Sajnos a böngészésnek ezen a részén a találatok megjelenítésére sokat kell várni.) Ez utóbbin belül alcsoportok is szerepelnek, például egy alcsoportban megtekinthetjük a Nobel-díjasainkat. A listákhoz tartozó egyes tételeket innen is elérhetjük. Két szépséghibája van az összeállításoknak. Az egyik, hogy a listákban az A és Az névelőkkel kezdődő kifejezésekről nem tiltották le a névelőket, és a betűrendbe így sorolták be az egyes tételeket. (Pl.: *A zene ünnepe, Abdon-Szennen ókeresztény vértanúk, [...], Avilai Szent Teréz, Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc évfordulója, Azary Ákos születésnapja.*) A másik hiányosság, hogy a neveket nem egységesítették a címléírás szabályai szerint. (Pl. *M. Zemplén Mária* ebben a formában szerepel a listában, nem pedig *Zemplén Mária, M.*) Egy utaló létrehozásával a felhasználó így is könnyen megtalálhatná őket. Látom, hogy próbálkoztak utalókkal, de a listában az összes az U betűnél szerepel. (Pl.: az *Urunk színeváltozása* után következik *Utaló - Antiochiai Szent Ignác, Utaló - Antiochiai Szent Margit* stb.)

A böngészőhöz hasonló funkciót tölt be a jobb oldali menü is, annyi eltéréssel, hogy itt csak az egyes ünnepeket lehet kategóriákra (*nemzeti ün-*

nepek, egyházi ünnepek, jeles napok, kiemelt magyar napok, világnapok, nemzetközi napok, események, mozgó ünnepek) bontva megtekinteni. A bal oldali menü sor pedig a hónapok szerinti ünnepbontást szolgálja. A böngésző funkciók használata és a többrétű menüfelosztás garantálja, hogy mindenki megtalálja a neki legjobb navigációt.

Tartalom, minőség

A honlap szolgáltatásait ingyenesen, regisztráció nélkül lehet igénybe venni. A szolgáltatott elektronikus dokumentumok jogvédelem alatt állnak. „Magáncélokra és oktatási vagy tudományos kutatási tevékenységre szabadon felhasználhatók (letölthetők, másolhatók, nyomtathatók). Üzleti célú felhasználása csak a jogosulttal történt előzetes megállapodás alapján lehetséges.” Nyomtatási nézetet és nyomtatást nem ajánl fel a rendszer.

A honlap 672 ún. ünnepoldallal indult, 2007 júniusára ezt 1409-re bővítették, számuk július végére 1575 lett. Sajnos nem látni ennél frissebb adatokat, a keresőből sem tudtam kinyerni erre vonatkozó pontos információkat. A keresőbe beírtam az *ünnepek* szót mint dokumentumtípust, ami 1549 találatot eredményezett, ám ez csak részeredménynek tekinthető, mert más dokumentumtípusokat is tartalmaz a rendszer, és azt sem lehet tudni, hogy egy tétel több típus alá is be van-e osztva?

A honlapon kb. 300 hangzó anyag és 1700 illusztráció van elhelyezve, de nem lehet kideríteni, hogy ezek mikori adatok. Meg kell említeni, hogy sok művész ingyenesen vagy csak jelképes összegért ajánlotta fel a honlap részére alkotásait, több verset pedig az oldal kedvéért zenésítettek meg.

Az ünnepoldalak struktúrája jól felépített, nagyon színvonalas (6. ábra). Helyesírási problémákkal nem találkoztam. A tételek általában egy ismertető jellegű, bevezető résszel, szakirodalmi részletekkel, azaz ünnepleírással kezdődnek. A témához kapcsolódó irodalmi idézetek is helyet kapnak az összeállításban. Nagyszerű megoldásnak tartom, hogy a címeknél elhelyezett hiperhivatkozások segítségével a teljes szöveget is el tudjuk olvasni. Képzőművészeti alkotások is színesítik a leírásokat, és ahol csak lehet, további ugrópontok mutatnak más szolgáltatóknál elhelyezett internetes tartalomra a kapcsolódó témában. (A Karácsony ünnepkörnél például *Rippl-Rónai József*: Karácsony című festményét tekinthetjük meg a *Képzőművészet Magyarországon* c. portálon.) Kiváló ötletnek tartom, hogy egyes jeles napok dalai szöveggel és kottával együtt szerepelnek. Sőt, a karácsonynál maradvá, békebeli eledelek, hagyományos, népi fogások receptjei is olvashatók, de a reformkonyha hívei sem maradnak csemege nél-

kül. Ebből is látszik, hogy teljességre, minden igény kiszolgálására törekednek.

A *Felhasznált irodalom* menüpont alatt a felsorolások és a rövid bibliográfiai leírások mellett szintén el lehet érni a teljes feldolgozott digitalizált állományt, ami azért kiváló megoldás, mert ezáltal a téma klasszikusai mind egy helyről hozzáférhetők – irodalomkutatáshoz is lehetőséget nyújtva.

A *Jeles Napokhoz* kapcsolódó multimédiás oktatási segédanyag jelzõt erősíti, hogy az olvasás, tanulás segítésére különböző játékokat is készítettek a felhasználóknak, egyaránt gondoltak a kisebb-nagyobb korosztályokra. A kisebbek multimédiás *memória-játékkal* fejleszthetik tudásukat, ahol egy-egy ünnephez meg kell találni a hozzá kapcsolódó szimbólumot. Ezen kívül *puzzle-t* is rakhatnak össze az egyes ünnepekhez kapcsolódó fotók, illusztrációk darabkáiból. A nagyobbaknak *kereszt-rejtvényt* ajánlanak az egyes hónapokhoz kapcsolódóan, vagy játszhatnak *kvízt*, ahol havonta 100-100, ünnepekhez kapcsolódó kérdés szerepel – hozzárendelt idézetekkel. Ezek helyes megválaszolásához szükség lehet az idézet forrásául használt irodalmi, szakirodalmi szövegek újbóli elolvasására, ami segíthet rögzíteni az információkat.

6. ábra Az egyes ünnepoldalak felépítése

```

Oldal forrása: http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/bolond_aprilis - Mozilla Firefox
Fájl Szerkesztés Nézet Súgó
<?xml:namespace prefix="http://www.w3.org/1999/xhtml" id="html">
<head>
<META http-equiv="Content-Type" content="text/html; charset=utf-8">
<script type="text/javascript" src="http://jelesnapok.oszk.hu/prod/css/jeles.js"
language="javascript"></script>
<title>Jeles Napok - Bolond prilis</title>
<meta http-equiv="Content-Style-Type" content="text/css">
<meta content="Bolond prilis" name="title">
<meta content="Neumann János Digitális Könyvtár MultiMedia Oktási Dátumbank" name="author">
<meta content="hu" name="language">
<meta content="A Jeles napok a kalendárium, a világi egyházi ünnepek, a
történelmi események egyben; fordulókat, tiszteletnapokat, ben
kezesés; szünet; lt; bb műveltségterületen is használható; oktatási
segédanyag" name="description">
<meta content="all" name="robots">
<meta content="szöveges; vegyes; ny, kalendárium, ünnepek,
forduló; multimédia, tananyag" name="keywords">
<meta content="2008-06-09T16:09:22+02:00" name="dateofLastModification">
<meta content="Neumann János Digitális Könyvtár MultiMedia
Könyvtár" name="copyright">
<meta content="2 Days" name="revisit-after">
<link rel="stylesheet" type="text/css" href="http://jelesnapok.oszk.hu/prod/css/jeles.css">
</head>
<body onkeyup="javascript:press(event);" onresize="javascript:repos();" id="body" onload="javascript:init;">
<div name="kavasz">

```

7. ábra A Jeles Napok oldal metaadatai

Metaadatok, bibliográfiai információk

A honlap fejlécében a *Jeles Napok* kifejezés olvasható. Az oldal forrása rendelkezik metaadatokkal, de a Dublin Core ajánlása alapján még több adatot kellene elhelyezni. A nyitólapon csak a helytelen ékezetekkel megjelenő `<meta content="Jeles Napok multimédia oktatási segédanyag">` olvasható. A többi résznél már egy részletes leírás is látható (7. ábra). Sajnos az ékezetek itt is helytelenül jelennek meg, szinte értelmezhetlenné téve az olvasást. Alapértelmezésben Unicode kódolású, de a többi karakterkódolást kipróbálva sem vált szabályossá a szöveg.

A portál nem kompatibilis a *Nemzeti Digitális Adattárral (NDA)*, így sajnos onnan sem kereshetők vissza a metaadatok.

A felhasznált irodalom bibliográfiai leírásánál az egyes tételekhez a szerző, cím, megjelenés helye, kiadó, és a megjelenés éve adatok vannak feltüntetve, illetve ha elérhető a teljes elektronikus dokumentum, akkor az elérés helye (pl. Neumann-ház) is meg van jelölve.

Az ünnepoldaloknál a szerző és a cím mint bibliográfiai adatok vannak feltüntetve. Ha csak kapcsolódó témaként van megjelölve egy rész, akkor hivatkozás mutat a szolgáltatóhoz elhelyezett internetes tartalomra, de a szolgáltató neve és a

dokumentum típusa minden esetben szerepel a leírásban (pl.: *Újváry Lajos: Kora ősz / Tolna Art Galéria (festmény)*).

ezenanapon.hu

Honlap: <http://ezenanapon.hu>
E-mail: info@ezenanapon.hu,
szerk@ezenanapon.hu
Fenntartó: BIBE Alapítvány
Értékelés dátuma: 2008. június 11.
Értékelő: Kőrös Kata

Általános értékelés

Az *ezenanapon.hu* oldal magazinok népszerű rovatát idéző szolgáltatás. Kalendáriumszerűen teszi visszakereshetővé több kategóriába sorolva az év bármely napjához köthető eseményeket, évfordulókat, jubileumokat. A magyar weboldalak közül számos követője van: hivatkoznak rá, honlapjukba építik az oldalra mutató ugrópontot (még több helyen hivatkozás nélkül a tartalom egy az egyben beépítésre került blogokba, hivatalos oldalakba, nem egyszer állandó *Ma történt* típusú rovatként).

A tesztelés során néhány nagyobb hiányosságot tapasztaltam:

1. Az oldal, népszerűsége ellenére, szinte semmit nem közöl a projektről, sem az adatok forrásáról, pedig a szolgáltatás jellegéből fakadóan a hitelesség fontos lenne.
2. Egy ilyen, sokféle érdeklődőt vonzó szolgáltatást akadálymentes felületen keresztül kellene elérhetővé tenni.
3. A tartalom megérdemelné a kétnyelvűséget és a részletes tájékoztatást, ami a keresőket is használhatóbbá tehetné.

A tesztelés alapján úgy tűnik, a kategóriákba sorolás szabályai nem egységesek. Indokolatlan valamely születési dátumnak az *érdekesség* kategóriába kerülnie (vagy csupán oda); nem definiálható, hogy a fejlesztők mit tekintenek történelmi dátumnak, és általában a tartalmat elég jól tükröző elnevezések ellenére az egyes kategóriákba sorolt elemek halmaza pontosan nem körülhatárolható.

Úgy vélem, a szolgáltatás népszerűségét tovább lehetne növelni egy interaktív felület kifejlesztésé-

vel. Ha az oldal látogatói maguk is feltölthetnének rekordokat, nemcsak a tartalom bővítését lehetne – természetesen moderált keretek között – megoldani, de közösségi jellegű aloldalak létrehozásával, saját évfordulók kereshetővé tételével biztosan aktív felhasználói körre tehetne szert az adattár.

További együttműködésre látok lehetőséget néprajzi és történelmi témájú adattárakkal, a kalendárium ilyen témájú adatainak, leírásainak bővítéséhez.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

A nyitóoldalon az éppen aktuális naphoz kötődő eseményeket találjuk. A dátum alatt közvetlenül a Nap és a Hold járására vonatkozó adatokat, lentebb az aznapi névnapokat felsorolva, és tételenként az adott naphoz kapcsolódó évfordulókat, történelmi eseményeket olvashatjuk, tetszőleges, vagy legalábbis nem megállapítható szempont szerinti sorrendben (8. ábra).

The screenshot shows the homepage of the website 'ezenanapon.hu' for the date June 12th. The page layout includes a navigation menu at the top, a calendar grid on the left, and a main content area on the right. The main content area displays the date 'Június 12.' and provides information about the day, including sunrise and sunset times. Below this, there is a section for historical events, with three entries: 1886 (122 years ago), 1924 (84 years ago), and 1929 (79 years ago). Each entry includes a brief description and a link to a detailed description.

Levél a szerkesztőségnek

ezenanapon.hu

Jan. Febr. Márc. Ápr. Máj. **Jún.** Júl. Aug. Szept. Okt. Nov. Dec. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. **12.** 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

Keresett szöveg **Keress!** [Részletes keresés](#)

Született

Meghalt

Történelem

Érdekes

Film

Nő

Még több

Június 12.

☀ Napkelte: 04:45 Napnyugta: 20:42

🌑 Holdkelte: 22:08 Holdnyugta: 04:38

Ma Villó, János, Leó napja van. [Névnapok eredete>>>](#)

1886 (122 éve történt)

☰ Elfogadták Eiffel mérnök tervét az azóta Párizs jelképévé vált torony megépítésére. [Részletes leírás](#)

1924 (84 éve történt)

☰ Miltonban (Massachusetts) megszületett idősebb George Bush, az USA 41. elnöke. [Részletes leírás](#)

1929 (79 éve történt)

☰ Megszületett a zsidó származású, holland Anne Frank, akit a náci megszállás alatt írt naplója tett világhírűvé. [Részletes leírás](#)

8. ábra A szolgáltatás kezdőlapja

Az oldal külalakja egyszerű, kevés grafikai elemet tartalmaz. A nyitólapról minden lényeges funkció elérhető, viszont a navigáció nem egyértelmű. A menüsor szerepe csak sok próbálkozás után válik világossá. Az egyes aloldalokról a kezdőlapra visszajutni csak a fejlécben található kis képre kattintva lehetséges, az oldal címfelirata mögött hiába keresünk ugrópontot.

A szolgáltatásról semmilyen tájékoztatást nem találunk, nem írnak sem a fenntartókról, sem a fejlesztés további irányairól. A látogatók támogatását a *BIBE Alapítvány* számlájára kérik a fejlesztők, így arra kell gondolnunk, ez az alapítvány lehet a fenntartó, de hozzá tartozó weboldalt, semmilyen más információt nem sikerült találnom.

Az *Impresszum* alatt csak a szerkesztő, programozó és a dizájnér nevét találjuk. Utóbbinak az oldalak jobb felső sarkában mindig látszó címére kattintva küldhetünk e-mailt. Meglepő azonban, hogy a felső menüsorban és a lap alján található *Levél a szerkesztőségnek* felirathoz két különböző cím tartozik. Ezek egyike a *Médiaajánlat* alatt is szerepel, ahonnan a hirdetési és az együttműködési lehetőségekről kérhetünk tájékoztatást.

A kereséshez nincs súgó, az egyes funkciókat így csak a kísérletező kedvű látogatók tudják kihasználni. A kereséskor ugyan kaphatunk hibaüzenetet, de ez sem szolgál elég információval, így az adattárban nehéz tájékozódni.

Kereső funkciók, találatok

Az oldalhoz háromféle kereső tartozik. Az első egy naptár segítségével az év bármely napjára vonatkozó események megtalálását teszi lehetővé; a második a rekordok szöveges részében keres, továbbá rendelkezésünkre áll egy részletes kereső is.

A menüsor feletti naptár segítségével a nyitólaphoz hasonló elrendezésben kiválaszthatjuk egy-egy hónap nevére és a számra kattintva, hogy mely napra eső évfordulókra vagyunk kíváncsiak. A Nap és a Hold járására vonatkozó adatok ilyenkor nem jelennek meg (még akkor sem, ha részletes kereséssel megadtuk a pontos dátumot).

A kapott oldalon az adott naphoz tartozó névnapok alatt egy, a nevek eredetét röviden meghatározó oldalra tudunk továbblépni. Legtöbbször egy-két mondatos szöveget olvashatunk az utónevek eredetéről és jelentéséről.

Kicsit lassítja a böngészést, hogy ha a hónapot kiválasztjuk, a rendszer máris az alapként kapott adott napra ugrik a másik hónapban, és betölti például június 11-én a május 11-i nap adatait, és csak ezután választhatunk másik napot. Érdekes, hogy az ekkor találatként kapott rekordok nem csoportosítva jelennek meg, és nem is sorrendben, ami több oldalas listák esetében megnehezíti a tájékozódást.

Mivel sem a találati listában, sem a részletes leírásnál nem látjuk feltüntetve az egyes kategóriákat mint kulcsszavakat, érthetetlen, hogy a menüsorban az egyes kategórianevekre kattintva az adott nap esetében miért nem történik semmi. Még furcsább, hogy más kereséssel ugyanezekre a keresőkérdésekre kapunk találatot. Mintha a menüsor nem ugyanazon kategórianevek alapján válogatna, mint a részletes kereső.

Tehát elméletileg van csak lehetőség az adott nap kiválasztása után kategóriák között válogatnunk. A közvetlenül elérhető *született, meghalt, történelem, érdekes, film, nő* osztályokon túl a *Még több* menüpont alatt a részletes kereséshez juthatunk újra, ahol elméletben valóban további beosztás szerint tájékozódhatunk. *Alkotás, irodalom, ünnep, zene, sport, technika* – többek között ezek a témakörök kereshetők innen. Sajnos, a besorolás szabályai esetlegesek, így nem sok haszna van ezeknek a kategóriáknak.

Az állandó keretből elérhető szabad szavas kereső az adatrekordok szöveges részeiben keres. Számokra és nevekre itt bátran rákereshetünk, ha az a szövegben valóban előfordul. A keresőkifejezést a rendszer automatikusan csonkoltnak tekinti az elején és a végén, de több szó beírása esetén csak a végén csonkol, és pontos kifejezésre keres. A szabadszavas mezőkben a rövid és hosszú magánhangzóknak a rendszer nem tesz különbséget, ami a szövegek minőségét tekintve nagy előny.

A részletes kereső felülete lényegében egy szűkítési lehetőségekkel ellátott egyszerű kereső (9. ábra). A szabadszavas mező mellett itt listából választhatjuk ki a hónapot, napot, és a kategóriát, továbbá megadhatunk évszámot. Ez utóbbit csak a pontos szám ismeretében érdemes kitöltenünk, időintervallum feltüntetésére nincs lehetőség.

A részletes kereső felületén elérhető egy névnapkereső, ahol a már említett adatokat találhatjuk egy-egy névről, itt azonban azt is feltüntetik, mely napokon van az évben az adott névnap. Szeren-

Levél a szerkesztőségnek

Részletes keresés

Keresett adatok:

Év:

Hónap:

Nap:

Kategória:

Keresett szó:

Névnepkeresés:

[A lap tetejére](#)

9. ábra A részletes keresés űrlapja

Levél a szerkesztőségnek

Keresés találatai:

elnök

1732. Február 22. (276 éve történt)

- Megszületett George Washington, az Amerikai Egyesült Államok első elnöke.

[Részletes leírás](#)

1743. Április 13. (265 éve történt)

- Megszületett Thomas Jefferson az USA harmadik elnöke (1801-1809.), a Függetlenségi Nyilatkozat társszerzője, a Virginia Egyetem megalapítója.

[Részletes leírás](#)

1744. November 10. (264 éve történt)

- Megszületett Abigail Adams, egykori First Lady, aki John Adams, a második amerikai elnök felesége, és John Quincy Adams, a hatodik elnök édesanyja volt.

[Részletes leírás](#)

1751. Március 16. (257 éve történt)

- Port Conway-ben megszületett James Madison, aki az Amerikai Egyesült Államok negyedik elnöke volt 1809-től 1817-ig.

[Részletes leírás](#)

10. ábra Részlet a találati listából

csésebb lenne, ha lehetne navigálni ezek között a napok között. Logikai vagy helyzeti operátorok használatára a kereséskor nincs mód, és nem tudunk helyettesítő karaktereket sem alkalmazni.

Ha valamilyen kategóriára szűkítve nem kapunk találatot, megjelenik az ajánlat, amely szerint a részletes keresőben a kategória összes elemének kilistázására van lehetőség, aminek csak pontosabb beosztások esetén lenne értelme. Ha mégis megpróbáljuk, és egy több ezres lista sokadik oldalára szeretnénk ugrani, a rendszer vagy *Hibás kérés!* vagy pedig *Hiba a naptárban!* üzenettel jelzi, hogy ez lehetetlen.

A keresési történet nem menthető, a keresőkérdések más keresőbe nem importálhatók.

A találati listában csak a naptár segítségével történő keresés eredményeként nincs sorrend. Minden más esetben az évszámok növekvő sorrendjében

jelennek meg a találatok (10. ábra). Más rendezési szempont érvényesítésére nincs lehetőség. A listában tíz találatonként lapozhatunk. A dátumok mellett zárójelben az szerepel, hogy az esemény hány éve történt, és az évforduló egyszólatos összefoglalóját is olvashatjuk. Ha többre vagyunk kíváncsiak, a *Részletes leírás* alatt esetleg olvashatunk még további információkat.

Az adatlapokon található információk nagyon eltérő mélységig írják le az egyes eseményeket. Az általában néhány mondatos szövegekhez van, ahol további kapcsolódó oldalak elérhetőségét is megkapjuk, máshol szinte lexikonszócikk-szerű kiegészítést olvashatunk (11. ábra). De az nem látszik a rövid találati listánál, hogy a részletes leírásban több információ van-e, mint a bevezető sorokban, vagy – mint sok esetben – csak egy üres oldalt találunk a rövid listában is olvasható egy mondat alatt.

The screenshot shows the website ezenanapon.hu. At the top, there is a navigation bar with the site name and a link to 'Levél a szerkesztőségnek'. Below this is a calendar for the month of February, with the 22nd highlighted. A search bar is present with the text 'Keresett szöveg' and a 'Keresés!' button. A vertical menu on the left contains categories: Született, Meghalt, Történelem, Érdekes, Film, Nő, and Még több. The main content area features the title '1732 Február 22. (276 éve történt)' and the subtitle 'Megszületett George Washington, az Amerikai Egyesült Államok első elnöke.' The text describes Washington's life, his role as the first president, and his personal life. At the bottom of the page, there are links for 'Nyomtatható verzió', 'Küldje el ezt az eseményt e-mailben!', 'Vissza az eseményekhez', and 'A lap tetejére'. A footer message asks for support for the website and its culture.

11. ábra Egy esemény részletes adatlapja

Az egyes rekordoknak van nyomtatható verziója, vagy elküldhetjük őket e-mailben is. A külön adatlapról egy gombnyomással visszajuthatunk az eseményekhez. Több rekord összeválogatására, a találati lista mentésére vagy nyomtatására viszont nincs lehetőség.

Tartalom, minőség

Arról, hogy az oldalt továbbra is fejlesztik, csak a lap alján megjelenő bankszámlaszámból és a támogatást kérő sorokból következtethetünk.

Az oldal látogatottságára nem találunk adatokat, nincsenek keresési statisztikák, az adatbázisban lévő rekordok számáról csak a találatokat hónapoként kilistázva és összeadogatva kapunk képet. Ennek alapján az adatbázisban most 7938 rekordot találunk.

Az adatbázis gyűjtőkörére a kategóriák utalhatnak, de az említett okokból ezek nem elég informatívak. Hogy mi kerül az adattárba, és milyen részletességig, arról nem szól semmilyen irányelv.

A tesztelés alapján úgy tűnik, hogy a tartalom legnagyobb részét a hírességek életéhez kapcsolható események teszik ki. De találunk magyar és egyetemes történelmi évfordulókat, politikai eseményeket, fontos vallási ünnepeket, valamint egy-egy jeles naphoz, gyakran névnaphoz kötődő népszokások is szerepelnek az adatbázisban.

Ront az összképen, hogy a szöveges tartalom tele van alapvető helyesírási hibákkal. A betűk kódolása nem egységes, ami a hibaüzeneteknél szembe-tűnő, de néhol a szöveges részekben is találunk többféle módon kódolt ékezetes betűket. Ez külön-

nösen azért jelent komoly gondot, mert a keresőben nem lehet ékezetek nélkül keresni.

Metaadatok, bibliográfiai információk

Az oldal forráskódja semmilyen metaadatot nem tartalmaz, és a rekordokhoz sem tartoznak ilyenek. Az információk valóságáért a fejlesztők nem vállalják a felelősséget, bár megkövetelik, hogy felhasználásukkor tüntessék fel az adatok forrását. Ennek ellenére ők semmilyen adatforrásra nem hivatkoznak. A rekordok kis részénél feltüntetett, gyakran már nem is működő URL-ek sem tekinthetők annak.

Beérkezett: 2008. X. 14-én.

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályán főkönyvtáros.
A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekdl@iif.hu

Kőrös Kata

az ELTE BTK ötödéves Informatikus könyvtáros szakos hallgatója.
E-mail: koroskata@gmail.com

Ternai Zita

könyvtári informatikus.
E-mail: zita-6@freemail.hu

Készülőben a nemzetközi internetcenzúra

A kulturális ügyekért felelős brit miniszter a *Daily Telegraph*-nak adott interjúban beszélt a besorolási rendszer kidolgozásáról, amelyben reményeik szerint Barack Obama és az új elnök adminisztrációja is tevékenyen részt vesz majd. Ennek eredményeként megszülethet az angol nyelvű weblapok nemzetközi osztályozó rendszere, amely számos országban elterjedhet.

A miniszter emlékeztetett arra, hogy a világhálót eredetileg kidolgozó szakemberek annak idején egy olyan szférát akartak létrehozni, amelyet nem befolyásolhatnak az egyes kormányok. Ezt a megközelítést vizsgálják most meg újból, annak érdekében, hogy a nagyközönség számára nemkívánatos, túlzottan erőszakos és helytelen tartalmakat központi módon korlátozzák. A rendszer minden bizonyos körülmények között meg sem jelenhetnének a világhálón.

Az egyes internetszolgáltatókat köteleznék az előírások betartására, a tartalmak eltávolítására felszólított portálok (így pl. a YouTube és a Facebook) egy megszabott időn belül lennének kötelesek lépni az ügyben. A miniszter szerint szó sincs a szabad véleménynyilvánítás korlátozásáról, mindössze azt szeretnék elérni, hogy a bizonyos korcsoportok és társadalmi rétegek számára nem megfelelő tartalmak ne, vagy csak bizonyos korlátozások mellett legyenek elérhetők az interneten.

A kezdeményezést nyilván nem hagyják majd szó nélkül a polgárjogi szervezetek sem, amelyek általában közvetlen támadásként értékelik az ilyen és hasonló próbálkozásokat.

/Sg.hu Hírlevél 2008.december 2./

(Sz. P.)

Az osztrák egyetemi könyvtárak 2004–2006-ban

Új egyetemi törvény

2004. január 1-jén lépett életbe a 2002-ben elfogadott új egyetemi törvény. Ezzel az egyetemek igazgatása és vezetése a stratégiai menedzsment felé mozdult el a korábbi rendeletek és törvények által vezérelt irányítástól. Utasítások helyett megállapodások és megegyezések jellemzik az egyetem és fenntartója kapcsolatát, és hasonlóképpen az egyetemen belüli szereplők egymás közötti viszonyát. A rektorátus és a szenátus mellett harmadik vezetői grémiumként felállították az egyetemi tanácsot, amely jóváhagyja a fejlesztési tervet, a szervezeti rendet, a teljesítményre vonatkozó megállapodás tervezetét, a rektorátus ügyrendjét, és megválasztja a rektort a szenátus hármastól.

Az új törvény lényegi eleme a szövetségi kormány és az állami egyetemek közötti megállapodás az egyetem teljesítményéről, mert a finanszírozás alapjául szolgál. Jelenleg hét városban 21 állami egyetem működik; hozzájuk járul még a kremsi *Donau-Universität*, amely nyilvános ugyan, de magánszektor finanszírozza, és az egyetemi továbbképzésre specializálódott.

Az egyetemek az új törvény rendelkezései értelmében a lehető legnagyobb autonómiához és önigazgatáshoz jutottak. Ezzel szemben az egyetemi könyvtárak terén éppen ellenkező folyamat zajlott le. Korábban az illetékes szövetségi minisztérium állapította meg a költségvetésüket, most azonban az egyetemek általános költségvetéséből határozzák meg pénzügyi forrásaikat. Sőt, a törvény még könyvtár fenntartását sem írja elő az egyetemnek, amely szabadon dönthet könyvtára megszüntetéséről, más szervezeti egységgel való összevonásáról. (A jelek szerint ettől nem kell félni; a trend inkább az, hogy a könyvtárhoz csatolnak más szolgáltatásokat is.)

Pozitív fejleménynek tekinthető, hogy egységes képzést nyújtanak öt egyetemen a könyvtártudo-

mányi master fokozat elnyerésére négy szemeszterből álló kurzuson.

Először készül az egyetemen ún. tudásmérleg 2006-ról összesen 66 mutató alapján, amelyek közül négy az egyetemi könyvtárra vonatkozik (a kutatási adatbázisok költségei, az előfizetett hagyományos és online folyóiratok, a kölcsönzések száma egyetemen belül és kívül, különféle könyvtári tevékenységek, pl. kiállítások, oktatások).

Noha némely területen érzékelhetők azok a centrifugális tendenciák, amelyekről többen tartottak, folytatódtak a korábbi kooperációs vállalkozások nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, sőt újabban is társultak hozzájuk. Ezt főleg az az aktuális szándék magyarázza, hogy erősítsék a hagyományos állományok és az elektronikus dokumentumok integrációját, a hibrid könyvtár típusának kibontakozását.

Az egyetemi könyvtárak részvétele az országos kooperációban

A törvény szabta keretek között is működik az egyetemi könyvtárigazgatók munkaközössége. Negyedévente ülnek össze a könyvtárak tevékenységének koordinálására, közös álláspontok kialakítására. (A munkaközösségnek nem tagja a kremsi Egyetemi Könyvtár és az *Österreichische Nationalbibliothek* igazgatója.)

Az *OBVSG*-ben (*Österreichische Bibliothekenverband und Service GmbH*) részt vesz mind a 21 egyetemi könyvtár. Az 1988 óta alkalmazott *BIBOS* rendszerről 1999-ben tértek át az *ALEPH 500*-ra. A közös katalógus 5,5 millió címet és 10,5 millió példány adatait tartalmazza, továbbá 700 000 folyóirat-állományadatot ölel fel. A katalógus elvileg az 1980 után megjelent könyvek leírásait tartalmazza, de gyakorlatilag befogadja a folyamatban lévő retrospektív katalogizálás tételeit is. Az *OBVSG* stratégiai céljai között négy projekt

élvez elsőbbséget: a helyi bibliográfiai adatok bevezetése a közös katalógusba, a digitalizált teljes szövegek lelőhelye, a katalógusok gazdagítása kapcsolódó anyagokkal, az elektronikus források menedzselése. Jelenleg egy kooperációs vállalkozás áll a figyelem központjában: miképpen lehetne egy közös hálózatban összekapcsolni az OBVSG, valamint két német tartomány hálózatát.

Az OBVSG két másik hálózati projektje is az egyetemi könyvtárakat célozza meg. Az egyik az osztrák disszertációs adatbank, amelyet az OBVSG 2004-ben vett át az ARCS-től. A másik az eDOC, amely már 2000 óta azzal foglalkozik, miképpen lehet a katalógusokat a nem ALEPH-ben rögzített dokumentumokkal gazdagítani. A cél az, hogy a bevitt szkennelt anyagokat (tartalomjegyzékek, absztraktok, recenziók, borítók) valamennyi könyvtár használhassa, a legkisebb munkaráfordítás mellett. Az eDOC-ban való keresést egy Open-Source keresőmotor, a SWISH-E (Simple Web Indexing System for Humans – Enhanced) teszi lehetővé. 2006 végén az eDOC kb. 90 000 tételt tartalmazott.

2005. július 5-én „Kooperation E-Medien Österreich” néven állították fel a *grazi Egyetemi Könyvtárban* az elektronikus források és ezek konzorciumainak menedzselését szolgáló koordinációs központot. Az eddig ad hoc konzorciumokba tömörülő könyvtárak szilárdabb szervezetet alakítottak (először 13, majd további 15 könyvtár), amely már is több nagy, adatbankok és elektronikus folyóiratok beszerzésére irányuló projektet bonyolított le. Feladata továbbá, hogy az osztrák könyvtárak közös érdekeit képviselje és érvényesítse az elektronikus források eladóival szemben, s számukra előnyös igénybevételi feltételeket alkudjon ki. A közeljövő célja, hogy – hasonlóan az NSZK-hoz – nemzeti licenc-megállapodásokat kössön a terjesztőkkel.

Az osztrák egyetemi könyvtárak részvétele a nemzetközi kooperációban

Először 2000-ben csatlakoztak osztrák könyvtárak az 1997-ben indult elektronikus folyóiratok könyvtárához (Regensburg). A jelenleg 387 részt vevő könyvtár között 29 osztrák intézmény található, közöttük 15 egyetemi könyvtár. Ők közel 30 ezer elektronikus folyóirathoz férhetnek hozzá, valamint a kapcsolódó szolgáltatásokhoz.

Egyelőre három osztrák egyetemi könyvtár használja az ugyancsak regensburgi információs rendszert (*DBIS – Datenbank-Infosystem*), amelyet 166 könyvtár kooperációja hozott létre, és jelenleg 5679 adatbankhoz nyújt hozzáférést.

A cikkmásolatokat szolgáltató és a könyvtárközi kölcsönzést támogató subito rendszert 34 német, osztrák és svájci könyvtár működteti. 1994 óta a legnagyobb európai dokumentumellátó rendszerré nőtte ki magát; osztrák részről a *Bécsi Egyetem* és a *Bécsi Orvostudományegyetem* könyvtára vesz benne részt.

A *Bertelsmann Alapítvány* 1999-ben hozta létre, és a *Német Könyvtárszövetség* 2005-ben vette át a *BIX-et (Bibliotheksindex)*, amely a könyvtári teljesítmények mérésének modern eszköze. A közkönyvtárak mellett a felsőoktatási és a tudományos könyvtárakra is kiterjed ez a szolgáltatás. Az egzakt mutatókra alapozott teljesítménymérés lehetővé teszi a nemzetközi összehasonlítást. 2006-ban már hat osztrák egyetemi könyvtár is aláveti magát e megméréstetésnek.

A német, az osztrák és a svájci könyvtári konzorciumok szervezetében, a GASCO-ban az osztrák könyvtárakat a „Kooperation E-Medien Österreich” képviseli. A *stuttgarti Egyetemi Könyvtár* által lebonyolított konzorciális licenceket számos osztrák egyetemi könyvtár is hasznosítja.

Osztrák magánegyetemek és könyvtáraik

Az 1999–2000-ben elfogadott akkreditációs törvénnyel az állam feladta monopóliumát a felsőoktatás területén, és szabályozta a nem állami fenntartású felsőoktatási intézmények akkreditációjának feltételeit és rendjét. A magánegyetem jellemzői:

- nem állami, hanem tartományi, egyesületi, szövetségi vagy magánforrás finanszírozza,
- korlátozások a hallgatók felvételében,
- egyedileg megállapított tandíjak.

Az akkreditációs feltételek között szerepel a könyvtár és az információs infrastruktúra is.

Jelenleg tíz akkreditált magánegyetem működik Ausztriában. Ami könyvtáraikat illeti, elhelyezésüket, személyzeti ellátottságukat, állományaikat tekintve igen széles skálán helyezkednek el: az egyszemélyes könyvtártól egészen a több könyvtárossal működő intézményekig. Már csak a külön-

böző fenntartók miatt sem jelentkeznek egységes szervezetben a nemzeti és nemzetközi kooperáció terén. Egy sem vesz részt közülük a könyvtári számítógépes hálózatban vagy egyéb kooperációs formákban (EZB, DBIS, BIX): mégis két magán-egyetemi könyvtár jelentkezt a tagnak az E-Medien Österreich rendszerbe.

Az osztrák egyetemi könyvtárak egyéb aktuális projektjei

A bécsi, a klagenfurti és a salzburgi egyetemi könyvtárban folyamatban van a katalógusok retrospektív digitalizálása az OBVSG támogatásával.

Innsbruck, Graz és Bécs egyetemi könyvtára vesz részt az *Európai Unió eTen* programjával támogatott, 2004-ben indult projektben, a *DoD*-ban (*Digitalisation-on-Demand*). (Megjegyzendő, hogy e projektnek magyar résztvevője is van.) A 13 könyvtártól egyszerűen és olcsón rendelhetők meg az 1500 és 1930 között megjelent dokumentumok digitalizált verziói. A projekt távolabbi célja egy európai digitális könyvtár létrehozása többmilliós állománnyal.

Az *Open Access Publishing* (a nyílt hozzáférésű kiadványok) ügyében az osztrák egyetemi könyvtárak szerény érdeklődést mutatnak, habár a 2003-as *Berliner Erklärung*ot az osztrák rektori konferencia akkori elnöke is aláírta. A *Directory of Open Access Journals* 2570 tétele között csak 22 osztrák folyóirat szerepel; a *Directory of Open Access Repositories* pedig 843 intézmény között csak 4 osztrákot regisztrál. Egy nemrégiben lefolytatott vizsgálat szerint az *Open Access Publishing* modellre való teljes átváltáshoz nem lenne elegendő a vizsgálatban részt vevő három egyetemi könyvtár jelenlegi folyóirat-beszerzési kerete.

A bécsi *Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára* az egyetlen a 2001-ben indult projektjével, az *ePubWU*-val az *OpenDOAR*-ban regisztrált intézményi repozitóriumok között. Ennek révén az egyetem kutatási jelentései és disszertációi teljes szövegükben hozzáférhetők az interneten keresztül.

A bécsi *Műszaki Egyetem* létrehozta a saját publikációinak, oktatói és kutatói különlenyomatainak elektronikus adatbankját. Az *Egyetemi Könyvtár* használói körében is nagy érdeklődés mutatkozott ezen dokumentumok iránt; ezért úgy döntöttek, hogy a jövőben a publikációs adatbank valamennyi

tételét szerepeltetik saját katalógusukban, s ide az adatokat teljesen automatizált módon viszik át.

A *bécsi Orvostudományi Egyetem* könyvtára bízta, hogy a hallgatók számára oktassa az irodalmi források használatát. A második évfolyam 600 hallgatója 40 csoportban egyórás szemináriumon vesz részt, hogy megismerkedjen a könyvtári szolgáltatásokkal. Az elsőévesek számára pedig egyórás bevezető előadást tartanak a könyvtár szerepéről.

Az *Agrártudományi Egyetem Könyvtára* 2006-ban indította elektronikus oktatási programját a könyvtár használatáról. Ez egyelőre 9 modulból áll, és beleilleszkedik az egyetem elektronikus oktatási platformjába. Minden modulhoz információs lapokat dolgoztak ki, s az információs kompetenciát növelő anyagokat is rendelkezésre bocsátottak. A távolabbi cél az, hogy ez a kurzus belekerüljön az egyetem oktatási tervébe.

A *grazi Műszaki Egyetemi Könyvtár* Ausztriában elsőként vezette be az *RFID* (*Radio Frequency Identification*) alkalmazását. 2005-ben az egyik intézeti könyvtár 10 000 kötetét, majd 2006-ban a központi könyvtár tankönyvgyűjteményét, szabadpolcos állományát és kézikönyvtárát (30 000 kötet) látták el transzponder-címkékkel. Ezek lehetővé teszik az önkiszolgáló kölcsönzési rendszer bevezetését, az állományellenőrzés optimalizálását, a statisztikai adatgyűjtés egyszerűsítését, és nem utolsósorban az állományvédelem fokozását.

A náci időkben az osztrák könyvtárakba sok anyag került felosztatott szervezetektől, egyesületektől, iskoláktól, valamint magánszemélyektől kisajátítás vagy kényszereladás révén. A bécsi Egyetemi Könyvtár állományában is található ilyen aggályos forrásokból bekerült kötetek. Az *Osztrák Nemzeti Könyvtár* példáját követve (ahol felülvizsgálták az 1938 és 1945 közötti beszerzéseket, és a jogtalanul állományba vett 32 577 egységet visszaszolgáltatták jogos tulajdonosaiknak) az *Egyetemi Könyvtár* is megindította provenienciakutatási projektjét, amelynek keretében mind a központi könyvtárban, mind az egyetem valamennyi könyvtárában felülvizsgálják az 1938 és 1945 között beszerzett művek eredetét. A projekt eredményeit a 2008 márciusára tervezett nemzetközi konferencián (*Bibliotheken in der NS-Zeit*) fogják ismertetni.

/BAUER, Bruno: Universitätsbibliotheken in Österreich 2004–2006. = Bibliothekensdienst, 41. köt. 3. sz. 2007. p. 269–286./

(Papp István)

Könyvtári portál – intézményi portál

Szervezetek sokasága véli úgy, hogy a felmerülő felhasználói igények kielégítésére, az információforrásokhoz való hatékony hozzáférés elősegítésére a legcélravezetőbb megoldást a portáltechnológia alkalmazása jelenti. Az általános jellegű, egyetlen belépési pontról mindent lefedni szándékozó intézményi portálok mellett ugyanakkor egyre szaporodnak a különböző, specifikus területekre összpontosító kezdeményezések, mint amilyenek a könyvtári portálok. *Ron Davies*nek, az *Európai Bizottság* tanácsadójának jelen írása egy konkrét portálalkalmazás kiválasztását végigkísérő esettanulmány, amelyben egy nemzetközi szervezet saját portáljának implementálására igénybe veszi mind az intézményi, mind a könyvtári portál által kínált előnyöket, és a kétféle eljárás integrációját valósítja meg.

A Virtuális Könyvtár projekt

A *Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR)* elnevezésű tanácsadó szervezet 15 nemzetközi mezőgazdasági kutatóközpont szövetségéként jött létre. Célkitűzései között szerepel a szegénység elleni küzdelem, a jólét elősegítése, a mezőgazdaság fejlesztése és a környezet védelme. 2003-ban a szervezet vezetői úgy határoztak, hogy a tudásmenedzsment hatékonyabb működését elősegítendő, az információtechnológia nyújtotta lehetőségek minél sokrétűbb kihasználásához folyamodnak. A *Content for Development (C4D)* keresztelt fejlesztési program részeként többek között egy virtuális könyvtár, valamint egy közös infrastruktúra-fejlesztési projekt megvalósítása mellett döntöttek.

A „virtuális könyvtár” kifejezést már legalább 15 éve használják, jóllehet a fogalom jelentése, tartalma az évek során nagymértékben módosult. Virtuális könyvtárnak neveztek teljes szövegű dokumentumokat tartalmazó CD-ROM-ot, weblapokra mutató linkgyűjteményt, egy szűkebb diszciplína cikkeinek enciklopédiáját, a használó munkaállomására szállított információs szolgáltatást, sőt a webszajtókat pásztázó teljes szövegű keresőmotorokat is. Némely esetben a virtuális könyvtár kapcsolatán létező könyvtárt zártak be minden fizikai dokumentum kiküszöbölésével, más alkalommal viszont a fogalom a hagyományos könyvtári szol-

gáltatások logikai kiterjesztését jelentette. A CGIAR projektben szem előtt tartott felfogás szerint a „virtuális könyvtár” a hagyományos könyvtár szolgáltatásait nem helyettesíti, hanem kiegészíti. *Kay Gopen* szavaival a virtuális könyvtárnak „távoli elérési lehetőséget kell nyújtania a könyvtár tartalmához és szolgáltatásaihoz, valamint egyéb információs forrásokhoz, oly módon, hogy a könyvtárban található nyomtatott és elektronikus dokumentumok gyűjteményét összekapcsolja egy elektronikus hálózattal, amely hozzáférést biztosít a világon máshol található könyvtárakhoz, kereskedelmi információkhoz és tudásforrásokhoz” [1]. A CGIAR fő célkitűzése az volt, hogy a hagyományos információkeresés lehetőségeit kiterjessze az interneten elérhető fizetős és ingyenes információforrások széles tömegére, valamint hogy közös keresési felületet hozzon létre a szervezethez tartozó, sokféle könyvtári OPAC számára. A megvalósítást egy könyvtári portál formájában képzelték el.

Könyvtári portálok

Az *European Library Automation Group (ELAG)* meghatározása szerint a könyvtári portál „olyan alkalmazás, amely a 'mindent egy helyen' elvén egy közös, egységes interfészen keresztül nyújt lehetőséget a szervezett heterogén források keresésére, elérésére és felkutatására a felhasználók egy meghatározott közössége számára” [2]. A könyvtári portál legjellemzőbb funkciói: az egyes felhasználók szükségleteit leginkább kielégítő, releváns források felkutatása; metaadatalapú körkeresés; a tartalmakhoz való közvetlen (egy kattintású) hozzáférés megoldása dinamikus linkelő szolgáltatással. Az első olyan szoftver, amely a vázolt kritériumoknak megfelel, 2001-ben jelent meg. 2003-ban már legalább tucatnyi ilyen alkalmazást találunk, álljon itt néhányuk a neve: *MetaLib*, *EnCompass*, *SingleSearch*, *WebFeat*, *MuseGlobal*.

Először 2003-ban nyújtottak be részletes javaslatot egy, könyvtári portálra épített virtuális könyvtár létrehozására a CGIAR számára. A javaslat számos ellenvetésre talált. Ezek közül a legfontosabb, hogy a C4D programon belül futó projektek egyike már létrehozott egy intézményi portált, s a könyvtári portál annak csupán megkettőzése lenne.

Intézményi (vállalati) portálok

Az intézményi vagy vállalati portálok a könyvtári portálokkal nagyjából egy időben, különösen 1999 után kezdtek terjedni. Az intézményi portál a vállalati információk és munkafolyamatok integrált kezelésére szolgál. A vállalat ilyen módon teszi lehetővé az alkalmazottai, a vevői vagy a partnerei számára a különböző – strukturált vagy nem strukturált – információkhoz való hozzáférést. A vállalati portál esetenként olyan eszközöket is magában foglal, amelyek elősegítik az alkalmazottak hatékony együttműködését, kommunikációját.

A CD4 programon belül futó, az infrastruktúra fejlesztésére irányuló projekt eredeti célja a programban található többi projekt információtechnológiai támogatása volt. A projekt egyik lényegi eleme a megfelelő intézményi portálprogram kiválasztása, alkalmazása és fejlesztése volt. A választás végül a *Plumtree Technologies* cég termékére esett.

Az intézményi és könyvtári portálok kapcsolata

Mint láttuk, a virtuális könyvtár projekt és az infrastrukturális projekt külön-külön egy-egy portál létrehozását javasolta a szolgáltatások fejlesztésére. A program vezetőiben méltán merült fel a kétség, hogy a két különálló portál létrehozása nem jelent-e a forráspénzek herdálását? Valóban szükség van-e önálló könyvtári portálra?

A vita során az infrastrukturális projekt résztvevői úgy érveltek, hogy a könyvtári portál specifikus funkciói (forrásfelkutatás, közös keresőfelület, dinamikus linkelés) olyan szolgáltatások, amelyek a kiválasztott intézményi portálprogramba is beépíthetők, így a különálló könyvtárprogram beszerzésére szánt költségek kiküszöbölhetők, sőt, egy másfajta technológia alkalmazása csak zavart okozna a végfelhasználók fejében. A virtuális könyvtár projekt résztvevői ezzel szemben úgy vélekedtek, hogy a két projekt célkitűzései kiegészítik egymást. A könyvtári portál által nyújtott szolgáltatás alapjaiban mélyebb, szűkebben körühatárolt fókusszal bír. Olyan minőségi, specifikus, a kutatást elősegítő dokumentumforrások képezik tárgyát, amelyek eddig hagyományosan a könyvtári szolgáltatások hatáskörébe tartoztak. Amennyiben nem könyvtári portálban gondolkodunk, szükségünk van egy olyan egyedi fejlesztésű szoftverre, amely támogatja a könyvtári rendszerek

által információkeresésre, információ-visszanyerésre használt – Z39.50 – protokollt, s ez által a külső információforrások százaihoz biztosít hozzáférést. Így a költségeket nézve ugyanott vagyunk, mint egy könyvtári portál alkalmazása esetén. Egy webalapú interfésszel rendelkező könyvtári portál mindemellett simulékonyan illeszkedik az intézményi portálba.

Mindent összevetve úgy tűnt, hogy egy könyvtári portál alkalmazása kevésbé kockázatos, valamint kifizetődőbb, mint egy specifikus szoftver kifejlesztése. Ugyanezt támasztotta alá a tapasztalat is. Egy vizsgálat szerint az intézményi portálokat jellemzően nem használják forrásfelkutatásra, közös keresésre vagy dinamikus linkelésre, ugyanakkor a szervezetek egy jelentős része használ könyvtári és intézményi portált egyaránt. Mindezek fényében egy 2005 májusában tartott egyeztető ülésen jóváhagyták a könyvtári portálprogram implementálására tett javaslatot. A projekt résztvevői kötelezettséget vállaltak, hogy a könyvtári és intézményi portál felhasználói felületeinek a megjelenését a marketingcsapat útmutatásait követve összehangolják.

A portálok implementálása

A virtuális könyvtárprojekt kezdete a fentebb vázolt viták miatt eltolódott, így mindösszesen hét hónap maradt a CGIAR 2005. decemberi éves üléséig. Ennyi idő alatt kellett elkészíteni a pályázatot, kiválasztani a megfelelő megoldást, beszerezni és üzembe helyezni a szervereket, betanítani a projektben részt vevő, a világ különböző pontjain található intézmények munkatársait, installálni a szoftvert, és létrehozni a megfelelő felhasználói felületet. Mindeközben az implementálást nagymértékben befolyásolta a könyvtári portál és az intézményi portál kapcsolata, amely hatással volt a megfelelő termék kiválasztására, a felhasználói felület megjelenésére és a virtuális könyvtárhoz való hozzáférés eszközeire.

A könyvtári portál kiválasztása

A beérkező pályázatok kiértékelésekor rögtön világossá vált, hogy első lépésben el kell dönteni, hogy az adott alkalmazást a saját szerverükön vagy a szolgáltató szerverén kívánják-e futtatni. Egy olyan, kiterjedt hálózattal rendelkező szervezet esetén, mint amilyen a CGIAR, több szempontból is célszerűnek tűnt az utóbbi megoldást választani. Hátrányt jelentett azonban, hogy ez esetben csak egy meghatározott mértékig lehet a könyvtári portált a szervezet egyedi szükségletei-

hez adaptálni. Szem előtt tartva, hogy a felhasználói felületnek maximálisan illeszkednie kell az intézményi portálhoz, a megoldást elvetették.

Megjelenés

Az immár *CGXchange*-nek nevezett intézményi portál egységes megjelenéséért egy marketing csapat felelt. A cél az volt, hogy a felhasználónak az legyen a benyomása, hogy egyetlen forrást használ, még ha az egységes felület mögött-alatt különböző szolgáltatások, szoftverek húzódnak is meg.

A könyvtári portálhoz való hozzáférés

A virtuális könyvtár és az intézményi portál kapcsolatát meghatározó harmadik lényegi tényező a virtuális könyvtári szolgáltatáshoz való hozzáférésnek a portálba való integrálása. Ez legegyszerűbben egy, az intézményi portált a virtuális könyvtár főoldalával közvetlenül összekapcsoló hipertext link segítségével oldható meg. E megoldás alternatívájaként az infrastrukturális projekt résztvevői kifejlesztettek egy szoftvert, amely az intézményi portál integráns részeként alkalmas a virtuális könyvtári weboldalon keresést folytatni. A megoldás hátránya, hogy a könyvtári portál metakeresést biztosító alkalmazásához ily módon egy újabb szoftverréteg adódik hozzá, csökkentve a teljesítményt, lelassítva a keresést. A virtuális könyvtári projekt egy elkövetkező fázisában e probléma kiküszöbölésére, a teljesítmény fokozására szándékoznak koncentrálni (portlet-technológia vagy XML réteg alkalmazásával).

Következtetés

A *CGVLibrary* elnevezésű virtuális könyvtári szolgáltatást végül 2006 júniusában indították el, több mint 100 információs forráshoz nyújtva közös keresőfelületet, lehetővé téve a CGIAR-hoz tartozó összes kutatási központ könyvtári katalógusában való egyidejű keresést. Jóllehet a virtuális könyvtár

elsődleges célja a szervezet kutatóinak támogatása, az ingyenes források közös keresése mindenki számára lehetséges a <http://vlibrary.cgiar.org> weboldalon.

A szolgáltatás minőségi információkhoz nyújt egyszerű hozzáférést. Már a működtetés első öt hónapjában több mint 97 ezer felhasználói belépést (*user session*) regisztráltak.

A *CGVLibrary* igazolta, hogy egy könyvtári portál megfelelő kiegészítése lehet egy intézményi portálnak, főleg, ha minőségi, tudományos információk hozzáférhetővé tétele a cél. A szolgáltatások implementálása gyorsabb és kevesebb kockázatot rejt magában, mint egy egyedi szoftver kifejlesztése. A fenntartás költségei megoszlanak az intézmények között. Az egységes benyomást keltő, összehangolt megjelenés jelentőségén túl érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az intézményi és könyvtári portálok megfelelő szintű összekapcsolása, integrálása továbbra is a megoldásra váró feladatok körébe tartozik.

Irodalom

- [1] D'Angelo, Barbara J.: Assembling and managing virtual libraries.= *Library Technology Reports*, 37. köt. 5. sz. 2001. p. 5.
http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-10257765_ITM
- [2] European Library Automation Group. Report of the Portal Workshop of the European Library Automation Group Meeting, Rome, Italy, 17–19 April 2002.
www.ifnet.it/elag2002/workshop.html

/DAVIES, Ron: *Library and institutional portals: a case study.* = *The Electronic Library*, 25. köt. 6. sz. 2007. p. 641–647./

(Dancs Szabolcs)

A láthatatlan web tudományos részének feltárása

Bevezetés

A láthatatlan web definiálása után *Bergman* publikációjának [1] tévedéseit mutatjuk be, és helyesebb becslést adunk a méretre vonatkozóan. Végül a láthatatlan web láthatóságának megoldására

következik javaslat: együttműködés a szereplők között.

Az elmúlt évek tapasztalatai is megerősítik a felhasználók igényeit a naprakész, komplett és integrált végfelhasználói keresőszolgáltatásokra; még az akadémiai szektorban is, ahol pedig számtalan

eszköz, adatbázis áll rendelkezésre, követve az interneten megjelenő tudományos tartalmak növekvő tendenciáját. Egyre több információforrás alakult ki, a felhasználói igények és szokások pedig gyökeresen megváltoztak. Mindez a web láthatatlan részének létrejöttéhez vezetett. A web egy része ugyanis láthatatlan a keresőmotorok számára, nem érik el a tartalmait, vagy csak igen kevésé és gyenge minőségben.

Könyvtári gyűjtemények és adatbázisok tartalmi maradnak rejtve az elterjedt keresőszolgáltatások előtt. Figyelembe véve az egyre több digitalizálási projektet, valamint a Z39.50, az OAI-PMH és hasonló szabványok alkalmazásának hiányát, kijelenthetjük, hogy a láthatatlan web mérete folyamatosan növekszik.

De mi is pontosan a láthatatlan web, és vajon mekkora lehet a mérete?

A láthatatlan web definiálása

Sherman és Price [2] szerint a láthatatlan webet olyan hiteles, hívós és interneten keresztül elérhető szöveges oldalak, fájlok alkotják, amelyeket az általános célú keresők technikai korlátaik vagy hiányzó akaratuk miatt nem tesznek kereshetővé. Ez a meghatározás elég tág, (pl. a hiányzó akarat miatt a spamoldalak is ide érthetők), ezért megpróbálták összeállítani a láthatatlan web típusait. Ilyenek például

- azok az oldalak, amelyeket a rájuk mutató linkek hiányában a keresőrobotok nem fedeznek fel;
- az indexálható szöveg nélküli, csak képeket vagy egyéb médiafájlokat tartalmazó oldalak, vagy flash oldalak;
- az adatbázisok tartalmi;
- a valós időben keletkező tartalmak, amelyek gyors változásuk miatt nem kereshetők;
- a dinamikus előállító tartalmak.

Bergman meghatározásában [1] az adatbázisokra helyezi a hangsúlyt, szerinte ugyanis az a láthatatlan web, amelynek tartalmait a keresők addig nem láthatják, amíg azok egy specifikus keresés eredményeképpen nem állnak elő dinamikusan.

A szabad és a védett tartalmak közötti különbséget és a tudományos tartalmak sajátosságait szem előtt tartva, a tudományos láthatatlan webet így lehetne meghatározni: a tudományos élet számára releváns adatbázisok és gyűjtemények tartalmi,

melyek elérhetetlenek az általános keresők számára.

A tudományos láthatatlan webet leginkább szöveges fájlok alkotják, még hozzá a legkülönbözőbb fajtájúak (PDF, DOC, PS, PPT stb.) és tartalmúak (szakirodalom, on-line tartalom stb.), ezért a tudományos láthatatlan web csak egy része a teljes láthatatlan webnek. Ennek a résznek az elérhetővé tétele egyedül nem lehetséges, csak összefogással valósítható meg. A tudományos élet következő szereplőinek kell együttműködniük:

- adatbázis-szolgáltatóknak a megfelelő meta-adatok előállításával és ember általi indexeléssel,
- könyvtáraknak lehetővé téve és nyílt rendszerrel segítve az ember általi indexelést (pl. OPAC),
- üzleti szereplőknek még több szöveges tartalom biztosításával,
- különböző társasági, szabadon hozzáférhető és egyéb adattáraknak.

A láthatatlan web mérete

A láthatatlan web méretével kapcsolatban a szakirodalomban Bergman becslése [1] az uralkodó. A 60 legnagyobb ismert láthatatlan webes oldal adataiból kiindulva, és feltételezve, hogy 100 ezer láthatatlan weboldal létezik, Bergman szerint 400-szor, vagy akár 550-szer is nagyobb lehet a láthatatlan web, mint a látható.

Bergman a becslésnél az adatbázisok átlagos rekordszámát használta fel, ami óriási szám: 5,43 millió (a top 60 adatbázis összrekordszáma 85 milliárd). Ám azt már nem vette figyelembe, hogy az adatbázisok mérete aszimmetrikus, például csak az első kettő teszi ki a top 60-75%-át. Megvizsgálva adatbázisok listáját tartalmazó katalógusokat, például a DIALOG-nál látható, hogy az aszimmetrikus eloszlás tipikusnak tekinthető. Ezért helyesebb lenne a rekordszámok középértékével számolni a félrevezető átlag helyett (Bergman top 60-as listájánál ez csak 4950 rekordot jelentene).

Bergman a láthatatlan web méretét tárterületben is megbecsülte, szerinte az mintegy 7500 TB információt tartalmaz. Ez a hatalmas szám két tévedés eredménye lehet. Az első az átlaggal való számolás, a második pedig az adatbázisok méretéből való következtetés helytelensége az aszimmetria miatt.

A láthatatlan web mekkora része lehet tudományos vonatkozású? Bergman listájának 90%-a, de ezek többsége pusztán feldolgozatlan adatokat tartalmaz, mint például szatellit-felvételeket a földről. Ezeket kihagyva pusztán csak 4%-ot kapunk. Ennek a kisebb résznek a mérete tárterületben mérve nehezen becsülhető meg külön, mivel a szöveges adatbázisok mérete általában lényegesen kisebb a képeket tartalmazókéétól.

A láthatatlan web méretének pontosabb becsléséhez az adatbázisok egy részletes és megbízható gyűjteményére lenne szükség. Mindenesre, 60-nál biztosan több adatbázist kell vizsgálni, például a Gale-gyűjteményt [3]. A tudományos vonatkozású adatbázisok többségét is magában foglaló, hozzávetőlegesen 13 000-es lista összesen 18,92 milliárd dokumentumot tartalmazhat, átlagosan 1,15 millió rekordot adatbázisonként. Az aszimmetria miatt a legnagyobb méretűeket kihagyva az átlag rekordszám 150 ezer. Ezzel az átlaggal számolva, és külön hozzáadva a legnagyobbakat, a tudományos vonatkozású láthatatlan web mérete 20 és 100 milliárd dokumentum közé tehető. A Gale-listán sajnos nem szerepel az összes adatbázis Bergman top 60-as listájáról, ezért egyrészt tág ez a becslés, másrészt nehezen mérhető össze Bergmanéval. Ha a feldolgozatlan adatokat nem számítjuk, akkor az előbb becsült érték nyilván sokkal kisebb.

A láthatatlan web láthatóvá tétele

Többféle modell létezik a probléma megoldására, de most csak négy kerül említésre, melyek különböző fajtájú tudományos tartalmakat tesznek elérhetővé.

A Google Scholar (<http://scholar.google.com/>) nemzetközi tudományos, műszaki és orvosi kiadók több millió dokumentumát teszi kereshetővé, valamint a Crossref.org-on keresztül csatlakozott kiadókét. Sajnos kevés információ áll rendelkezésünkre a Google Scholar működéséről, és a kereshetővé tett tartalmakról.

A Scirus (<http://www.scirus.com/>) a FAST technológiára épülő tudományos kereső, amely leginkább a látható web tudományos részét indexeli. Közül 250 millió rekorddal a Scirus messze a legnagyobb kereső a hozzá hasonlók között.

A BASE (<http://www.base-search.net/>) szintén a FAST technológiára épülő tudományos kereső, amely a *Bielefeldi Egyetem Könyvtárának* és 160 egyéb szabad hozzáférésű adattárnak összesen mintegy 2 millió rekordját teszi kereshetővé.

A Vascoda (<http://www.vascoda.de>) német könyvtárak és dokumentációs központok együttműködésével létrejött kereső, amely több tudományterülethez kapcsolódó könyvtári gyűjteményt, szakirodalmi adatbázist és egyéb tartalmakat tesz kereshetővé angol és német nyelven. FAST technológiára épülve a keresőfelület az alatta lévő rétegeket fogja össze, minden tudományterülethez tartozó réteg ugyanis saját, külön is elérhető doménnevvel és (kereső)felülettel rendelkezik.

A láthatatlan web fontosságából, méretéből és a fenti projektekből is látszik, hogy a tudományos tartalmak láthatóvá tétele csak összefogással lehetséges. Egyedi kezdeményezés, illetve az általános célú keresők alkalmazása nem elég hatékony ezen a területen, nem vezet, nem vezethet célra. A tudományos élet szereplőinek kell tehát együttműködniük a láthatatlan web (tudományos tartalmainak) láthatóvá tételéhez; ebbe az üzleti világ szereplői is bevonhatók.

A láthatatlan web, illetve a tudományos vonatkozású része további vizsgálatokat igényel a pontosabb becslések, valamint a keresőmotorok hatékonyabb működése érdekében.

Irodalom

- [1] BERGMAN, M. K.: The deep web: surfacing hidden value. = *Journal of Electronic Publishing*, 7. köt. 1. sz. 2001.
<http://www.press.umich.edu./jep/07-01/bergman.html>
- [2] SHERMAN, C.–PRICE, G.: The invisible web: Uncovering information sources search engines can't see. = *Information Today*, Medford, NJ. 2001.
- [3] WILLIAMS, M. L.: The state of databases today: 2005., *Gale Directory of Databases*, 2. köt. Gale Group, Detroit, MI. 2005. p. XV-XXV.

/LEWANDOWSKI, Dirk–MAYR, Philipp: *Exploring the academic invisible web.* = *Library Hi Tech*, 24. köt. 4. sz. 2006. p. 529–539./

(Somogyi Tamás)

Citizendium – szakszerű online enciklopédia meggyőző tartalom nélkül

A *Wikipedia* az utóbbi időben viták keresztjüzebe került, miután többen is megkérdőjelezték az online enciklopédia hitelességét. A kritikákra válaszul az „alapító atya”, *Larry Sanger* egy újabb kezdeményezésbe fogott: a *Citizendium* a *Wikipedia*hoz hasonló elveken, ugyanakkor szakértő szerkesztők és rendőrségi közreműködők bevonásával működik.

Az interneten 2001 januárja óta jelenlévő *Wikipedia*val kapcsolatos problémák először akkor kerültek előtérbe, amikor *John Seigenthaler*, egykori újságíró észrevette, hogy a róla szóló szócikkben a nevét összefüggésbe hozták a Kennedy-mérenyletekkel. A *Wikipedia* alkotói ettől kezdve változtattak szerkesztési politikájukon és korlátozni kezdték a nem regisztrált felhasználók publikálási lehetőségeit.

A felmerült problémák ellenére elmondható, hogy a *Wikipedia* forradalmasította az enciklopédiák piacát, és egy a *Nature* folyóiratban 2006-ban napvilágot látott tanulmány szerint az információk, adatok pontosságát illetően nem marad el az *Encyclopaedia Britannica*tól.

Sanger, bár továbbra is hisz a *Wikipedia*t létrehozó, a felhasználók széles körű szakértelmére építő elgondolásban, szükségesnek tartja, hogy egyes tudományterületek szócikkeihez hozzáértő szerzők, szerkesztők adják a nevüket. Úgy véli, hogy a *Wikipedia* megfelelő ösztönző erővel bírhat a szakemberek számára, akik nem nézik jó szemmel, ha a tudományterületekre vonatkozó szócikkekben helytelen információk olvashatók. A *Sanger* által „compendium of everything”-ként (magyarul, jobb híján: „minden ismeret kompendiumaként”) aposztrofált *Citizendium* elsősorban a felölelendő széles körű ismeretanyagban, illetve a közreműködő szakértők számának tekintetében különbözik minden egyéb kezdeményezéstől. Szerkesztéséből azonban a felhasználókat továbbra sem zárják ki: például egy „*Buffy, a vámpírok réme*” rajongói oldal jó és alapos munkát végző szerkesztője ugyanúgy közreműködhet a vonatkozó szócikk megírásában, mint egy szakszócikk

megszerkesztésében a terület PhD fokozattal rendelkező szakértője.

A *Citizendium* és a *Wikipedia* megjelenésében és használatában komoly átfedések vannak. Mindkét alkalmazás a web 2.0 generációhoz tartozik, navigálásuk szinte azonos. A *Citizendium*ot ugyanakkor kevesebb fénykép színesíti, inkább ikonokkal operál. Ikonok jelentik a belépési pontot a tudományterületenként felosztott témacsoportokhoz. Az ikonra kattintva – táblázatba szedve – megtaláljuk az egyes témákhoz kapcsolódó hipervivatkozásokat. Megtekinthetjük a jóváhagyott és a jóváhagyásra váró cikkeket, az egyes témák szerkesztőinek, szerzőinek névsorát, rövid életrajzát.

Ha a két wikialapú enciklopédiát összevetjük, egyértelműen a *Wikipedia* tűnik jelenleg használhatóbbnak. Egyszerűen azért, mert jóval nagyobb ismeretanyagot tartalmaz. A cikk szerzője például egy manapság igen népszerű témáról, az éghajlatváltozásról („*climate change*”) keresett anyagot a *Citizendium*ban, de mindössze egyetlen ugrópontot talált, amely az üvegházhatásról szóló szócikkhez irányította el, jóllehet a „*greenhouse effect*” kevésbé használatos terminus az újabb szakirodalomban. Ezzel szemben a *Wikipedia*ban egy gazdagon illusztrált, a klímaváltozás hatásait részletező szócikket találunk.

Mindent összevetve a *Citizendium* jó elgondolás, amely jelentős előrelépést jelent az online enciklopédiák világában, és mivel egyelőre csak a béta-verziója ismeretes, nem szabad túl éles ítéletet mondani róla. Ugyanakkor megfontolandó, hogy érdemes volt-e ilyen szerény, a felhasználók és a közreműködők számára kevésbé attraktív, meggyőző tartalommal újtjára bocsátani.

/CHILLINGWORTH, Mark: Expert wiki lacks content users crave. = Information World Review, 235. sz. 2007. május, p. 26./

(*Dancs Szabolcs*)

A Wikipedia összehasonlítása más lexikonokkal történelmi témákban

A *Wikipedia* (W) ma a legnagyobb méretű lexikon: 2007 őszén az angol változat elérte a 2 milliomodik cikket, miközben az összes 250 nyelven 10 millióhoz értek, 75 ezer ember közreműködésének köszönhetően. A W színvonalát számos szakértő írása dicséri, de nincsenek kevesebben a kritikus hangok sem, köztük *Jacsó Péter* (2002-ben). Viszont elég kevés a konkrét összehasonlításra vállalkozó értékelés (kiemelhető *J. Giles*nek a *Nature*-ben 2005-ben, illetve *R. Rozenzweig*nek a *J. of American History* 2006-os évfolyamában megjelent írása).

A W-ben bárki közreműködhet, ehhez semmiféle képzés nem szükséges, és a szócikkek mögött nem áll ott a szerző neve. Az olvasó tehát nem kap fogódzót a szerzői tekintély dolgában. Mégis, a legtöbb értékelés megbízhatónak tartja a W-t, köztük a fent említett összevetések írói is. Giles 21 természettudományi cikket elemzett a W-ből és az *Encyclopedia Britannica*ból (EB). Úgy találta, hogy mindkettőben van négy nagyobb hiba, továbbá 162 (W) illetve 123 (EB) kisebb hiányosság. Rosenzweig 25 életrajzi cikket hasonlított össze a W, az *American National Biography Online* (ANBO) és az *Encarta* alapján. Summája: a W kevésbé részletező, mint az amerikai életrajzi lexikon, de bővebb az *Encarta*nál.

A mostani elemzés *történelmi témájú* cikkeket hasonlít össze a W, az EB (2002-es 15-ik kiadás: 32 kötetben közel 65 ezer cikk, míg az elektronikus változatban csaknem 120 ezer cikk), az ANBO (1999) és a *Dictionary of American History* (DAH, 2003-as 3. kiadás,) alapján. Amerikai szemmel így két tudományosan teljesen megbízható történettudományi forrásnak számító szintézist (életrajzi és történelmi lexikon), valamint a legelfogadottabb általános lexikont (annak nyomtatott és hálózati változatát) veszik az értékelés alapjául. Az *amerikai* történelmi témák megoszlása: helyek (2, egyik a dél-dakotai Badlands fennsík), események (2,

egyik a mexikói-amerikai háború), mozgalmak vagy jelenségek (3, egyik az 1840–50-es években létező kicsi politikai párt, a *Free Soil Party*), életrajzok (2, egyik *William Kidd*, a kalóz).

Az összehasonlítás során a cikkek hosszát, pontosságát, részletezettségét és hivatkozásait vetették össze. Tehát mennyiségi és minőségi paraméterek egyaránt megjelentek az összevetésben. A tanulmány részletesen leírja a kilenc téma megjelenését a négy (illetve a hálózati EB-vel voltaképpen öt) forrásban (szavak száma, illusztrációk, hiányok, tévedések stb.).

Az elemzés nyilván nem ad elégséges alapot valamiféle általánosítható értékelésre. Mindazonáltal megállapítható, hogy a W pontossága 80% körüli (ha a nem ellenőrizhető adatokat kizárjuk, akkor már 88%), míg a „vetélytársak” esetében ez a mutató 95% feletti. Eközben nyolc W-cikkben voltak pontatlanságok, és kettőben komolyabb hibák. Vagyis összességében a vizsgált területen a W kevésbé megbízható, mint a többi szintézis. A W-ben található néhány olyan idézet, amelynek nem adják meg forrását, továbbá idézés nélkül átvett szövegrészek is előfordulnak, ami felveti a plágium lehetőségét. Vagyis a minőségi szerkesztés és az ellenőrzés hiánya szembeűnő gyengeségekhez vezet. A cikkek megfogalmazása, stílusa meglehetősen egyenetlen.

A tanulmány mind a kilenc elemzett cikkhez megadja a források számszerűsített jellemzőit, ami jó mintát nyújt hasonló elemzések tervezéséhez.

/HOLMAN RECTOR, Lucy: Comparison of Wikipedia and other encyclopedias for accuracy, breadth, and depth in historical articles. = Reference Services Review, 36. köt. 9. sz. 2008. p. 7–22./

(*Sonnevend Péter*)